

INAZO NITOBÉ

Bushido

CODUL SAMURAILOR

EDITURA HERALD

Cuvânt înainte

Lucrarea de față reprezintă o încercare de a dezvălui una din minunatele fețe ale sufletului japonez. Nu știm de unde a venit acest popor în țara Wa[1]. Să fi venit din insulele sudului ca o ramură a rasei malaeze sau din continentul asiatic ca un membru al marii familii mongole? Antropologia și lingvistica n-au dat până în prezent un răspuns decisiv.

Cert este că strămoșii lui s-au înstăpânit peste cele peste patru mii de insule, din timpuri preistorice; și-au durat cu „dârzenia de bronz" a caracterului lor o lume în care și-au plantat cireșii, templul și căminul, pe un pământ bântuit de taifunuri, zguduit de cutremure, învăpăiat de vulcani, și au dat lumii, prin urmașii lor, o civilizație ce ne stârnește admirația.

Din rândul acestor fii ai soarelui s-au ivit samuraii. Samuraii reprezintă o clasă sau o castă de războinici întemeiată pe la sfârșitul secolului al XII-lea, în plin feudalism medieval, în perioada de început a shogunatului Kamakura. Selecția samurailor se făcea pe criterii severe în ceea ce privește calitățile fizice și sufletești ale luptătorului.

Bushido, codul principiilor morale ale acestor cavaleri, explicita în concept aceste „table ale legii" care pre-

[1] Denumirea dată arhipelagului nipon de vechii istorici coreeni și chinezi.

existau în inimile lor. Sursele acestui cod sunt profund religioase: shintoismul şi budismul Zen.

Disciplinele fizice: scrima (ken-jiu-tsu), tragerea cu arcul (kiu-jiu-tsu), judo, jiu-jitsu, mânuirea evantaiului de fier de război (tes-sen), aruncare suliţei (nagotana), au fost transformate de maeştrii de luptă, adepţi ai budismului zen, în discipline ale spiritului menite să dezvolte în discipol voinţa, puterea de concentrare şi stăpânirea de sine. Sabia, sufletul samuraiului, era un lucru spiritual.

Războinicii care dovedeau însuşiri superioare erau iniţiaţi în tehnicile ezoterice ale acestor discipline, tehnicile de luptă devenind totodată mijloacele de desăvârşire interioară şi căi ce duc la iluminare (satori).

Samuraiul ducea o viaţă simplă şi sobră, ascetică şi care semăna mult cu cea a călugărilor; unii luptători chiar îmbrăcau rasa de călugăr peste armură şi îşi rădeau capul.

Învăţăturile religioase şi preceptele înţelepţilor chinezi le-au substanţializat sufletul în care împăcarea cu soarta, detaşarea de cele lumeşti, seninătatea în faţa morţii, dragostea de glie, pietatea filială, devotamentul pentru Daimyo sau Shogun se învederează ca sublimul rod. Raţiunea de a fi a samuraiului era de a suferi pentru binele altuia şi crezul lui se traducea, în ultimă analiză, în supremul gest: acela de a muri pentru altul, a fi credincios celui pe care îl slujeşti până la moarte, şi mai mult, a-l „urma în moarte" (junshi).

Nu putem să nu simţim în aceasta măreţia „sufletului japonez" (Yamato Damashi), suflet pe care îl pot exprima atât de fericit gingaşa floare de cireş şi teribila sabie de samurai.

*

Inazo Nitobé a fost profesor la Universitatea din Tokyo şi delegat al Japoniei la Liga Naţiunilor. Cartea sa, *Bushido – The soul of Japan,* publicată pentru prima oară la New York, în anul 1904, a cunoscut zeci de ediţii în numeroase limbi europene. Prezenta ediţie reproduce textul lucrării apărută în limba română la editura Casa Şcoalelor.

Antoniu Şerban

武士道

Bushido ca sistem moral

Cavalerismul este o floare la fel de specifică pământului Japoniei precum este floarea cireşului[1]; se poate afirma că este o caracteristică a unei virtuţi antice păstrate în memoria istoriei noastre.

El formează o putere vie şi înălţătoare şi deşi nu se concretizează într-o formă anumită, influenţează totuşi atmosfera morală, amintindu-ne mereu că suntem încă sub farmecul său covârşitor.

Au dispărut de mult condiţiile sociale care au întreţinut spiritul de cavalerism şi l-au consolidat, dar întocmai ca acele astre îndepărtate, care deşi s-au stins de mult, continuă încă să-şi împrăştie razele asupra noastră, steaua cavalerismului luminează în continuare calea noastră morală, supravieţuind instituţiei care i-a dat naştere.

Este o plăcere pentru mine să tratez acest subiect în limba lui Burke[2], care a publicat duioasa

---

[1] Floarea de cireş constituie emblema imperiului japonez, iar crizantema este emblema familiei imperiale.
[2] Scriitor şi istoric englez, celebru heraldist, care a trăit la începutul secolului al XIX-lea.

sa elegie asupra părăsitului mormânt al prototipului european. Pe de altă parte Müller, un erudit elev al său, dovedeşte o lipsă completă de cunoaştere a Orientului Îndepărtat când afirmă, fără înconjor, că instituţia cavalerismului nu a existat nici la popoarele antice şi nici la popoarele moderne orientale.

O astfel de eroare este totuşi explicabilă, întrucât a treia ediţie a operei lui Müller a apărut în acelaşi an în care comandorul Perry a bătut la porţile Japoniei[1].

Cu mai mult timp în urmă, pe când feudalismul nostru era în agonie, un economist renumit a atras atenţia cititorilor săi asupra folosului ce s-ar obţine prin studierea instituţiilor feudale care supravieţuiesc numai în Japonia.

Nu voi căuta, în lucrare, să fac o comparaţie între feudalismul şi cavalerismul european şi cel japonez, după cum ar fi tentat să facă orice istoric, căci scopul acestui studiu nu este altul decât de a arăta:

1. originea şi izvoarele cavalerismului în Japonia;
2. caracterul şi învăţămintele sale;
3. influenţa sa asupra poporului;
4. continuitatea şi permanenţa înrâuririi sale.

Cuvântul din limba japoneză pe care eu l-am tradus în mod impropriu cu „cavalerism", este mai cuprinzător decât traducerea de mai sus, deoarece Bu-shi-do înseamnă în traducere ad literam *„mili-*

---

[1] Comandantul flotei care a bombardat în anul 1853 porturile Japoniei, pentru a obliga guvernul japonez să încheie un tratat comercial cu Statele Unite ale Americii.

tar" – „cavalerism"- „reguli", adică normele pe care nobilii luptători erau obligați să le respecte în viața lor zilnică, cât şi în profesia lor; într-un cuvânt „preceptele sau codul clasei luptătorilor".

Lămurind astfel înțelesul literal al cuvântului japonez *Bushido*, să-mi fie îngăduit de aici înainte să întrebuințez cuvântul în original. Întrebuințarea expresiei originale se impune pentru motivul că o noțiune, care dă naştere la nenumărate idei şi caractere particulare, trebuie să fie păstrată cu sfințenie. Apoi unele cuvinte au un timbru natural aşa de cuprinzător şi caracteristic limbii respective, încât cel mai bun traducător poate să-i schimbe înțelesul.

Cine poate arăta printr-o traducere, ce înseamnă cuvântul „Gemth" sau cine nu-şi dă seama de diferența dintre cuvintele „Gentleman" din engleză şi „gentilhomme" din franceză, deşi aceste două cuvinte sunt atât de legate ortografic între ele?

Bushido este prin urmare codul principiilor morale pe care cavalerii erau obligați să le urmeze în Japonia. Acest cod este alcătuit din câteva maxime şi precepte, care circulă pe cale orală sau sunt scrise de vreun renumit luptător sau înțelept. De cele mai multe ori *Bushido* este un cod negrăit şi nescris, sancționat însă prin reguli severe, ca şi legile scrise pe tabletele inimii.

Acest cod îşi întemeiază originea, nu pe o singură inteligență, oricât de puternică ar fi fost, nu pe viața unui singur personaj, oricât de vestit ar fi, ci s-a născut în răstimpul deceniilor şi secolelor de război.

Bushido ocupă în istoria morală a Japoniei acelaşi loc pe care Constituţia îl ocupă în istoria politică a Angliei. Totuşi, *Bushido* nu poate să se compare cu *Magna Charta* sau cu *Habeas Corpus Act*. Este adevărat că în secolul al XVII-lea au fost promulgate statute militare – „Buke Hotto" – însă cele treizeci de scurte articole se refereau mai mult la căsătorie, la blazoane, la clanuri, etc., în timp ce reguli de conduită au fost presărate pe ici pe colo.

De aceea nu putem preciza timpul şi locul când s-a născut *Bushido*: în mod general însă timpul se poate fixa în epoca feudalismului.

După cum se poate spune, de exemplu în Anglia, că instituţiile politice ale feudalismului datează de la cucerirea normandă, tot aşa se poate spune că apariţia feudalismului în Japonia a fost simultană cu ascendenţa dinastiei Yoritomo[1] în secolul al XII-lea. Dar după cum găsim elemente sociale ale feudalismului, chiar cu mult mai înainte de perioada lui Wilhelm Cuceritorul, tot aşa în Japonia germenii feudalismului au existat cu mult înaintea perioadei sus menţionate.

În Japonia, întocmai ca în Europa, când a apărut feudalismul, clasa luptătorilor de profesie a ocupat rangul cel mai înalt. Aceşti luptători militari erau cunoscuţi sub numele de *Samurai* cuvânt ce înseamnă ad literam, ca şi vechiul cuvânt englezesc *kniht* (Knecht, Knight) păzitori sau aghiotanţi, asemănători cu soldurii, a căror existenţă în Aquitania a fost confirmată de Caesar, sau cu comitaţii,

---

[1] O dinastie de domnitori japonezi din secolul al XII-lea.

care după Tacit, urmau pe şefii germani din acea epocă; sau dacă am face o paralelă cu o epocă mai recentă, cu *milites medii*, care se întâlnesc în cărţile din Evul Mediu în Europa. Un cuvânt sino-japonez „Bu ke" sau „Bu-shi" (cavaleri luptători), era întrebuinţat în limbajul comun. Aceşti luptători au rămas o clasă privilegiată şi trebuie să fi fost la origine o rasă dârză, a căror ocupaţie principală erau războaiele.

Clasa luptătorilor a fost recrutată desigur în perioada lungă de războaie, când dintre cei mai curajoşi au fost eliminaţi cei fricoşi şi slabi, rămânând numai „Cei de rasă aspră, toţi bărbaţi cu mare forţă brutală", după expresia lui Emerson[1], şi care au supravieţuit războaielor, dând apoi naştere familiilor de samurai.

Aceşti samurai se bucurau de mari onoruri şi privilegii şi în consecinţă aveau şi mari răspunderi. Din această cauză au simţit nevoia alcătuirii unui „cod comun asupra modului cum trebuie să se poarte", mai ales că se găseau mai totdeauna pe picior de luptă şi aparţineau unor clanuri diferite. După cum doctorii limitează concurenţa dintre ei, printr-o curtenie profesională; după cum avocaţii sunt judecaţi de către consilii de disciplină, în cazul când violează îndatoririle profesionale, tot aşa luptătorii trebuiau să aibă oarecare instanţe de resort, care să-i judece în caz de încălcare a normelor.

---

[1] Filozof american (1803-1882), autor al cărţii *Schiţe asupra oamenilor celebri.*

Lupta cinstită era lozinca samurailor. Ce germen rodnic de moralitate rezidă în această lozincă a timpurilor primitive de lupte sălbatice!

Nu este aceasta fundamentul virtuţilor militare şi civile? Surâdem la dorinţa copilărească a micului englez Tom Brown: „De a lăsa după el numele unui camarad, care niciodată n-a luptat cu un copil mai slab decât el, dar care n-a întors spatele fugind de un egal al său". Cine nu pricepe că această dorinţă este piatra unghiulară pe care se întemeiază întreaga structură morală? Oare religia cea mai iubitoare de pace nu propovăduieşte aceleaşi precepte? Această dorinţă a lui Tom este temelia pe care stă clădită în mare parte mărirea Angliei şi nu este nevoie de multe cercetări ca să afirmăm că *Bushido* nu se sprijină pe un piedestal mai puţin trainic.

Dacă războiul în sine poate fi brutal şi nedrept, după cum afirmă quakerii[1], noi însă putem repeta odată cu Lessing[2]: „După urma războaielor răsar virtuţile".

De aceea, copilul debutează în viaţă cu aceste solide principii morale. Însă cu cât viaţa devine mai intensă şi relaţiile se complică, omul aşteaptă încurajări şi stimulări din partea autorităţilor superioare. Dacă interesele militare ar fi lucrat singure, fără să fi avut un înalt suport moral, cât de mult ar fi decăzut idealul cavalerismului!

---

[1] Membrii unei secte religioase fondată în secolul al XVII-lea în Anglia cunoscuţi prin moravurile lor pure şi pacifismul lor.
[2] Scriitor, filozof şi autor dramatic german (1729-1781).

În Europa creştinismul a privit cu simpatie cavalerismul, infiltrându-i elemente spirituale. „Religia, războiul şi gloria" au fost cele trei elemente sufleteşti ce se găseau în sufletul unui cavaler creştin desăvârşit, spune poetul francez Lamartine.

În Japonia, ca şi în Franţa, elementele spirituale şi morale au fost cele care au însufleţit cavalerismul.

武士道

Izvoarele Bushido-ului

Primul izvor al *Bushido*-ului este budismul. Religia budistă recomandă un sentiment de încredere senină în destin, o supunere liniştită în faţa sorţii, o hotărâre stoică în faţa pericolului sau nenorocirii, un dispreţ de viaţă şi aşteptare a morţii cu resemnare.

Un renumit maestru de arme japonez i-a spus elevului său când acesta a devenit stăpân desăvârşit pe arta sa: „În afară de învăţămintele mele trebuie să te hrăneşti cu preceptele Zen".

Zen este echivalentul lui Dhyana care „reprezintă tendinţa omenească ca prin meditaţie omul să atingă sfere de gândire ce depăşesc expresiile verbale"[1]. Metoda pentru atingerea acestui scop este contemplaţia.

Omul trebuie să se convingă că există un principiu pe care se sprijină toate fenomenele şi dacă este cu putinţă, să priceapă absolutul însuşi şi să se pună în armonie cu acest absolut. Această învăţătură constituie mai mult decât dogma unei secte şi

[1] Lafcadio Hearn, *Exotics and retrospectives.*

prin urmare cine reuşeşte să priceapă absolutul, se ridică „către un nou cer şi un nou pământ".

Ceea ce budismul a omis să prevadă, shintoismul[1] a recomandat cu prisosință. Astfel: devotamentul către suveran şi dinastie, cultul amintirii strămoşilor, respectul filial, care nu au fost propovăduite de nici o altă religie, au fost sădite în sufletul japonezilor de către religia shintoistă, îndulcind caracterul aspru al samurailor.

Teologia shintoistă nu cuprinde dogma „păcatului originar", a lui Adam şi Eva. Dimpotrivă, propovăduieşte bunătatea înnăscută a omului şi puritatea divină a sufletului omenesc, adorându-l ca pe aluatul din care se înalță divinitatea.

Oricine a putut observa că templele shintoiste sunt lipsite de obiecte de adorație şi că numai o oglindă foarte simplă atârnă în sanctuar.

Prezența acestei oglinzi este uşor de explicat: ea simbolizează sufletul omenesc care, atunci când este perfect liniştit şi curat, reflectă adevărata imagine a Dumnezeirii. Dacă cineva se închină într-un templu shintoist, vede imaginea sa proprie reflectată pe suprafața lucitoare a acestei oglinzi şi actul închinării este echivalent vechii prescripții: „Cunoaşte-te pe tine însuți".

Însă cunoaşterea de sine nu implică, în doctrina greacă, sau în cea japoneză, cunoaşterea părții fizice a omului, adică anatomia sau fiziologia sa, ci prescripția este de natură morală, anume: analiza

---

[1] Religia tradițională a japonezilor. „Shin-to" înseamnă „calea zeilor". Shintoismul şi budismul (introdus în Japonia în sec. al VI-lea) reprezintă principalele religii japoneze.

şi cunoaşterea naturii noastre sufleteşti. Mommsen, comparând pe greci cu romanii, spune că pe când cei dintâi se închinau ridicând ochii la cer, fiindcă rugăciunea lor constă în contemplaţie, ceilalţi îşi acopereau capul cu un văl, fiindcă rugăciunea lor constă în meditaţie.

Japonezii, întocmai ca romanii, pun pe primul plan în religia lor nu conştiinţa morală propriu-zisă, cât mai ales conştiinţa naţională a individului.

Adoraţia naturii a avut ca urmare iubirea patriei, iar adoraţia strămoşilor, ce se transmite din generaţie în generaţie, face ca familia imperială să constituie izvorul întregii naţiuni.[1]

Pentru noi, japonezii, patria noastră este mai mult decât ţara şi glia din care se extrage aur şi pe care cresc cereale. Japonia este lăcaşul sacru al zeilor şi al spiritelor strămoşilor noştri; pentru noi împăratul este mai mult decât conducătorul unui „Stat de drept" sau chiar şeful unui „Stat cultural". El este reprezentantul încarnat al divinităţii pe pământ, concentrând în persoana sa puterile şi îndurarea cerului.

Dacă ceea ce M. Boutmy scrie despre regalitatea engleză este adevărat, şi anume că: „Regele este nu numai imaginea autorităţii, ci şi făuritorul şi simbolul unităţii naţionale", atunci această afirmaţie este de două sau chiar de trei ori mai adevărată în ceea cel priveşte pe Împăratul Japoniei.

---

[1] Japonezii cred că monarhul lor se trage din Soare. De aici numele de „Nippon" (Soarele) ce-l poartă Japonia. Conform unei legende locuitorii Japoniei descind din acest monarh, care a fost primul locuitor al Japoniei.

Shintoismul pune în evidență cele două caracteristici predominante ale vieții emoționale a rasei noastre: patriotismul şi dinasticismul. Arthur May Knapp[1], având dreptate în foarte mare măsură, a spus: „În literatura ebraică adeseori este foarte greu să spui, dacă scriitorul vorbeşte de Dumnezeu sau de lucrul public, de cer sau de Ierusalim, de Mesia sau de neamul evreiesc însuşi".

O confuzie asemănătoare se poate găsi la religia noastră națională. Shintoismul n-a avut niciodată pretenția de a constitui un sistem filozofic sau o teologie rațională, ci alcătuieşte temelia pe care se sprijină instinctul național. Această religie a altoit *Bushido*-ul cu devotamentul către suveran şi dragostea de patrie. Aceste sentimente au lucrat mai mult ca impulsuri decât ca doctrină, pentru că shintoismul, contrar bisericii creştine din Evul Mediu, admite orice altă credință.

Cât priveşte doctrina strict morală, învățăturile lui Confucius[2], au format cele mai bogate izvoare ale *Bushido*-ului. Cele cinci legături morale între stăpân şi servitor; guvernator şi guvernați; tată şi copil; bărbat şi femeie; frate mai mare şi mai mic şi între amici, au fost o confirmare a ceea ce instinctul rasei japoneze a descoperit, mai înainte ca scrierile lui Confucius să fi fost introduse în China. Caracterul liniştit şi înțelept al preceptelor sale politice şi etice, au fost pe placul samurailor, care alcătuiau

---

[1] Arthur Knapp, *Feudal and modern Japan*", vol.I, pag.183.
[2] Filozof chinez (551-479 î.C.) considerat de chinezi ca un sfânt. Doctrina lui Confucius constă mai ales în precepte morale.

clasa conducătoare. Accentul aristocratic şi conservator al preceptelor lui Confucius s-a potrivit perfect cu nevoile acestor luptători şi oameni de stat.

Alături de Confucius, Mencius[1] a exercitat o uriaşă influenţă asupra *Bushido*-ului. Teoriile sale viguroase şi democratice au fost adoptate cu mare căldură de sufletele generoase ale samurailor.

Au fost însă considerate periculoase şi subversive pentru ordinea socială existentă, aşa că operele lui Mencius au fost multă vreme cenzurate de guvern; însă cuvintele maestrului au prins rădăcini adânci în inimile samurailor.

Scrierile lui Confucius şi Mencius au format principalele cărţi citite de tineri şi ele se bucurau de cea mai înaltă autoritate între bătrâni. Totuşi, unica cunoaştere a scrierilor acestor doi înţelepţi a fost considerată ca neîndestulătoare. Un proverb japonez curent ridiculizează pe acel care nu a citit decât pe Confucius, considerându-l ca un om studios însă necunoscător al analectelor.

De aceea, samuraii desconsiderau pe literaţi şi pe savanţi. Astfel, învăţătura este comparată cu „o legumă urât mirositoare şi care trebuie fiartă mult, ca să fie bună de mâncat".

Pentru samurai un om care a citit puţin seamănă cu un pedant şi un om care a citit prea mult miroase tot aşa, fiindcă amândoi sunt neplăcuţi. Totuşi, în concepţia samurailor cultura poate deveni realmente folositoare, când este asimilată de

---

[1] Succesorul şi continuatorul doctrinei lui Confucius.

către mintea cititorului şi se potriveşte cu caracterul său. Un intelectual specialist era taxat drept o maşină. Inteligența în sine era considerată ca fiind subordonată sentimentului moral.

Concepția asupra omului şi universului era asemănătoare concepției asupra spiritului şi moralei. *Bushido* nu acceptă judecata lui Huxley, că procesul cosmic a fost imoral.

Bushido a explicat cultura în acest fel: cultura nu trebuie să fie urmărită ca un scop în sine, ci ca un mijloc pentru atingerea înțelepciunii. De aceea, cine urmărea cultura ca un scop, era considerat o maşină care produce poeme şi maxime la ordin.

Ca atare ştiința a fost concepută identică cu aplicările sale practice în viață. Această doctrină socratică a găsit cel mai strălucit susținător în Wan Yang Ming, filozof chinez, care nu încetează să repete: „A cunoaşte şi a acționa sunt unul şi acelaşi lucru".

Cer iertare cititorilor, dacă voi face o digresiune. Digresiunea este necesară, fiindcă cei mai celebri dintre adepții *Bushido* au fost influențați de preceptele acestui învățat. Cititorii mei vor găsi uşor în scrierile lui Wan Yang Ming multe asemănări cu Noul Testament. Astfel, pasajul din Noul Testament: „Caută mai întâi împărăția lui Dumnezeu şi dreptatea şi toate bucuriile vor fi ale tale" conține o gândire care se găseşte în aproape fiecare pagină a lui Wan Yang Ming.

Miwa Shissai, un discipol japonez al lui Ming spune: „Stăpânul cerului şi pământului şi al tuturor ființelor, sălăşluind în inima omului, devine

mintea sa. De aceea mintea omului este un lucru viu şi este totdeauna strălucitoare". Şi mai departe: „Lumina spirituală a omului este curată şi nu poate fi influenţată de voinţa sa. Răsărind în mod spontan în mintea noastră, ea e arată ce este bine şi ce este rău şi atunci se numeşte conştiinţă, ea este chiar lumina ce vine de la Dumnezeu".

Înclin să cred că mintea japoneză, după cum reiese din religia shintoistă, a fost în mod special pregătită pentru a primi preceptele lui Wan Yang Ming.

Religia shintoistă a dus doctrina lui Ming asupra infailibilităţii conştiinţei către un transcendentalism extrem, căruia i se datorează facultatea omului de a percepe nu numai deosebirea între ceea ce este drept şi nedrept, dar şi natura faptelor psihice şi a fenomenelor fizice. Ea a ajuns tot aşa de departe, dacă nu chiar mai departe, decât Berkeley[1] şi Fichte[2] în susţinerea doctrinei idealismului, adică negând existenţa lucrurilor independente de cunoştinţa omenească.

Dacă această doctrină prezintă multe din erorile ce i se atribuie, rolul său moral în dezvoltarea individualităţii omului şi al temperamentului nu poate fi negat.

Astfel, izvoarele, principiile esenţiale de la care s-a inspirat *Bushido*-ul au fost puţine şi simple. Deşi puţine şi simple au fost însă suficiente ca să ne

---

[1] Filozof englez (1684-1753), după care întreaga viaţă a omului se rezumă în „idei" excluzând influenţa materiei. Este considerat ca un predecesor al lui Kant.
[2] Filozof german (1762-1814).

procure norme sigure de conducere în viață, chiar în zilele de restrişte ale istoriei noastre naționale.

Natura plină de viață şi nemeşteşugită a strămoşilor noştri luptători s-a născut dintr-un mănunchi spiritual de învățăminte generale şi răzlețe, spicuite de pe drumurile înalte ale vechii gândiri, au format un nou tip de rasă umană.

Şi savantul francez, Mazeliére, a rezumat astfel impresiile sale asupra secolului al XVI-lea: „Către mijlocul secolului al XVI-lea totul este confuz în Japonia: guvern, societate şi biserică. Însă războaiele civile au făcut ca moravurile să se reîntoarcă către barbarie, şi au impus nevoia ca fiecare să-şi facă singur dreptate. Aceste cauze au alcătuit oameni asemănători italienilor din secolul al XVI-lea, la care Taine laudă: inițiativa viguroasă, fermitatea hotărârilor în clipe disperate, marea putere de a acționa şi de a suferi".

„În Japonia, ca şi în Italia, moravurile aspre ale Evului Mediu au făcut din om un animal superb, războinic şi plin de vigoare".

De aceea, în secolul al XVI-lea s-a evidențiat în gradul cel mai intens principala caracteristică a rasei japoneze, diversitatea în suflete şi temperamente. Pe când în India şi chiar în China, oamenii se deosebesc foarte mult din punctul de vedere al gradului de inteligență, japonezii se deosebesc între ei prin originalitatea caracterului.

Individualitatea caracterelor este semnul raselor superioare şi al civilizațiilor ajunse la maturitate. Dacă am întrebuința o expresie scumpă lui

Nietzsche, am putea spune că: „în Asia omenirea este reprezentată prin şesuri, pe când în Japonia, ca şi în Europa, umanitatea este reprezentată prin înălţimile munţilor".

武士道

Despre sentimentul dreptății și al corectitudinii (datoriei)

Preceptul cel mai de seamă în codul samuraiului este sentimentul dreptății.

Nimic nu este mai respingător pentru un samurai ca acțiunile ascunse și faptele necinstite. Concepția despre dreptate poate fi socotită de unii greșită, de alții strâmbă. Un vestit *Bushi* o asimilează însă, cu fermitatea în hotărâre. „Corectitudinea", zice el, „este puterea de a se decide asupra unui fel de conduită în concordanță cu rațiunea, fără a șovăi: să mori când este drept să mori și să lovești când este drept să lovești". Un alt samurai vorbește despre această morală în termenii următori: „Corectitudinea este coloana vertebrală care dă omului statornicie în hotărâre".

După cum fără oase capul nu poate sta pe vârful șirei spinării, nici mâinile să se miște și nici picioarele să stea pe pământ, tot așa fără corectitudine nici talentul, nici știința nu pot face din făptura omenească un samurai".

Mencius numeşte bunătatea „mintea omului", iar dreptatea „cărarea sa". „Cât de regretabil", exclamă el, „este să neglijezi cărarea şi să nu o urmezi, să pierzi mintea şi să nu ştii s-o regăseşti din nou. Când păsările şi câinii se rătăcesc de oameni, ştiu să-şi regăsească calea, dar când îşi pierd mintea, nu mai pot s-o regăsească".

Oare nu găsim noi în aceste cuvinte, ca într-un pahar curat, o parabolă ce a fost propovăduită cu trei sute de ani mai în urmă, sub un alt climat de un maestru mai mare, de Christos care s-a intitulat el însuşi Calea Dreptăţii, pe care cei rătăciţi se pot reîntoarce?

Revenind la Mencius, acesta consideră dreptatea „ca o cărare glodurоasă şi strâmtă, pe care omul trebuie să apuce ca să-şi regăsească paradisul pierdut". Chiar în ultimele zile ale feudalismului, când războaiele au încetat şi durata lungă a păcii a adus liniştea în viaţa clasei luptătorilor şi ca urmare desfătări de tot felul şi îndeletniciri agreabile epitetul de *Giishi* (om drept), a fost considerat superior oricărui alt calificativ, cum ar fi celebritatea în ştiinţă sau măiestria în artă. Cei patruzeci şi şapte Ronini[1] credincioşi stăpânului lor, din pilda

[1] În secolul al XVIII-lea, trăia un prinţ numit Asano, care a fost ucis mişeleşte de un om de la curtea shogunului, numit Kira. Supuşii lui Asano, în frunte cu Oishi Kuranosuke, patruzeci şi şapte la număr, au hotărât să răzbune moartea suzeranului lor. După multă trudă, pe o iarnă grea, l-au ucis pe Kira şi apoi toţi cei patruzeci şi şapte şi-au făcut *Hara-Kiri* (şi-au spintecat abdomenele) pe mormântul lui Asano. Ei au fost consideraţi ca o pildă vie a sentimentului de credinţă şi devotament a supuşilor către conducătorul lor. Mormintele celor patruzeci şi

cărora se adapă aşa de intens educaţia japoneză populară – sunt cunoscuţi în limbajul curent al poporului sub numele de „cei patruzeci şi şapte Giishi".

În timpurile când şiretenia trecea drept abilitate militară şi falsitatea ca o tactică de război, corectitudinea, această virtute virilă, sinceră şi cinstită, constituia un tezaur care strălucea viu şi era foarte mult preţuită. Putem spune că Corectitudinea este frate geamăn cu Curajul, o altă virtute războinică. Înainte de a trata despre Curaj, să-mi fie permis să spun câteva cuvinte asupra ceea ce eu socot a fi un derivat al corectitudinii, care a devenit cu timpul un lucru mai deosebit, până ce noţiunea sa a fost compromisă în limbajul popular.

Cu alte cuvinte, vreau să vorbesc despre „Gi-ri", care înseamnă ad literam „raţiunea cea dreaptă", dar care cu timpul a căpătat un înţeles mai vag al datoriei care trebuie să fie împlinită. În înţelesul original şi nealterat, cuvântul „Gi-ri" înseamnă pur şi simplu „datorie". Aşa că „Gi-ri" înseamnă datoria pe care o avem de îndeplinit faţă de părinţi, superiori, inferiori şi întreaga societate etc. În aceste împrejurări „Gi-ri" este echivalent cu cuvântul îndatorire, căci ce altceva este Datoria decât ceea ce dreapta judecată ne pretinde şi ne ordonă să facem? Oare dreapta raţiune nu trebuie să fie imperativul categoric al tuturor faptelor noastre?

Deci la origine „Gi-ri" nu înseamnă altceva decât Datorie şi etimologic derivă din purtarea pe

---

şapte de Ronini se găsesc alături în cimitirul din Takanawa (Tokyo).

care japonezii o au față de părinți. Deşi s-ar crede că dragostea formează singurul impuls al sentimentului datoriei față de părinți, pietatea filială derivă de fapt din „Gi-ri". Pe drept cuvânt, de când dragostea nu mai este izvorul actelor de virtute, rațiunea a constrâns pe japonezi să-şi îndeplinească datoriile. Acelaşi lucru se poate spune despre toate celelalte obligații morale. Datoriile ce le avem în timpurile de acum, devenind apăsătoare, este logic ca „dreapta rațiune", să împiedice şovăielile în îndeplinirea datoriei.

„Gi-ri", astfel înțeles, este un stăpân aspru, care cu un băț în mână sileşte pe recalcitranți să-şi îndeplinească obligațiile morale. Datoria constituie o forță în etică, care ca imbold este desigur inferioară dragostei din doctrina creştină, care ar trebui de fapt să alcătuiască „Legea". De aceea eu consider „Gi-ri", ca un produs al unei societăți artificiale, al unei societăți în care întâmplarea naşterii sau o favoare nemeritată a creat distincții de clasă, în care familia a constituit unitatea socială, în care vârsta era mai mult considerată decât superioritatea talentului, în care sentimentele naturale trebuiau să moară în fața unor obiceiuri artificiale create de oameni.

Din cauza obârşiei sale, „Gi-ri" a degenerat cu timpul într-un sentiment vag de datorie, chemat să explice de pildă, pentru ce o mamă, trebuie, dacă este nevoie, să sacrifice pe toți ceilalți copii ai săi pentru ca să scape pe cel dintâi născut; pentru ce o fată trebuie să-şi vândă trupul său ca să capete ba-

nii cu care să plătească datoriile tatălui său şi aşa mai departe.

Pot repeta despre „Gi-ri" ceea ce un scriitor englez a spus despre patriotism: „Fiind cel mai înalt sentiment al omului, devine adesea masca cea mai urâtă a multor simţăminte josnice".

Tot astfel, „Gi-ri" a adăpostit sub aripile sale tot felul de sofisme şi făţărnicii şi ar fi degenerat uşor în laşitate, dacă *Bushido* n-ar fi fost susţinut de un sentiment drept şi adânc, de curaj, adică de spiritul de îndrăzneală în viaţă.

[illegible]

„Ci-ti", astfel înţeles, este un bici aspru, care cu un băţ în mână sileşte pe recalcitrant să-şi îndeplinească obligaţiile morale. Istoria constituie o forţă în etică, care ca intensitate este departe inferioară dragostei din doctrina creştină, care ar trebui de fapt să alcătuiască „Logos". De aceea eu consider „Ci-ti" ca un produs al unei societăţi artificiale, al unei societăţi în care întâmplarea naşterii sau o favoare nemeritată a creat distincţii de clasă, în care familia a constituit unitatea socială, în care vârsta era mai mult considerată decât superioritatea talentului, în care sentimentele naturale trebuiau să moară în faţa unor obligaţiuni artificiale create de oameni.

Din cauza stărilor sale, „Ci-ti" a degenerat cu timpul într-un sentiment vag de datorie, chemat să explice, de pildă, pentru ce o mamă trebuie, dacă este nevoie, să sacrifice pe toţi ceilalţi copii ai săi pentru ca să scape pe cel dintâi născut; pentru ce o fată trebuie să-şi vândă trupul său ca să capete ba-

武士道

Despre curaj şi vitejie

Curajul nu era considerat ca virtute decât în cazul când era întrebuinţat pentru apărarea dreptăţii. În *Analectele* sale Confucius defineşte curajul, arătând ceea ce este contrariul acestei virtuţi, după cum are adesea obiceiul.

„A-ţi da seama de ceea ce este drept, spune el, şi a nu înfăptui aceasta, dovedeşte lipsă de curaj". Punând această maximă într-o formă pozitivă, ea va suna astfel: „Curajul constă în a înfăptui ceea ce este drept". A se expune la tot felul de pericole, a lupta singur, a se arunca în gura morţii, aceste fapte trec foarte adesea ca acte de bravură. În cariera armelor o astfel de purtare îndrăzneaţă formează ceea ce Shakespeare numeşte „o bravură inutilă".

Această bravură este în mod greşit admirată. În preceptele cavalerismului însă, moartea pentru o cauză ce nu merită acest sacrificiu era considerată ca „o moarte de animal". „A se arunca în focul luptei şi a-şi sacrifica viaţa", spune un prinţ din Mito, „este destul de uşor şi sălbăticia este egală cu inconştienţa".

Însă, continuă el, „adevăratul curaj constă în a trăi când este drept să trăieşti şi să mori numai când este drept să mori", deşi prinţul nu auzise niciodată de Platon, care defineşte curajul: „Putinţa de a deosebi lucrurile de care un om ar trebui să se teamă şi de care n-ar trebui să se teamă".

Distincţia făcută de europeni între curajul fizic şi cel moral a fost admisă de mult de către noi. Care tânăr samurai n-a auzit despre marea bravură şi despre curajul lui Villein? Curajul, înlăturarea fricii, fiind calităţi ale sufletului, care sunt asimilate cu uşurinţă de minţile fragede şi care pot fi formate prin exerciţiu şi pilde, au fost cele mai populare virtuţi, propovăduite de timpuriu tineretului.

Povestea faptelor militare era istorisită copiilor, înainte ca ei să fi părăsit pieptul mamei lor. Dacă un copil japonez plângea din cauza vreunei dureri, mama sa îl certa în modul următor: „Ce ruşine să plângi pentru o mică durere! Ce o să faci atunci când va trebui să ţi se taie mâna din pricina vreunei răni primită în război? Ce vei face când vei fi nevoit să-ţi faci *Hara-Kiri*?[1]

Cunoaştem cu toţii întâmplarea patetică a micului copil de prinţ din Sendai, care spune pajului său: „Priveşte aceste mici vrăbii ce stau în cuib şi deschid ciocurile lor galbene, pentru ca mama lor să le dea viermi de mâncare. Ce fericiţi sunt aceşti pui. Însă pentru un samurai, când stomacul său este gol, este o ruşine să se simtă înfometat".

---

[1] Spintecarea abdomenului. Vezi detalii în capitolul XII.

Pilde de curaj abundă în poveştile pentru copii, deşi istorioarele de acest fel nu sunt deloc singurele mijloace prin care se caută a se hrăni mintea copiilor, încă de timpuriu cu curaj. Părinţii japonezi bat cu cruzime, îi educă pe copiii fricoşi, îi silesc să treacă prin încercări care îndepărtează din ei orice urmă de frică.

Astfel: copii samurailor erau lăsaţi singuri în văile adânci ale munţilor, erau lipsiţi înadins de hrană şi expuşi la frig, fiindcă aceste mijloace erau socotite ca fiind foarte eficace pentru a obişnui pe copii cu rezistenţa. De asemenea erau trimişi la mari depărtări cu scrisori; erau sculaţi înainte de răsăritul soarelui şi trebuiau să se întoarcă înainte de începutul şcolii, ca să-şi facă lecţiile, şi apoi porneau la şcoală cu picioarele goale iarna prin zăpadă. De două ori pe lună veneau împreună în grupuri şi petreceau noaptea fără să doarmă, citind cu o voce clară, rând pe rând, diferite poveşti fioroase. Copiii făceau pelerinaje la locurile reputate a fi bântuite de stafii, la locurile de execuţie ale condamnaţilor la moarte, în cimitire, şi acestea constituiau distracţiile favorite ale tinerilor. În timpurile când decapitarea condamnaţilor se făcea în public, nu numai că copiii asistau la execuţie, dar mai mult decât atât, erau apoi trimişi în timpul nopţii singuri să viziteze locul în care se săvârşise execuţia, trebuind să lase un semn indicat mai dinainte pe capul condamnatului.

Desigur acest sistem, ultra-spartan de a întări nervii, umple de groază şi face să surâdă pe pedagogul modern occidental; îl face să se îndoiască asu-

pra rezultatului, şi să se întrebe dacă acest sistem nu este prea sălbatic şi nu ucide în faşă delicatele emoţii ale inimii.

Pentru a răspunde la aceasta trebuie să vedem şi să cercetăm celelalte concepţii ale *Bushido*-ului, în ceea ce priveşte curajul.

Aspectul spiritual al vitejiei este manifestat prin linişte, calmul minţii, liniştea fiind „curajul în repaus", adică manifestarea statică a bravurii, după cum acţiunile curajoase sunt dinamice.

Un om cu adevărat curajos este totdeauna liniştit: el nu este niciodată impresionat, nimic nu tulbură seninătatea spiritului său. În focul luptei el rămâne rece, în mijlocul pericolelor el rămâne calm. Cutremurele[1] nu-l fac să tresară.

El îşi bate joc de uragane. Japonezii admiră pe cel care în faţa pericolului morţii rămâne netulburat, pe cel care poate să compună un poem în timpul în care un pericol îl ameninţă sau care cântă în faţa morţii. Această stăpânire de sine, netrădând nici un tremur în scris sau în voce, este considerată ca un indiciu al unui temperament superior, al unei minţi vaste (Yoyo), după expresia japoneză.

Se consideră de către japonezi ca o întâmplare autentică faptul că Ot-Docan, celebrul constructor al castelului din Tokyo, când a fost străpuns cu o spadă, asasinul său cunoscând talentul poetic al victimei sale, a întovărăşit lovitura sa cu acest cuplet:

---

[1] Japonia este prin excelenţă ţara cutremurelor, fiind aşezată pe vulcani. În fiecare zi au loc trei-patru cutremure. Unele sunt catastrofale precum cel din 1925, care a distrus în mare parte oraşul Yokohama.

Vai cât de mult inima noastră
trebuie să regrete
În clipele acestea
lumina vieții.

La care versuri, eroul, expirând, a răspuns:

În clipele de linişte
Învățăm să privim cu dispreț viața.

Într-o natură curajoasă japonezii găsesc un element sportiv chiar.

Pofte care par serioase poporului sunt considerate ca glume de către un brav. De aceea, în vechile lupte nu era lucru rar ca luptătorii să schimbe între ei cuvinte spirituale sau să se dedea la dueluri retorice. Lupta nu era numai o chestiune de forță brutală, ci era în acelaşi timp o întrecere intelectuală.

Regretul manifestat de Antoniu şi Octavian la moartea lui Brutus constituie o caracteristică generală a oamenilor viteji. Kenshin care a luptat paisprezece ani cu Shingen, auzind de moartea adversarului său, a plâns cu hohote pierderea „celui mai bun dintre duşmanii săi". Acelaşi Kenshin a dat un exemplu înălțător omenirii în tratamentul acordat lui Shingen, ale cărui provincii sunt situate într-o regiune muntoasă, departe de mare şi care au depins de provinciile Hojo din Tokaydo, mai ales în privința alimentării cu sare.[1] Prințul din Hojo dorind să-l distrugă, deşi nu era în război declarat cu Shingen, a oprit orice transport de sare.

---

[1] În Japonia nu există mine de sare. Toată sarea necesară alimentării populației se extrage din apa mării.

Kenshin aflând de situația grea în care se găsea inamicul său şi fiind în măsură să obțină sare din propriile sale provincii extrăgând-o din apa mării, a scris lui Shingen că după părerea sa prințul Hojo a comis un act condamnabil şi că el Kenshin, deşi era în război cu Shingen, a poruncit totuşi supuşilor săi să-i procure sare atât cât va dori, adăugând: „Eu nu mă lupt cu sare, ci cu sabia", cuvinte care se pot compara cuvintelor lui Camilus: „Noi romanii nu ne luptăm cu aur, ci cu fier".

Nietzsche a caracterizat parcă sufletul samuraiului japonez, când a scris cuvintele: „Să fii mândru de duşmanul tău, numai atunci succesul duşmanului tău va fi şi succesul tău propriu".

Într-adevăr bravura şi onoarea militară cer să avem ca duşman în război numai pe acei ce sunt demni să fie amicii noştri în timp de pace.

武士道

Bunătatea și simțul compasiunii

Acest simțământ constă din generozitate, dragoste și milă pentru alții, care au fost totdeauna recunoscute ca fiind virtuțile supreme, cele mai înalte atribute ale sufletului omenesc.

Bunătatea a fost considerată o virtute superioară, din două puncte de vedere: superioară printre diversele atribute ale unui spirit nobil, superioară ca aparținând unei profesiuni nobile.

Nu avem nevoie de Shakespeare ca să ne dăm seama - deşi poate trebuie să apelăm la el, în ceea ce priveşte exprimarea acestui sentiment - că sentimentul de iertare a devenit pentru un monarh superior coroanei ce o poartă, cu alte cuvinte că acest simț stă deasupra puterii de guvernare.

Cât de des Confucius şi Mencius indică ca o obligație pentru un conducător de stat, să fie bun şi îndurător! Confucius a spus: „Dacă un prinț cultivă această virtute, poporul se va aduna împrejurul său; odată cu poporul se vor alipi țările; acestea îi vor aduce bogăție multă; iar bogăția îi va procura

prințului profituri însemnate. Virtutea este rădăcina, iar bogăția este fructul".

Şi un alt pasaj: „N-a existat pe pământ un suveran care să fie bun şi poporul să nu practice dreptatea".

Mencius urmează de aproape pe Confucius, când spune: „Sunt împrejurări în care indivizii ajung la suprema putere într-un stat, fără să posede virtutea care se cheamă „îndurare", dar n-am auzit niciodată despre un imperiu întreg care a căzut în mâinile unuia care să fi fost lipsit de această virtute. Tot Mencius scrie: „Este cu neputință ca cineva să ajungă conducătorul unui popor, fără să fi cedat acestui popor inima sa". Ambii filozofi au definit această virtute, indispensabilă omului, printr-o maximă: „Bunătatea este omul însuşi".

Într-adevăr, dacă regimul feudal nu a degenerat în militarism, iar japonezii n-au căzut sub un despotism de cea mai urâtă speță, aceasta o datorează sentimentului de bunătate a monarhilor noştri.

Trebuie să observăm că o completă abandonare „a vieții şi a corpului" din partea supuşilor, n-ar fi lăsat guvernanților decât numai voința personală şi bunul plac, ceea ce ar fi avut ca urmare naturală instalarea acelui absolutism, aşa de des intitulat, în mod impropriu, Despotismul oriental, ca şi cum n-ar fi existat despoți în istoria popoarelor din Europa.

Departe de mine să apăr despotismul, dar consider o greşeală faptul de a confunda feudalismul cu despotismul. Într-adevăr, atunci când Frederic

cel Mare a scris că: „Regii sunt primii servitori ai statului", juriştii au considerat pe drept cuvânt că o nouă eră s-a inaugurat în dezvoltarea libertăţilor popoarelor.

Printr-o coincidenţă curioasă, în pădurile Japoniei din Nord-Vest, prinţul Yozan de Yonezawa în aceeaşi epocă aproape, a făcut o declaraţie asemănătoare, dovedind prin aceasta că feudalismul nu constă numai în tiranie şi opresiune. Un prinţ feudal, deşi nu avea nici o concepţie despre obligaţiile sale faţă de vasali, avea totuşi un mare simţ de răspundere către strămoşii săi şi către „Cer". Se purta ca un părinte faţă de supuşii săi, pe care „Cerul" i-a încredinţat sub paza lui.

Într-un cuvânt *Bushido* admitea un guvern paternalist, în sensul opus guvernelor ce reprezintă numai o clasa de interesaţi, ca în Statele Unite ale Americii. Diferenţa între un guvern despotic şi unul părintesc, constă în aceea că în cel dintâi poporul se supune orbeşte suveranului, pe când în celălalt poporul se comportă astfel încât supunerea inteligentă, şi demnă, păstrează viu spiritul pentru o puternică libertate.

Vechile maxime nu sunt pe de-a-ntregul greşite, când intitulează pe regele Angliei „regele demonilor", pentru că adesea supuşii se revoltă contra lui şi îl detronează, pe monarhul Franţei „regele măgarilor", pentru că impune taxe şi impozite nesfârşite pe supuşii săi, şi a dat suveranului Spaniei titlul de „regele oamenilor", din cauza supunerii de bună voie din partea poporului său.

Noțiunea de virtute pe de o parte și noțiunea de putere absolută pe de altă parte, sunt socotite de anglo-saxoni ca două noțiuni care nu se pot armoniza. Pobyedonozeff a explicat foarte lămurit contrastul dintre politica engleză și celelalte comunități europene, prin aceea că unele au fost întemeiate pe bază de interese comune, iar altele erau organizate de către personalități puternice. Ceea ce omul de stat rus a spus despre dependența indivizilor față de șef, în statele organizate din Europa, și îndeobște în statele slave, este îndoit de adevărat pentru statul japonez.

În Japonia nu numai că întâlnim o putere monarhică, care îngăduie dezvoltarea libertăților și de aceea această putere nu se simte așa de apăsătoare ca în Europa, dar mai mult decât atât, această putere este în general temperată printr-o îngrijire părintească a monarhului față de poporul său. „Absolutismul", spune Bismark, „cere mai întâi conducătorului imparțialitate, onestitate, devotament către datorie, energie și conștiință interioară". Dacă mi s-ar îngădui să dezvolt acest subiect, voi cita din discursul împăratului Wilhelm al Germaniei la Coblenz, în care el a vorbit „de domnia împăraților prin grația lui Dumnezeu, de înaltele lor datorii, de greaua lor răspundere față de „Creator", de care nici un om, nici un ministru, nici un parlament nu poate să-l elibereze pe monarh".

Am arătat că îndurarea și bunătatea este o virtute gingașă și părintească.

Dacă corectitudinea severă și dreptatea nesovăielnică au fost considerate ca atribute de ordin

masculin, bunătatea prezintă delicatețea naturii feminine.

Trebuie însă să împiedicăm desigur ca omul să se lase să fie condus de o milă oarbă, care nu este în armonie cu sentimentul dreptății.

Masamun explică perfect aceasta în următorul aforism: „Dreptatea recomandă să transformi asprimea în rigoare, întrucât bunătatea poate duce, dacă este exagerată, la slăbiciune".

Din fericire, îndurarea nu este aşa de rară, pe cât era de frumoasă, întrucât este adevărat că „Cel mai brav este şi cel mai delicat, iar cel mai iubitor este şi cel mai curajos". „Bushi ne nasak", spun japonezii în limba lor, adică „duioşia luptătorului".

Aceste cuvinte se referă la tot ceea ce este mai nobil în om. Nu pentru că sentimentul de milă şi compătimire al samurailor era deosebit de acelaşi sentiment al celorlalți cetățeni, dar pentru că recomandă milă numai în cazul când acest sentiment nu era un impuls orb, ci era considerat ca dictat de sentimentul dreptății şi când îndurarea nu se mărginea la o stare a minții, ci era întovărăşită de putința de a ucide sau de a salva. După cum economiştii spun că cererea poate fi sau nu „efectivă", tot aşa noi putem să considerăm sentimentul de compătimire, pe care îl întâlnim la samurai, ca real, când implică puterea de a lucra pentru binele sau nenorocirea aceluia ce o primeşte. Mândri de ei înşişi samuraii au aprobat cu toată inima ceea ce Mencius a propovăduit privitor la puterea iubirii. „Mila", spunea el, „aduce sub puterea sa tot ce stă în afară, întocmai după cum apa subjugă focul. Este

îndoială numai dacă un pahar de apă are putere să stingă un car plin de lemne care ard". De asemenea, Mencius spunea: „simțul nenorocirii este izvorul iertării, de aceea un om bun, este totdeauna cu gândul la cei ce suferă şi sunt nenorociți".

După cum vedem Mencius a anticipat cu mult pe Adam Smith, care a bazat sistemul său de morală filozofică pe simpatie. Este într-adevăr izbitor faptul cât de mult coincide „codul onoarei" cavalerilor unei națiuni, cu codul cavalerilor aparținând celorlalte națiuni; cu alte cuvinte cum principiile orientale cele mai curente de morală corespund cu cele mai nobile maxime ale eticii europene.

Mila față de cel slab şi învins era totdeauna considerată ca fiind apanajul samuraiului. Cunoscătorii artei japoneze sunt desigur familiari cu figura preotului ce călătoreşte pe spatele unei vaci.

Călărețul a fost odinioară un luptător viteaz, care în zilele sale de glorie a răspândit în jurul numelui său o faimă cumplită.

Să istorisim legenda: În lupta înfiorătoare de la Sumano-Ura (1184), care a fost una dintre cele mai crâncene lupte din istoria Japoniei, acest luptător ajungând pe un duşman, l-a apucat în brațele sale vânjoase. Regulile războiului în Japonia cereau ca în astfel de împrejurări, trebuia cruțată vărsarea de sânge, afară numai dacă adversarul învins doveşte că este un om cu un rang social important, sau posedă o îndemânare egală cu a luptătorului învingător. De aceea, fiorosul nostru luptător a întrebat care este numele omului ce îl strânge în brațe; dar acesta refuzând să-şi spună numele, casca

sa a fost aruncată fără milă. Însă figura tânără a învinsului a impresionat adânc pe învingător, care s-a decis, din această cauză, să dea drumul prizonierului său. Ajutându-l pe tânăr să se scoale în picioare, el l-a îndemnat, cu o voce părintească, să fugă: „Pleacă tinere prinț lângă mama ta. Sabia lui Kumagaya nu va fi niciodată pătată de sângele tău. Grăbeşte-te şi pleacă înainte ca duşmanii tăi să fi sosit". Tânărul luptător a refuzat însă să plece şi l-a rugat pe Kumagaya să-l ucidă pe loc, aceasta pentru ca onoarea amândurora să fie salvată.

Deasupra capului alb al bătrânului luptător strălucea lama cea rece a săbiei, care mai înainte secerase nenumărate vieți, dar inima sa s-a înduioşat şi el a pierdut curajul. În ochiul minții sale a apărut figura propriului său copil, care în aceeaşi zi, în sunetul cornului de vânătoare pleca să încerce pentru prima oară armele.

Din această cauză mâna puternică a luptătorului a tremurat. El a rugat din nou pe prizonierul său tânăr să fugă, pentru ca să-şi scape viața.

Văzând însă că toate rugămințile sale rămân zadarnice şi auzind apropiindu-se tovarăşii săi, el a exclamat: „Dacă tu vei fi prins va trebui să fii omorât de o mână mai spurcată decât a mea. O, cer, primeşte sufletul său". Şi într-o clipă sabia sa se ridică în aer, şi când atinse pământul era înroşită de sângele tânărului nobil.

După ce războiul fu sfârşit Kumagaya se reîntoarse în triumf în provincia sa, dar făcu puțin caz de gloria sa; el renunță la cariera sa militară, îşi rase capul, luă o haină preoțească şi se călugări, mer-

gând întotdeauna cu fața spre Apus, unde în concepția japonezilor se găsește „paradisul", de unde așteaptă mântuirea sufletului său și pacea eternă.

Cititorii vor găsi poate această poveste fără nici o noimă. Admit că au dreptate. Însă această întâmplare dovedește că duioșia, mila și compătimirea erau sentimentele care împodobeau cele mai sângeroase fapte ale samurailor. O veche maximă circula printre samurai: „Nu stă bine prinzătorului de păsări să ucidă pasărea care se refugiază în frunzișul său". Aceasta explică pentru ce „Crucea Roșie", deși considerată de origine creștină, a găsit așa de repede o bună primire în Japonia. În adevăr, înainte de a ști de Convenția de la Geneva, Bakin, cel mai mare nuvelist japonez, a descris îngrijirile medicale ce se cuvin să se dea unui dușman.

În principatul Satsuma, cunoscut pentru spiritul și educația marțială a populației, există obiceiul pentru tineri să practice muzica, și nu suflarea în trompete sau baterea tobei, „aceste instrumente prevestitoare de moarte". Tinerii erau învățați să cânte triste și duioase melodii cu „biwa"[1] pentru a îndulci caracterul aspru al japonezilor și pentru a îndepărta gândurile tinerilor de la scenele sângeroase și carnagii.

Polybius istorisește că în Constituția Arcadiei se prevedea că toți tinerii sub treizeci de ani trebuiau să se îndeletnicească cu muzica, „pentru că această artă delicată îndulcește rigorile excesive ale climei din această regiune". „Acestui fapt", zice el,

[1] Un instrument muzical asemănător ghitarei.

„i se datorează îndepărtarea cruzimilor în această parte a munților Arcadiei".

Dar provincia Satsuma nu era singura provincie din Japonia unde artele şi muzica erau învățate de clasa luptătorilor. Dovada o găsim la prințul din Shirakawa, care a aşternut gândurile sale pe hârtie, dintre care spicuim pe acestea: „Deşi ei vin să tulbure orele liniştite ale nopții, nu îi goniți, ci mai curând iubiți în nopțile răcoroase, parfumul florilor, sunetul clopotelor îndepărtate, zumzetul insectelor". „Deşi ei pot să rănească sentimentele voastre, aceste trei lucruri trebuiesc să le iertați: vântul ce risipeşte florile, norul care ascunde luna şi omul care caută ceartă".

Pentru a cultiva sentimentele duioase, compunerea versurilor era încurajată de către samurai. Poezia japoneză are o puternică structură de sentimentalism şi duioşie. O anecdotă despre un samurai care trăia la țară ilustrează perfect această afirmație. Când să învețe versificarea i s-a dat ca subiect „notele pasării cântătoare".[1] Pentru prima lui încercare poetică spiritul său de mândrie s-a revoltat şi a aruncat profesorului său aceste versuri aspre:

Luptătorul brav să-şi ferească bine
Urechea care ar putea auzi,
Cântecele prețioasei păsări cântătoare.

Profesorul său, nefiind intimidat de acest sentiment sălbatic, a continuat să încurajeze pe tânăr

[1] *Uguisu*, pasăre numită „privighetoarea Japoniei".

să facă versuri, până ce într-o zi sufletul său a fost trezit de duioasele triluri ale pasării „Uguisu" şi el a compus atunci din nou versurile următoare:

Luptătorul cedează
Trilurilor duioase ale păsării
Ce străbat frunzişul copacilor.

Japonezii admiră incidentul eroic din viața de scurtă durată a lui Körner când, căzând rănit pe câmpul de luptă, a scris faimosul *Adio către viață*. Întâmplări similare nu erau rare în războaiele noastre. Poemele japoneze scurte, epigramatice, se pretează mai ales pentru exprimarea unui sentiment unic. Orice japonez cu oarecare cultură este şi poet. De aceea, nu rareori un soldat în marş era văzut oprindu-se ca să scoată obiectele necesare pentru scris din centura sa, pentru a compune o odă. Astfel de hârtii erau găsite în cuirasă, când aceasta era ridicată de pe cadavrele luptătorilor.

Acelaşi rol pe care creştinismul l-a jucat în Europa în epoca aspră a războaielor, pentru îndulcirea moravurilor, l-a jucat dragostea de muzică şi de literatură în Japonia, în cultivarea sentimentelor duioase, de milă pentru suferințele altora.

武士道

Politețea

Curtoazia și atenția față de alții, formează rădăcina politeții, aceasta fiind o caracteristică proprie poporului japonez, observată de fiecare vizitator străin.

Politețea este o calitate stearpă, când este pornită numai din teama de a nu jigni bunul gust, în loc ca să fie o manifestare exterioară a unei atenții simpatice pentru simțurile celorlalți.

De asemenea, politețea implică și respectul datorat situației sociale, care în Japonia nu provine din deosebiri de avere, ci constituie și azi distincții bazate pe meritul personal. În forma sa cea mai înaltă politețea se apropie de dragoste. Nu este deci surprinzător că profesorul Dean, vorbind despre cele șase elemente ale „Umanității", acordă politeții o situație privilegiată, fiind trecutul cel mai înalt al relațiilor sociale.

În ceea ce mă privește este departe de mine gândul să pun această virtute în fruntea virtuților omenești. Dacă analizez acest sentiment, o fac din cauză că politețea este în strânsă legătură cu alte virtuți de un ordin mai înalt, pentru că de fapt

această virtute a fost considerată ca apanajul profesiunii armelor şi ca atare stimată într-un grad mai înalt decât se cuvine. Confucius însuşi a propovăduit, în repetate rânduri, că raporturile exterioare contribuie la bună creştere, ca şi sunetele care alcătuiesc muzica.

Buna creştere fiind considerată ca un sine qua non a relaţiilor sociale, un întreg sistem de etichetă a intrat în moravuri, având drept scop de a pune la curent pe tineri cu manierele sociale. În ce mod cineva trebuie să salute când întâlneşte pe alţii, în ce mod trebuie să umble şi să stea, au fost învăţate de japonezi cu cea mai mare îngrijire şi detalii. Modul de a mânca la masă a ajuns o ştiinţă. Servitul şi băutul ceaiului au fost ridicate la rangul de „ceremonie". Un om bine crescut trebuie să fie abil în toate acestea. De aceea Veblen, în interesanta sa lucrare *Doctrina claselor bogate*[1], cu drept cuvânt a definit decorul „un produs şi un exponent a vieţii claselor bogate".

Mi-a fost dat să aud adeseori reflecţii ciudate făcute de europeni asupra politeţii japonezilor. Această politeţe a fost criticată ca fiind prea studiată, că absoarbe într-o prea largă măsură gândirea şi că de aceea este o nebunie de a se supune cineva acestor reguli tiranice. Eu admit că se găsesc multe absurdităţi în „eticheta" prea ceremonioasă a japonezilor. Însă dacă în „eticheta" japoneză se găsesc exagerări mai numeroase decât la europeni, aceasta este o problemă pe care nu pot să o dezleg. Într-

[1] *Theory of the Leisure Class.*

adevăr, după mine, „eticheta" nu constituie numai un capriciu al vanității omenești, ci dimpotrivă eu socot „eticheta" ca o forțare a omului de a înfăptui frumosul. De aceea, nu pot decreta ceremonialul japonez ca ceva vulgar, pentru că acest ceremonial studiat este rodul unei lungi observări pentru a găsi mijlocul cel mai potrivit, în vederea unui scop anumit.

Într-adevăr, dacă omul are intenția să facă ceva există desigur o cale superioară pentru a atinge scopul urmărit.

Cea mai înaltă cale este, desigur, aceea care este cea mai grațioasă în același timp. Spencer a definit grația „metoda cea mai perfectă de a se mișca a omului". Marele filozof englez are deplină dreptate.

Să luăm de exemplu ceremonialul ceaiului la japonezi: acest ceremonial constă în metoda cea mai desăvârșită de a mișca ceașca, lingurița, șervetul, etc. Pentru un străin ceremonialul pare exagerat și ridicol.

Dar, după o scurtă analiză, străinul își dă seama că regulile prescrise constituie calea cea mai practică de a economisi timp și muncă, într-un cuvânt cea mai desăvârșită folosire a forței, deci după definiția lui Spencer, cea mai grațioasă.

Rostul spiritual al etichetei sociale este în afară de ceea ce aparențele ne pot face să credem. Pentru a afla acest rost aș putea urma metoda lui Spencer, și, ca atare să arăt originea fiecărui ceremonial întrebuințat de japonezi, precum și scopurile morale, care au dat naștere la aceste diverse ceremoniale.

Dar nu intră în cadrul prezentei lucrări aceste cercetări istorice.

În Japonia „eticheta" a fost elaborată până în cele mai mici detalii, aşa încât au apărut diverse şcoli cu diverse sisteme.

Toate aveau acelaşi scop, pe care l-a evidenţiat şcoala de la Ogasawara în următoarea formulă: „Scopul oricărui ceremonial este să cultive spiritul omului în aşa fel încât chiar când omul stă liniştit şi se găseşte fără apărare, cel mai fioros bandit să nu poată avea curajul să năvălească asupra sa".

Aceasta înseamnă cu alte cuvinte că prin exerciţiul continuu al bunelor maniere, omul să aducă toate organele şi facultăţile trupului său într-o atât de perfectă ordine şi armonie cu sine însuşi şi cu mediul ce-l înconjoară, încât spiritul să domine forţa brutală.

Dacă premisa că graţia înseamnă economie de forţă este adevărată, consecinţa logică a acesteia este că o practică permanentă şi îndelungată a graţiei trebuie să nască în societate o economisire de forţe. Obiceiuri delicate, înseamnă aşadar forţe în repaus.

De aceea, când galii barbari au prădat Roma, şi năvălind în Senat au apucat de barbă pe venerabilii senatori, suntem înclinaţi să condamnăm pe bătrânii senatori, pentru că le-a lipsit demnitatea şi energia necesară de a se apăra, deşi de fapt spiritul de mândrie a acestora i-a împiedicat să se manifeste faţă de nişte barbari.

Pentru a arăta cum cel mai simplu lucru poate să se transforme în Japonia într-o artă şi poate servi

ca mijloc de cultivare a spiritului, voi da ca exemplu: „Cha-no-yu", adică ceremonialul ceaiului.

Băutul ceaiului transformat într-o artă, pare straniu. Dar de ce nu ar fi astfel? Într-adevăr, în picturile de nisip ale copiilor, sau în tăieturile într-o rocă, s-a destăinuit arta unui Raphael sau Michelangelo. Oare este mai puțin important băutul unui ceai?

Liniştea sufletească, seninătatea minții, stăpânirea mişcărilor, care stau la baza ceremonialului ceaiului, destăinuieşte, fără îndoială, o gândire solidă şi o simțire dreaptă.

Curățirea scrupuloasă a unei mici odăi, ce se află departe de vederea şi zgomotul mulțimii nebunatice, înalță gândurile omului deasupra lumii. Interiorul simplu al unei case japoneze nu atrage atenția ca nenumăratele picturi şi bogatul mobilier al unui interior european. Kakemono-urile[1], dimpotrivă fac ca atenția să se concentreze numai la grația desenului, iar nu la varietatea coloritului.

Faptul că ceremonialul ceaiului a fost învățat de către un ermit într-o vreme când războaiele erau continue, ne dovedeşte că această ceremonie n-a fost introdusă pentru ca japonezii să-şi piardă timpul.

Într-adevăr, înainte de a intra în liniştita cameră unde se bea ceaiul, cei ce s-au adunat să ia parte la ceremonial lasă odată cu săbiile lor ferocitatea câmpului de luptă şi grijile guvernării, pentru a petrece clipe liniştite într-o atmosferă de prietenie.

---

[1] Rulouri ce atârnă pe pereții odăilor japoneze, care sînt acuarele sau ideograme şi constituie singura decorațiune a interiorului.

„Cha-no-yu" este mai mult decât o ceremonie a ceaiului, întrucât reprezintă o artă; constituie o poezie cu ritmice gesturi de mâini, într-un cuvânt este un mijloc pentru disciplinarea sufletului omenesc. Importanța acestui ceremonial constă în formarea acestor discipline.

Adesea mişcările materiale domină mintea participanților, dar aceasta nu infirmă faptul că esența ceremonialului este de natură spirituală.

Politețea este de o mare importanță, chiar dacă nu ar avea alt rost decât de a răspândi grația şi bunele maniere. Dar rolul său nu se mărgineşte aici.

Născându-se din bunătate şi modestie şi stimulată fiind de diverse simțăminte de compasiune pentru suferințele semenilor, politețea constituie totodată o exprimare grațioasă a simpatiei.

Ea ne recomandă să plângem şi să ne bucurăm cu cei ce se bucură. O astfel de comportare în detaliile zilnice ale vieții se evidențiază în manifestări care apar „extrem de caraghioase", după cum mi-a declarat odată o misionară europeană care se afla în Japonia.

Voi da câteva exemple: Un japonez se găseşte în căldura arzătoare a soarelui; un cunoscut al său trece pe lângă el, se opreşte şi îi vorbeşte. În mod instantaneu el îşi scoate pălăria.

Aceasta este perfect de natural, dar partea extrem de „caraghioasă" este că în timp ce japonezul vorbeşte cu prietenul său, închide umbrela sa şi rămâne cu capul descoperit în soare.

Ce nebunie, veți zice. Aveți dreptate, însă veți fi mai indulgenți, când veți cunoaşte raționamentul ce a condus pe acest japonez să-şi închidă umbrela:

„Dumneata te afli în soare, eu te simpatizez. Aş dori din toată inima să te iau sub umbrela mea, dar nu este destul de mare. Întrucât nu pot să te apăr de soare, voi îndura şi eu arşiţa soarelui, ca şi dumneata".

Mici fapte de acest fel, unele şi mai amuzante nu sunt doar gesturi convenţionale, ci constituie substanţa însăşi a simţămintelor de simpatie faţă de semeni. Un alt obicei „caraghios" este impus de preceptele noaste de politeţe, pe care unii scriitori străini l-au atribuit caracteristicii generale a spiritului japonez, care este cu totul opus spiritului celorlalte naţiuni de rasă albă. Fiecare străin care a vizitat Japonia s-a simţit contrariat de acest obicei.

Astfel, în Europa sau America când cineva oferă un cadou, laudă cadoul ce-l face. În Japonia dimpotrivă în această ocazie se depreciază cadoul sau chiar se ponegreşte. Europeanul şi americanul când oferă un cadou gândeşte astfel: „Cadoul este frumos, dacă n-ar fi de valoare şi frumos, nu ţi l-aş oferi, pentru că aceasta ar constitui o insultă".

Logica japoneză însă este contrară celei occidentale. Într-adevăr, noi japonezii judecăm astfel când oferim cuiva un cadou: „Dumneata îmi eşti o persoană simpatică. De aceea nici un cadou nu este destul de frumos pentru dumneata. Orice ţi-aş oferi nu este de o valoare şi frumuseţe suficientă. Primeşte deci acest cadou, nu pentru valoarea sa intrinsecă, ci ca o simplă amintire de la mine".

„Ar fi o insultă pentru dumneata de a considera chiar cel mai frumos cadou ca suficient de valoros pentru persoana dumitale".

Comparați aceste două concepții şi veți constata că ultimele raționamente din ambele concepții sunt asemănătoare. Nici unul nu este caraghios. Într-adevăr, europenii şi americanii se referă la materia care constituie cadoul; japonezii se referă la mobilul spiritual, care îndeamnă pe cineva să dea un cadou.

Este greu deci pentru mine a conchide, din cauză că sentimentul nostru de politețe se manifestă în cele mai mici incidente ale vieții.

De pildă, japonezii se întreabă: „Ce este mai însemnat, a mânca sau a aplica regulile ce se referă la modul de a mânca?". La aceasta, un învățat chinez răspunde: „Dacă comparăm pur şi simplu mâncarea în sine cu observarea regulilor despre cum trebuie să mâncăm, mâncarea la prima vedere este de cea mai mare însemnătate, după cum metalul desigur este mai greu decât penele. Însă se poate compara o bucată de metal prețios cu un întreg car de pene?".

La întrebarea „ce este mai însemnat, de a spune adevărul sau de a fi politicos", japonezii dau un răspuns diametral opus față de europeni. Eu însă mă voi abține de a comenta această deosebire, înainte de a discuta problema sincerității şi a dragostei de adevăr, fără de care politețea este o simplă farsă sau o umbră.

武士道

Despre sinceritate sau dragoste de adevăr

„Politețea dacă este dusă peste marginile sincerității devine fățărnicie", a spus Masamun.

Un vechi poet al nostru l-a întrecut pe Polonius în recomandarea pe care a făcut-o: „Fii credincios ție însuți și tuturor lucrurilor; fără sinceritate...".

Apoteoza sincerității este făcută de Tsu su în cartea sa *Doctrina înțelegerii*. El îi atribuie puteri transcendentale, identificând sinceritatea cu divinitatea însăși.

„Sinceritatea", spune el, „este începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor; fără sinceritate nu se poate înfăptui nimic".

Considerând ideograma chineză a noțiunii sinceritate, care se compune din cuvintele vorbire și perfect, am fi înclinați să o comparăm cu noțiunea de logos din doctrina lui Platon.

A minți, ca și a vorbi în termeni echivoci, se consideră drept lașitate de către japonezi. Samuraiul consideră că rangul său social îi cere un simț mai înalt de iubire a adevărului decât se cere unui comerciant sau unui țăran.

De aceea „Bushi-do ichi-gon", adică cuvântul unui samurai, constituia o garanție puternică de adevăr. Cuvântul său era considerat de o aşa de mare valoare, încât angajamentele erau făcute fără înscrisuri, căci garanția unui înscris era considerată a nu fi de demnitatea unui samurai.

Multe anecdote nostime se istorisesc despre aceia care ispăşeau cu moartea faptul că aveau „limbă dublă", adică ascundeau adevărul.

Dragostea de adevăr era aşa de stimată, încât, contrar celor mai mulți creştini, care violează în mod regulat porunca de „a nu jura", - samuraii considerau minciuna ca o dezonoare.

Este drept, că samuraii „jurau", în numele diferitelor zeități sau pe săbiile lor dar niciodată jurămintele n-au degenerat în formule uşuratice sau în expresii triviale. Pentru a ilustra cele afirmate mai sus, se pecetluia cu sânge încheierea unui angajament.

Un scriitor american, dr. Peery, are dreptate în parte când afirmă că între a spune o minciună sau a fi nepoliticos, un japonez va răspunde întotdeauna „că preferă să spună lucru adevărat"[1].

Dacă cineva întreabă pe un japonez, de oarecare cultură, dacă vă simpatizează sau dacă este bolnav de stomac, japonezul nu va ezita să vă răspundă cu un neadevăr: „Da, eu vă simpatizez mult" sau „Eu mă simt perfect de bine, mulțumesc".

A sacrifica adevărul de dragul politeții este considerat ca o „simplă formalitate" (*Kyo-rei*) şi ca o „politețe exprimată prin dulci cuvinte".

---

[1] A. Peery, *The Gist of Japan*.

Dar înainte de a termina acest subiect, mă simt obligat să consacru câteva cuvinte asupra cinstei comerciale a japonezilor, pentru că am citit multe critici în cărțile şi jurnalele străine.

Lipsa unei „cinste comerciale" a constituit o față rea a reputației noastre naționale. Dar înainte de a condamna întregul nostru popor, din acest punct de vedere, să-mi fie îngăduit să analizez problema pe îndelete, sub toate aspectele ei.

Trebuie să se ştie de europeni că dintre toate îndeletnicirilor vieții, nici una n-a fost aşa de desconsiderată de samurai ca negustoria.

Comerțul a fost totdeauna aşezat pe treapta cea mai de jos a profesiunilor. Aceste trepte erau: cariera armelor, agricultura, meseriile şi pe ultima treaptă comerțul.

Samuraii îşi trăgeau veniturile din moşii şi numai în mod excepțional le era îngăduit să se ocupe direct cu exploatarea pământului.

Cunoaştem rațiunea înțeleaptă a acestei ierarhii sociale.

Montesquieu a dovedit că înlăturarea nobilimii de la îndeletnicirile materiale a constituit o bună politică, prin aceea că a împiedicat bogățiile să se acumuleze în mâinile acelora ce dețineau puterea de stat. Separația puterii politice şi a puterii banului a avut ca urmare o mai dreaptă repartiție a bogățiilor.

Profesorul Dill, autorul lucrării *Societatea romană în ultimul secol al imperiilor occidentale*, a dovedit că una din cauzele pentru care a decăzut Imperiul

roman a fost îngăduința ce s-a dat nobilimii de a se ocupa de comerț, căci aceasta a avut ca urmare monopolizarea simultană a bogăției şi a puterii politice de către o minoritate.

De aceea, comerțul în Japonia feudală n-a atins dezvoltarea pe care ar fi putut-o atinge în condiții mai liberale.

Într-adevăr, blamul legat de îndeletnicirea comerțului a limitat dezvoltarea acestuia.

Socot zadarnic să adaog că nici o afacere comercială nu poate fi încheiată fără a avea o bază morală. Negustorii japonezi din perioada feudală s-au condus după o astfel de morală, căci fără moralitate, n-ar fi putut dezvolta cu atâta putere instituții comerciale fundamentale, cum sunt: corporațiile, băncile, bursele, polițele, cecurile.

De aceea, în relațiile lor, negustorii au rămas cinstiți.

Când însă Japonia a fost deschisă comerțului extern, după 1853, numai comercianții fără scrupule şi aventurierii s-au stabilit în porturi, în timp ce negustorii, şefi ai marilor case de comerț, au refuzat să execute cererile repetate ale autorităților japoneze de a stabili sucursale în porturile deschise comerțului internațional.

Acei ce cunosc istoria Japoniei îşi vor reaminti că numai după anul 1853 porturile Japoniei au fost deschise comerțului internațional. Feudalismul a fost desființat în acelaşi timp şi ca urmare, proprietățile samurailor au fost expropriate. Drept despăgubire li s-au acordat rente de la stat.

Banii obținuți din vânzarea acestor bunuri au fost investiți în comerț. Dacă astfel s-au petrecut lucrurile puteți să mă întrebați: „de ce n-au adus foştii samurai în relațiile comerciale, sinceritatea şi corectitudinea lor străbună şi n-au împiedicat vechile abuzuri?".

Cei ce au ochi să vadă nu pot plânge destul, acei ce au inimă să simtă nu pot să compătimească destul pe acei nobili cinstiți, care au fost învinşi în noua lor profesiune, – din cauză că nu şi-au putut asimila obiceiurile josnice ale concurenților lor, ce erau ridicați din poporul de jos.

Dacă în Statele Unite ale Americii, optzeci la sută din casele de comerț, se prăbuşesc, nu este de loc surprinzător că numai unul la sută din samuraii care s-au apucat de comerț au reuşit în noua lor ocupație.

Ar fi prea lung ca să înşir aici câte averi au fost pierdute, până ce morala samurailor s-a adaptat metodelor comerciale.

Este însă evident că drumurile ce conduc la bogăție, nu coincid întotdeauna cu acelea ale cinstei.

Din ce puncte de vedere sunt ele diferite? Din cele trei mobile ce conduc la cinste, cel industrial, politic şi filozofic, primul a lipsit samurailor.

În ceea ce priveşte al doilea mobil, el s-a putut dezvolta foarte puțin în sânul unei clase politice, ce trăia sub un regim feudal.

Cinstea a atins rangul cel mai înalt în catalogul virtuților japoneze, sub imboldul celui de al treilea mobil, cel filozofic.

De aceea, cu toată profunda mea admirație pentru înalta integritate comercială a anglo-saxonilor, trebuie să remarc această integritate are la bază interesul material, după cum mi-au răspuns totdeauna europenii: „cea mai bună politică este onestitatea" şi că „rentează să fii cinstit".

Aşadar, nu este urmărită virtutea în sine. Recompensa ce se obține a determinat pe anglo-saxoni să fie cinstiți în comerț. Cinstea este respectată, fiindcă aduce mai mult în casa de fier decât necinstea.

De ce *Bushido* înlătură principiul „quid pro quo", adică al recompensei, şi de ce dimpotrivă comerciantul abil va adopta acest principiu? Pentru că cinstea datorează răspândirea sa în cea mai mare parte comerțului şi industriei.

În acest sens, Nietzsche a spus: „Cinstea este cea mai tânără dintre virtuți, fiind copilul industriei moderne. În lipsa acestei mame, cinstea ar fi rămas un copil orfan, pe care numai mințile cele mai cultivate ar fi putut să-l adopte şi să-l hrănească".

Astfel de minți se găseau printre samurai, dar în lipsa unei mame hrănitoare mai democratică şi practică, plăpândul copil era să piară.

Bismark a trimis în noiembrie 1880 o circulară consulilor germani, în care se plângea de lipsa de încredere pe care străinii o au față de mărfurile germane „atât în ceea ce priveşte calitatea cât şi cantitatea". De atunci de foarte rare ori se aud plângeri contra mărfurilor de proveniență germană, întrucât în douăzeci de ani negustorii germani s-au încredințat că la urma urmelor „cinstea rentează".

Comercianții japonezi au ajuns la aceeași concepție. Recomandăm cititorilor să consulte asupra acestui punct pe Knapp[1] și pe Ransome[2].

Este interesant de a observa, în legătură cu cele spuse, că onestitatea și onoarea constituie în Japonia cele mai sigure garanții pe care un debitor le poate da unui creditor. Nu arareori se găsesc în contractele debitorilor japonezi clauze ca acestea: „În cazul că eu nu voi plăti suma ce mi-ați împrumutat, nu voi avea nimic de obiectat să fiu batjocorit în public" sau „în caz că nu voi plăti la termenul la care am promis, dumneata vei putea să mă numești nebun".

Adesea m-am întrebat dacă cinstea și dragostea de adevăr prezenta pentru samurai și un alt scop mai înalt. În lipsă unei prescripții pozitive contra mărturiei false, minciuna nu era condamnată ca păcat, ci numai desconsiderată ca dovedind slăbiciune și ca atare foarte dezonorantă.

Noțiunea de cinste este însă foarte strâns legată cu onoare, după cum este identică etimologia cuvântului în limba latină și germană.

[1] *Feudal and modern Japan*, vol.1, cap.IV.
[2] *Japan in Transition*, cap. VIII.

[illegible]

Aceste [illegible] în lipsa unei mase cumpărătoare mai democratică și practică, plantatorul trebuia să piară.

[illegible] în noiembrie 1898 o circulară consiliilor [illegible], în care se plângea de lipsa de încredere pe care străinii o au față de mărfurile germane, în ceea ce privește calitatea cât și cantitatea. De atunci de foarte rare ori se aud plângeri contra mărfurilor de proveniență germană, [illegible] imediat [illegible]

武士道

Onoarea

Simţul onoarei implicând o vie conştiinţă a demnităţii şi a meritului personal, nu poate să lipsească din caracterul samuraiului.

Deşi cuvântul întrebuinţat astăzi de japonezi pentru traducerea cuvântului european „onoare", nu era cunoscut, totuşi noţiunea de onoare era exprimată prin cuvinte ca: no (nume), menmoku (fizionomie), Guai-bun (a auzi în afară), cuvinte ce ne reamintesc cuvântul „nume", din Biblie, evoluţia cuvântului „personalitate" la greci şi cuvântul „faimă".

Un bun nume, o bună reputaţie era considerată ca partea nemuritoare a fiecăruia, aşa încât orice atingere a renumelui constituia ruşine. Simţul acesta de ruşine, pe care limba japoneză îl exprimă prin Ren-shi-shin, a fost unul dintre cele dintâi simţăminte ce erau sădite în inimile tineretului. „Vei fi desconsiderat". „Te vei face de râs". „Nu ţi-e ruşine?" erau expresii pe care educatorul le întrebuinţa pentru a îndrepta purtarea unui tânăr ce a greşit.

Astfel de apeluri la onoarea tinerilor, atingea puternic inima copiilor, ca şi cum aceştia se hrăneau cu acest sentiment, chiar de când se aflau în pântecele mamei lor.

Într-adevăr, onoarea pare a fi înnăscută în om, întrucât este strâns legată de conştiinţa familială.

„Pierzând solidaritatea familială", scrie Balzac, „societatea a pierdut baza fundamentală pe care Montesquieu a intitulat-o „onoarea".

Eu socot că simţământul de ruşine este prima dovadă a conştiinţei morale a rasei japoneze. Cea mai însemnată şi cea mai mare pedeapsă pe care a suferit-o omenirea ca urmare a faptului „că a gustat din fructul arborelui oprit" a fost, după părerea mea, nu durerile naşterii, spinii ce i-a purtat Christ, ci trezirea sentimentului de ruşine.

Samuraiul avea dreptate atunci când refuza să compromită caracterul său printr-o uşoară umilire în tinereţea sa pentru că zicea el, „dezonoarea este ca un copac pe care timpul în loc să-l micşoreze îl măreşte".

Mencius a propovăduit, sute de ani mai înainte, ceea ce Carlyle a arătat mai târziu că „Ruşinea este ogorul în care cresc toate virtuţile, bunele apucături şi înaltele moravuri".

Teama de dispreţ era aşa de mare, încât deşi în literatura noastră lipsesc cuvintele pe care Shakespeare le-a pus în gura lui Norfolk, totuşi această teamă atârna deasupra capului fiecărui samurai, ca sabia lui Damocles. În numele onoarei se săvârşeau fapte care nu pot găsi justificare în codul *Bushido*. Astfel, la cea mai mică şi imaginară insultă, mân-

drul samurai se considera ofensat şi întrebuința sabia, aşa că multe certuri inutile se iscau şi multe vieți nevinovate piereau din acest simț exagerat.

O dovedeşte aceasta istoria acelui cetățean, foarte bine intenționat, care a atras atenția unui samurai că o insectă parazită se urcă pe spatele său şi care a fost tăiat pe loc în două. Motivul era simplu: „întrucât muştele sunt parazite, trăind pe animale, constituie o insultă de neiertat de a asemui pe un nobil luptător cu un animal".

Îmi veți obiecta: istorioare ca acestea sunt prea naive ca să poată fi crezute. Da, această obiecție poate fi întemeiată.

Totuşi, răspândirea acestor istorioare dovedesc trei lucruri:

1. Că ele au fost născocite ca să impresioneze poporul.

2. Că samuraii abuzau adeseori de simțul lor de onoare.

3. Că la samurai exista un puternic simțământ de ruşine şi demnitate.

Este desigur absolut greşit de a condamna „preceptele samurailor" plecând de la un caz anormal, după cum ar fi greşit să judecăm adevărata învățătură a lui Christos după activitatea fanaticilor credincioşi, după mijloacele inchiziției şi ipocrizia unor preoți creştini.

Dar după cum în fervoarea religioasă găsim şi ceva înălțător, tot aşa în exagerata sensibilitate a samurailor, în ceea ce priveşte sentimentul de onoare, nu trebuie oare să recunoaştem substratul unei virtuți adevărate?

Excesele periculoase au fost foarte mult contrabalansate prin propovăduirea mărinimiei şi a răbdării. Faptul de a se simţi cineva ofensat la o provocare uşoară era ridiculizat ca: „o faptă de om ce nu se poate stăpâni pe sine". Iar un adagiu popular japonez spune: „Să înduri ceea ce îţi închipui că nu poţi îndura, înseamnă a îndura ceva cu adevărat".

Marele Iyéyasu a lăsat posterităţii puţine maxime, printre care şi următoarele: „Viaţa omului se poate compara cu un drum lung pe care omul trebuie să-l străbată, purtând o mare greutate în spinare. Nu te grăbi deci omule în viaţă! Fii totdeauna stăpân pe tine însuţi, căci răbdarea asigură o viaţă îndelungată".

Iyéyasu[1] întotdeauna a practicat în viaţa sa ceea ce a propovăduit.

O epigramă japoneză caracterizează în modul următor trei personaje foarte populare ale istoriei noastre. Astfel, lui Nobunaga i se atribuie următoarele cuvinte: „Voi omorî privighetoarea, dacă nu va cânta la timp să mă liniştească".

Lui Hideyoshi: „Voi sili privighetoarea să cânte pentru mine", iar Iyéyasu a spus: „Voi aştepta până ce privighetoarea va deschide ciocul să cânte".

Răbdarea şi rezistenţa la suferinţă erau de asemenea mult recomandate de Mencius. El a scris un pasaj referitor la aceasta: „Tu mă insulţi, dar ce înseamnă aceasta pentru mine? Tu nu poţi să pângăreşti sufletul meu prin ultragiul tău". În altă parte

[1] Un vestit shogun japonez care a trăit în secolul al XVII-lea.

el învaţă, că un om superior nu trebuie să se supere pentru o mică insultă. Însă indignarea pentru o cauză mare este foarte justificată.

Luaţi de pildă spusele lui Ogawa: „Când alţii vorbesc fel de fel de lucruri rele despre tine nu răspunde la răutate cu răutate, ci meditează mai curând, dacă nu cumva n-ai fost destul de conştiincios în îndeplinirea datoriei tale". Un alt precept al lui Kumuzawa spune: „Dacă alţii te blamează, tu nu-i blama pe ei, când alţii sunt supăraţi pe tine, nu le răspunde cu supărare".

Voi cita, de asemenea, un pasaj din Saigo: „Calea omului este calea cerului. Menirea omului este s-o urmeze: ca atare fă din această cale ţelul vieţii tale. Ca să atingi cerul iubeşte pe toţi cu o dragoste egală; de aceea, cu aceeaşi dragoste cu care te iubeşti pe tine, iubeşte pe semenii tăi".

Aceste precepte au rămas nu numai ca recomandări pe hârtie, dar au fost aplicate în viaţă.

Foarte puţini însă atingeau această înălţime sublimă de mărinimie, răbdare şi îndurare. A fost deci o mare pagubă că noţiunea de onoarei n-a fost lămurită poporului, aşa că numai cei puţini, cu minţile luminate, au putut să constate, că onoarea se naşte fără a fi nevoie de îndeplinirea unei condiţii şi că ea sălăşluieşte în sufletul fiecăruia care lucrează conform conştiinţei sale. De aceea, pentru cei mai mulţi japonezi, o insultă era imediat resimţită şi răzbunată prin moarte, după cum vom arăta mai departe.

Onoarea era admirată ca o glorie, ca cea mai mare fericire pe pământ.

Faima, adică bunul renume, iar nu bogăția sau cultura constituia ținta pe care tinerii trebuiau s-o atingă. Mulți tineri jurau, când părăseau căminul părintesc, că nu se vor reîntoarce până ce nu își vor fi câștigat un renume în lume. Multe mame refuzau să revadă pe copii lor, până ce nu vor fi în măsură să se întoarcă la căminul părintesc acoperiți de glorie.

Pentru a evita o rușine sau ca să câștige un renume, copiii samurailor ar fi îndurat orice lipsuri și ar fi trecut prin orice încercare trupească sau sufletească, căci ei își dădeau seama că onoarea câștigată în tinerețe, crește odată cu vârsta. Cu prilejul asaltului cetății Osaka, fiul cel mai tânăr al lui Iyéyasu, în ciuda cererilor sale repetate de a fi așezat în primele coloane de atac, a fost pus în ariergarda armatei.

Când fortăreața s-a predat, el s-a simțit așa de îndurerat și a plâns atât de amarnic, încât un bătrân consilier al tatălui său a încercat să-l consoleze zicându-i: „Liniștește-te, Sire, la gândul că ai un lung viitor înaintea ta. În anii numeroși ce mai ai de trăit vei găsi multe prilejuri ca să te ilustrezi".

Tânărul prinț însă, privi cu indignare pe bătrân și îi răspunse: „Ce greșit vorbești. Pot oare să mai revină cei paisprezece ani ce am acum?".

Viața însăși era considerată de samurai searbădă și fără preț, dacă onoarea și gloria nu puteau fi câștigate, așa încât dacă în cursul vieții sale un japonez nu avea prilejul să se ilustreze, viața însăși era sacrificată cu cea mai mare seninătate.

武士道

Devotamentul

Această virtute constituie cheia de boltă a regimului feudal japonez.

Este adevărat că virtuți ale samurailor le găsim şi în alte sisteme de morală, şi la alte clase, însă virtutea ce urmează să o analizăm în acest capitol - adică devotamentul către superior - formează caracteristica clasei samurailor.

Hegel a susținut că devotamentul vasalilor către suzeran, constituind o supunere către un individ, iar nu către o comunitate, se întemeiază pe un principiu nedrept. Bismark însă a susținut că devotamentul este o virtute de origine germană.

Credem noi că marele om de stat german a avut dreptate nu fiindcă devotamentul şi credința față de superior constituie un monopol al patriei sale, sau al vreunei alte națiuni sau rase, ci pentru că Germania este țara din Europa în care cavalerismul a durat cel mai mult.

În State Unite ale Americii unde „fiecare este egalul celuilalt" şi după cum adaugă irlandezii, „chiar superior", o astfel de concepție de devotament şi supunere cum o nutrim noi japonezii pen-

tru suzeranul nostru, este considerată absurdă. Montesquieu a arătat de mult că ceea ce este considerat „drept” de o parte a Pirineilor, era considerat „nedrept”, de cealaltă parte, şi procesul lui Dreyfus a dovedit că observaţia sa era întemeiată, atât numai că Pirineii nu formau frontiera, ci despărţeau însuşi poporul francez.

Prin analogie, putem afirma că devotamentul, în modul în care se concepe de japonezi, găseşte puţini admiratori în alte ţări, datorită faptului că japonezii ridică această virtute la înălţimi ce nu se pot atinge de alte persoane.

Griffith, în cartea sa *Religions of Japan*, are mare dreptate când afirmă, că în timp ce în China, conform preceptelor lui Confucius, devotamentul şi supunerea copiilor către părinţi, constituie datoria de căpetenie a omului, – la japonezi se dă prioritate devotamentului şi supunerii către superiori, – în special către împărat.

Cu riscul de a impresiona neplăcut pe unii dintre cititorii mei, voi vorbi despre un japonez care a preferat să urmeze şi să rămână credincios unui stăpân scăpătat, şi care din această cauză a câştigat un loc de frunte în istoria ţării sale.

Voi descrie fapta lui Michizané, una din figurile cele mai populare din istoria japoneză, care, căzând victima invidiei şi a bârfei, a fost exilat din capitala ţării. Duşmanii săi neînduplecaţi, nefiind mulţumiţi numai cu această pedeapsă, se hotărăsc să-i distrugă şi familia. Căutând pe fiul său îl descoperă la un oarecare învăţător Genzo, un fost vasal al lui Michizané, care îl creştea la şcoala sa dintr-un

mic sat. Acesta, primind ordin să dea pe fiul lui Michizané, s-a gândit să întindă o cursă duşmanilor fostului său stăpân.

Învăţătorul a luat catalogul şcolarilor săi, a privit cu atenţie pe fiecare elev în parte, dar nici unul nu semăna cu protejatul său.

El se găsea deci în culmea disperării, când un nou elev de ţăran de pe moşia lui Michizané a sosit, însoţit de mama sa, să se înscrie la şcoală.

Asemănarea era perfectă între fiul lui Michizané şi noul elev, asemănare de care şi-a dat seama, nu numai mama, ci chiar şi copilul.

Învăţătorului îi vine în minte ideea substituirii unui copil prin celălalt şi îl omoară pe copilul de ţăran, cu voia mamei acestuia.

Restul poveştii îl voi istorisi pe scurt. În ziua fixată, soseşte ofiţerul însărcinat să identifice şi să primească capul tânărului.

Va recunoaşte oare acest ofiţer această substituire? Învăţătorul şi-a pus mâna pa sabie, gata să dea o lovitură, fie ofiţerului, fie lui însuşi, dacă ofiţerul examinând capul copilului îşi va da seama de cursa ce i s-a întins.

Ofiţerul ia capul în mână, îl examinează cu amănunţire şi cu o voce aspră se pronunţă găsind că este capul fiului lui Michizané.

Într-o casă singuratică, aşteaptă mama, pe care am văzut-o aducându-şi copilul la şcoală. Ea cunoştea soarta copilului său, aşa că nu aşteptă întoarcerea sa, ci ea este îngrijorată, dacă sacrificiul său a fost descoperit, sau nu, pentru ca să se sinucidă în caz afirmativ. Tatăl său fusese vasalul lui

Michizané, iar de la exilul acestuia nevoile l-au silit pe soțul său să intre în serviciul inamicului binefăcătorului familiei sale.

Soțul însuşi nu putea aşadar să fie necredincios actualului său stăpân; însă fiul său putea să se sacrifice pentru fostul său stăpân. Ca unul ce cunoştea perfect pe fiul lui Michizané, soțul a fost însărcinat să identifice capul tăiat al copilului. După ce şi-a îndeplinit sarcina, s-a întors acasă şi trecând pragul casei sale, el s-a adresat soției sale spunându-i: „Bucură-te, fiul nostru iubit a servit cu devotament pe stăpânul său".

„Ce poveste înfiorătoare", vor exclama desigur cititorii mei. „Părinții sacrificând cu bună ştiință pe propriul lor copil nevinovat, pentru ca să scape viața altui copil".

Voi linişti pe cititorii mei, arătând că copilul din povestea de mai sus a fost o victimă conştientă, iar moartea sa o moarte asemănătoare cu sacrificiul pe care Abraham l-a făcut cu Isaac, având aceeaşi semnificație. Ambele sacrificii au avut ca sorginte simțământul de devotament către superior, au avut ca rost împlinirea unei datorii, au fost impuse de vocea unui înger, vizibil sau invizibil, şi auzită de o ureche interioară sau externă.

Individualismul europenilor porneşte de la ideea că tatăl şi copilul, bărbatul şi femeia, au interese deosebite, însă după *Bushido*, interesele familiei şi ale membrilor aceleiaşi familii sunt nedespărțite.

Aceste interese sunt cimentate unele de altele printr-o dragoste naturală, instinctivă şi intensă.

De aceea, japonezul se sacrifică pentru persoana de care îl leagă o dragoste puternică.

În importanta sa lucrare de istorie, Sango descrie în termeni duioşi lupta ce a existat în sufletul lui Shigemori, cu prilejul revoluției tatălui său contra împăratului.

„Dacă eu rămân devotat stăpânului nostru, sacrific pe tatăl meu, iar dacă eu voi urma pe tatăl meu, nu voi putea îndeplini datoria ce am față de suveranul meu". Îl vedem apoi pe bietul Shigemori implorând cerul, cu toată căldura inimii sale, ca să-i aducă moartea, pentru ca el să plece din lumea aceasta pământească, „în care este cu neputință ca dragostea sufletească şi datoria să sălăşluiască împreună".

Mulți, întocmai ca Shigemoro au sufletul pus la încercare, din cauza conflictului ce există între simțul datoriei şi sentimentul iubirii.

Bushido niciodată n-a stat la cumpănă ca în astfel de conflicte, să acorde devotamentului precumpănire asupra iubirii. Mamele încurajează pe copiii lor să sacrifice totul pentru împărat şi dinastie, uitând dragostea față de părinți.

Bushido, ca şi Aristotel sau unii sociologi moderni, susține că statul este superior individului, deoarece individul este născut în stat şi reprezintă o părticică a acestuia; ca atare, cetățeanul trebuie să moară pentru stat, sau pentru acela care personifică autoritatea statului.

Cei care au citit dialogul *Criton*[1] îşi vor aduce aminte argumentul invocat de Socrate, pentru ca

[1] Unul din *Dialogurile* lui Platon.

să dovedească că legile cetății Atena nu sunt favorabile evadării sale. Printre altele Socrate arată că aceste legi îi vorbesc astfel: „De când ai fost născut, alăptat și educat de stat, îndrăznești tu să susții că n-ai fost încontinuu servitorul statului, atât tu cât și strămoșii tăi, înaintea ta?".

Aceste cuvinte nu impresionează mult pe japonezi, pentru că aceeași concepție despre stat și individ a avut-o și *Bushido*, cu singura deosebire, că legile și statul erau reprezentate la japonezi printr-o făptură omenească: împăratul.

Dinasticismul este un produs moral al acestei doctrine politice.

Eu nu ignor părerea lui Spencer[1], după care devotamentul pentru șeful statului, este considerat numai „ca o funcție tranzitorie". Posibil să fie așa. Însă noi, japonezii, respectăm acest devotament către șeful statului.

Referitor la această concepție, trebuie să constatăm că chiar la popoarele cele mai democratice, ca de pildă la poporul englez, „sentimentul devotamentului personal către un șef și descendența sa, care a existat la germani, strămoșii poporului englez", după cum arată Boutmy, s-a transformat la englezii moderni „într-un sentiment de adânc devotament față de rasa și sângele părinților lor, ceea ce se evidențiază în devotamentul și dragostea mare pe care englezii o poartă dinastiei".

După Spencer, supunerea către un șef politic va fi înlocuită cu timpul prin devotamentul către ceea ce conștiința omului îi va indica să înfăptuiască.

---

[1] *Principles of Ethics*, Vol. I, Tom.II, cap. X.

Presupunând că această evoluție va avea loc, oare devotamentul față de șefi și instinctul de supunere ce rezultă, va dispărea pentru totdeauna?

Desigur că nu, fiindcă omul va strămuta supunerea sa de la un stăpân, către un altul, fără a deveni trădător față de nici unul; pentru că fiind supusul unui conducător ce deține un sceptru temporal, va putea deveni și supusul unui monarh, care își are tronul în nepătrunsele adâncimi ale sufletului omenesc.

Se cunosc ravagiile făcute printre intelectualii japonezi de o stupidă controversă provocată de niște nepricepuți discipoli ai lui Spencer. Aceștia, în zelul lor de a menține nealterat și nestrămutat devotamentul către tron și dinastie, au acuzat creștinismul fiindcă propovăduiește supunere și devotament către Dumnezeu. Ei au invocat pentru susținerea tezei lor argumente sofisticate și întortocheate, lipsite însă de frumusețile școlii scolastice.

Ei nu puteau pricepe că omul poate „să slujească la doi stăpâni, fără de a aparține cu totul unuia sau să neglijeze pe celălalt, dând lui Cezar ceea ce se cuvine Cezarului și lui Dumnezeu ceea ce aparține lui Dumnezeu".

Socrate, deși a rămas credincios concepției sale, s-a supus totuși cu convingere și din toată inima ordinului stăpânului său de pe pământ, adică legilor statului. Socrate s-a supus în viață conștiinței sale, însă el a slujit patria sa, dându-și moartea. Binecuvântată fie ziua când un stat ajunge la un așa înalt grad de dezvoltare, încât cetățenii urmează ordinele conștiinței.

De aceea, un om care îşi sacrifică conştiinţa pentru a împlini voinţa capricioasă a unui suveran era considerat ca un om inferior, care n-a înţeles preceptele *Bushido*-ului în adevăratul lor sens. Un astfel de om era supranumit *Nei-shin*, adică un scamator care se linguşeşte şi se înjoseşte prin adulări neruşinate, sau ca *cho-shin* adică un favorit care fură dragostea stăpânului său prin mijloace josnice şi complimente servile.

Ori de câte ori un supus intra în conflict de idei cu stăpânul său, calea onorabilă ce trebuia să urmeze, era să întrebuinţeze orice mijloc posibil ca să-l convingă de greşeala în care se găsea, după cum a procedat Kent cu Regele Lear.

Dacă supusul nu reuşeşte pe această cale, el trebuie să lase pe stăpânul său să procedeze după cum îi este voia.

În asemenea cazuri, era obişnuit ca samuraiul, să adreseze un ultim apel la conştiinţa stăpânului său, dovedind sinceritatea cuvintelor şi sentimentelor sale, vărsându-şi propriul său sânge, făcându-şi Hara-Kiri, adică sinucigându-se.

武士道

Educația și pregătirea samuraiului

După cum am văzut în capitolul precedent, viața era considerată de către samurai, ca un mijloc grație căruia acesta putea să-și arate devotamentul și să slujească pe stăpânul său, iar pe de altă parte idealul samurailor fiind sprijinit pe onoare, întreaga educație și pregătire a samuraiului era călăuzită de acest simț.

Primul obiectiv ce trebuia urmărit în pedagogia cavalerismului, era formarea caracterului, celelalte facultăți ale omului ca: inteligența, elocința și cultura, erau lăsate pe planul secundar.

Samuraiul trebuia să devină mai ales „un om de acțiune".

Știința depășea cadrul preocupărilor sale. El se folosea de știință numai atât cât putea să-i fie de folos în profesiunea sa de militar. Religia și teologia erau lăsate pe seama preoților, samuraiul lua contact cu religia numai atât cât îl ajuta să-i sporească curajul.

De aceea, samuraiul era condus de maxima: „Nu credința salvează pe om, ci omul justifică credința".

Celelalte facultăți, deşi erau indispensabile unui om cult, erau considerate ca accesorii şi nu esențiale pentru educația samuraiului.

Astfel, pregătirea intelectuală era desigur apreciată, însă în limba japoneză cuvântul Chi înseamnă „înțelepciune" în primul rând şi numai în al doilea rând înseamnă „învățătură".

Pentru formarea culturii samuraiului, filozofia şi literatura alcătuiau principalele mijloace. Însă literatura era considerată mai mult ca un mod de a-ți petrece timpul, iar filozofia ca un mijloc practic pentru formarea caracterului şi pentru a explica tânărului samurai probleme militare şi politice, aşa încât aceste studii nu urmăreau căutarea adevărului şi frumosului în el însuşi.

Din cele arătate, nu va fi surprinzător faptul de a conchide că ciclul de studii, după pedagogia *Bushido*-ului, era alcătuit din: scrimă, tragerea cu arcul, jiu-jitsu sau jawarw, călăria, întrebuințarea lăncii, tactica, scrisul, morala, literatura şi istoria. Vom da puține explicații asupra scrisului şi jiu-jitsu.

Mare importanță se acorda de către samurai scrisului, probabil fiindcă scrisul japonez se apropie de desen şi pictură, aşa că poseda oarecare valoare artistică şi de asemenea fiindcă scrierea era considerată ca un indiciu al caracterului personal.

Cât priveşte jiu-jitsu, acesta poate fi definit: întrebuințarea în luptă a cunoştințelor anatomice

pentru apărare sau atac. Jiu-jitsu se deosebeşte de lupta corp la corp, pentru că rezultatul nu depinde de forţa musculară. Se deosebeşte, de asemenea, de celelalte moduri de luptă, prin acea că nu se întrebuinţează arme.

Caracteristicile jiu-jitsu constă în a apuca sau a lovi o astfel de parte a corpului adversarului, încât să-l imobilizeze şi să-l facă incapabil de a mai reacţiona şi rezista. Obiectul acestei lupte nu constă în a omorî, ci de a face pe adversar incapabil de a se mişca pentru un timp oarecare.

Un studiu pe care fiecare ar aştepta să-l întâlnească în educaţia militară a samuraiului, matematica, lipseşte cu desăvârşire.

Această lipsă se explică prin aceea că, în epoca feudalităţii, războaiele nu se conduceau după principii matematice şi ştiinţifice.

De altfel, întreaga educaţie a samuraiului, era neprielnică pentru ca acesta să fie îmbibat cu cifre. Într-adevăr, cavalerismul este străin de materialism, mai mult chiar se glorifică prin lipsurile materiale pe care le îndură. „Ambiţia soldatului este de a prefera pierderile materiale, şi nu câştigul care îl coboară".

Don Quijote era mai mândru de lancea sa ruginită şi de mârţoaga sa decât dacă ar fi posedat aur şi moşii. Samuraiul simpatizează din toată inima pe acest exagerat confrate din Spania, căci samuraiul dispreţuieşte banii, şi mai ales mijloacele de a câştiga banii.

Pentru samurai banii reprezintă un câştig murdar. Expresia întrebuinţată pentru a descrie

decăderea unei epoci, era „că civilii iubeau banii, iar soldații se temeau de moarte".

„Mai puțin decât orice lucru", spune un precept japonez curent, „oamenii trebuie să iubească banii, căci bogăția alungă înțelepciunea".

De aceea, copii erau educați în sensul disprețului pentru avuții.

Cine vorbea de bani și bogății era considerat un om inferior. Dimpotrivă, necunoașterea valorii diferitelor monede, era un indiciu de bună creștere și de superioritate.

Cunoașterea cifrelor era absolut necesară în mânuirea forțelor ca și împărțirea beneficiilor pământului, însă operațiunea numărării banilor era lăsată pentru mâni mai ordinare.

În multe feude, finanțele publice erau administrate de către supușii de o treaptă inferioară sau de către preoți. Fiecare samurai își dădea seama, desigur, că banul forma nervul războiului; dar pentru aceasta nu trecea prin mintea nici unui samurai să ridice iubirea de bani la rangul unei virtuți. Este adevărat că frugalitatea era mult mai apreciată, dar nu atât din considerații materiale, cât în vederea rezistenței la foame, în vreme de război.

Luxul era considerat drept cea mai mare plagă pentru neamul omenesc și clasei samurailor îi era recomandată cea mai severă simplitate. În multe clanuri existau chiar legi care pedepseau luxul.

Știm că la romani arendașii veniturilor statului și alți oameni de finanțe au fost ridicați la rangul de cavaleri, statul voind să arate astfel, pe de o par-

te, importanța serviciilor acestora, iar pe de altă parte însemnătatea banilor.

Din această cauză s-au dezvoltat foarte mult luxul şi preocupările materiale la romani.

Preceptele *Bushido*-ului însă au privit în mod sistematic şi continuu avuția ca ceva degradant pentru un samurai.

Banii şi iubirea de bani fiind disprețuită în mod conştient de către samurai, japonezii au putut fi feriți de mii şi mii de ispite, a căror obârşie sunt banii.

Aceasta explică pentru ce oamenii politici şi funcționarii în Japonia au rămas neatinşi de virusul corupției.

Cultura tinerilor care astăzi este mult ajutată de studiul matematicii, era completată odinioară, prin discuții literare. Foarte puține probleme abstracte preocupau mintea tinerilor, scopul de căpetenie al educației lor fiind, după cum am arătat deja, formarea unui caracter de „bronz".

Oamenii care aveau mintea împodobită numai cu cunoştințe abstracte nu erau admirați de japonezi. Educația avea un scop practic, fie că urmărea formarea tânărului pentru viața sa proprie, fie că urmărea pregătirea pentru treburile publice.

„A învăța fără a judeca este muncă pierdută, iar a judeca fără a fi învățat, este periculos", spunea Confucius. De aceea, întrucât învățătorul trebuia să-şi aleagă drept țintă sufletul, iar nu creierul, moralul, iar nu mintea copilului, pentru a le educa şi dezvolta, chemarea învățătorului capătă un caracter sacru. Japonezul spune „Părinții sunt acei care m-au

născut, însă acela care m-a făcut om este învățătorul". Având astfel de concepție despre rolul dascălului, profesia acestuia era foarte mult stimată.

Într-adevăr, un om care se bucura de atâta încredere şi respect, trebuia în mod imperios să fie un om cu o mare personalitate, dublată de o vastă cultură. Dascălul la japonezi este considerat ca un părinte, pentru acei ce nu aveau părinți şi ca un sfătuitor, pentru cei rătăciți.

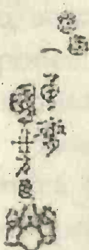
De aceea, un dicton japonez spune: „Tatăl şi mama sunt ca cerul şi pământul, iar învățătorul şi stăpânul său sunt ca soarele şi luna".

Obiceiul ce există astăzi de a se plăti fiecare serviciu, nu exista la samurai. Aderenții *Bushido*-ului socoteau că serviciile imateriale urmau să fie făcute fără plată. Astfel slujba ce o făcea un preot sau învățătura ce o da un dascăl, nu trebuia plătită cu aur sau argint, nu fiindcă nu avea valoare, ci pentru că era cu neputință de evaluat.

Este adevărat că şi la japonezi, era obiceiul ca copiii să aducă diverse lucruri profesorilor lor la diferite perioade ale anului.

Însă aceste lucruri nu trebuie considerate ca o plată pentru învățătura dată, ci cadouri, care erau binevenite, întrucât învățătorii fiind oameni cu un caracter rigid se onorau cu sărăcia lor, dar erau prea mândri ca să lucreze cu mâinile sau să cerşească.

Învățătorii la japonezi erau personalități superioare, cu mintea luminată, neşovăielnică în fața vitregiei sorții, disprețuitori ai nevoilor vieții.

Ei erau încarnarea a ceea ce era considerat de japonezi ca o perfecțiune a culturii şi reprezentau o pildă vie a acelei discipline şi virtuți care se numeşte stăpânirea de sine.

武士道

Stăpânirea de sine

Disciplina față de soartă, pe de o parte, adică supunerea la durere fără a protesta şi învățătura politeții, pe de altă parte, impunând să nu ne manifestăm durerea sau nenorocirea noastră, ca să nu tulburăm plăcerea sau liniştea altui semen al nostru, aceste două virtuți combinându-se au născut la japonezi o mentalitate stoică, care alcătuieşte una din trăsăturile caracteristice ale rasei lor.

Stoicismul care s-a născut este numai aparent, fiindcă eu nu îmi pot închipui că adevăratul stoicism poate să devină vreodată caracteristic unei națiuni întregi şi fiindcă unele din apucăturile şi obiceiurile noastre naționale, pot părea prea aspre unui vizitator străin.

De fapt japonezii sunt mai impresionabili decât alte popoare întrucât eforturile pe care le fac de a-şi stăpâni sentimentele duioase le aduc mari suferințe. De pildă, băieții – şi chiar fetele – sunt educați în aşa fel, ca să nu le curgă o lacrimă sau să scoată un geamăt, sau să ceară ajutor când au vreo durere. Se naşte, cred eu, o problemă psihologică

însemnată, şi anume dacă astfel de sforţări oţelesc nervii japonezilor, sau îi fac mai sensibili.

Nu era de demnitatea unui samurai să-şi trădeze emoţiile pe chipul său. „El nu arată semn de bucurie sau de întristare", era o frază foarte întrebuinţată pentru a descrie un caracter energic.

Simţurile cele mai naturale erau înăbuşite în sufletul samurailor.

De exemplu: era nedemn ca un tată să-şi îmbrăţişeze copilul în public, bărbatul nu trebuia să-şi sărute în public soţia, deşi acasă o săruta mereu.

De aceea, este justă observaţia unui scriitor străin că: „Bărbaţii din Europa şi America îşi sărută nevestele în public şi le bat acasă, pe când bărbaţii japonezi îşi bat nevestele în public şi le sărută acasă".

Caracterul liniştit, stăpânirea minţii nu trebuia să fie tulburată de nici un fel de pasiuni.

Îmi amintesc de un episod din timpul războiului chino-japonez: un regiment, plecând dintr-un oarecare oraş din Japonia, mulţi cetăţeni au alergat la gară ca să ureze călătorie bună şi izbândă generalului şi armatei sale. Un american, care se afla în gară în acel moment, se aştepta să audă demonstraţii şi urale gălăgioase, întrucât războiul era foarte popular şi mai ales fiindcă pe peron se aflau părinţii, amicii şi chiar iubitele soldaţilor ce se îmbarcau.

Americanul a fost foarte surprins, fiindcă deşi conducătorul a fluierat pentru plecare şi trenul se pusese în mişcare, japonezii de pe peron şi-au scos numai pălăriile pe tăcute şi capetele s-au plecat în jos cu pietate în semn de „la revedere".

Un cuvânt n-a fost rostit, o batistă n-a fluturat şi manifestaţia s-a redus la o tăcere profundă, tulburată numai de câteva suspine.

De asemenea, cunosc cazuri din viaţa familială, când tatăl a vegheat şi a ascultat cu durere toată noaptea răsuflarea grea a copilului său bolnav, afară din odaie, după uşă, ca nu cumva să fie surprins săvârşind un act de slăbiciune părintească.

Cunosc, de asemenea, o mamă, care deşi se afla în ultimele clipe din viaţă, a interzis să fie adus copilul său de la şcoală, pentru ca acesta să nu fie tulburat de la studiile sale. Istoria japoneză, precum şi viaţa poporului de toate zilele, sunt pline de exemple, de mame eroice, care pot fi comparate cu patroanele romane, ale căror sacrificii stau înşirate în paginile înălţătoare ale lui Plutarh.

Dacă un bărbat sau o femeie japoneză îşi simte sufletul său agitat, prima măsură ce o ia, în mod instinctiv, este de a suprima de îndată orice destăinuire exterioară a acestei tulburări. Exprimarea simţurilor în foarte rare cazuri se face prin vorbe.

De aceea, a încuraja vaietele, este egal cu a încălca prescripţiile samurailor.

Pentru urechea unui japonez este realmente neplăcut să asculte cele mai sfinte simţăminte, secretele cele mai tainice ale inimii, cu ocazia convorbirilor de toate zilele.

„Simţi tu sufletul tău zbuciumat de gânduri şi simţăminte dureroase? Aceasta înseamnă că a sosit timpul ca seminţele să încolţească. De aceea nu tulbura această încolţire prin vorbă, ci lasă-le să germineze singure în linişte şi în secret" a scris un tânăr samurai în memoriile sale.

A exprima în multe cuvinte gândurile şi simţurile, mai ales cele religioase, este considerat de japonezi ca un indiciu neîndoielnic, că aceste gânduri şi simţuri sunt sau puţin adânci sau puţin sincere.

De aceea, un dicton popular spune: „Acela care odată cu deschiderea gurii îşi dezvăluie tainele sufletului său este un om decăzut".

Vorbirea este adesea, după cum spun francezii „arta de a-ţi ascunde gândurile". Aşa se explică pentru ce dacă cineva vizitează pe un japonez, în momentele de mare durere, el va fi primit întotdeauna cu zâmbetul pe buze deşi ochii gazdei sunt roşii iar obrajii umezi de lacrimi.

Desigur prima impresie ce-ţi va face acel japonez este că a înnebunit.

Dacă vei aprofunda însă starea sa, cerându-i explicaţii, el îţi va răspunde prin fraze şi cuvinte întretăiate, ca de pildă: „Viaţa omului este plină de dureri". „Acei ce se întâlnesc trebuie să se despartă". „Este nebunie să socoteşti anii unui copil, care a încetat din viaţă". „Numai inima unei femei se lasă pradă durerilor".

Cuvintele spuse de Hohenzolern, „Lerne zu leiden ohane Klagen" („Învaţă să suferi fără să te tânguieşti") au fost urmate de către japonezi cu mult înainte de a fi fost pronunţate.

Într-adevăr, japonezii întrebuinţează râsul, ori de câte ori omul este pus la cele mai grele încercări.

De cele mai multe ori, râsul se dovedeşte a fi o sforţare pe care o facem cu scopul de a ne găsi echilibrul liniştii ori de câte ori acest echilibru este

răsturnat de vreo împrejurare dureroasă. Râsul este cu alte cuvinte o contragreutate ce înăbuşe durerea sau revolta sufletului omenesc.

Înăbuşirea simţurilor, stăpânirea de sine cu alte cuvinte, este poetizată de japonezi prin aforisme. Astfel, un poet din secolul al X-lea scrie: „În Japonia şi China, când omul este încercat de o durere el şi-o exprimă prin versuri".

De pildă. O mamă care încearcă să-şi consoleze inima sa zdrobită de durere, consideră pe copilul său, ce a încetat din viaţă, ca plecat să prindă fluturi şi versifică durerea sa cântând: „Mă mir cât de departe s-a dus azi la vânătoare după fluturi copilul meu".

Nu voi da alte exemple, pentru că recunosc că nu pot da decât o slabă traducere a perlelor preţioase ale literaturii noastre, întrucât trebuie să transpun într-o limbă străină gândurile şi simţurile care au fost smulse, picătură cu picătură, din inimile sângerânde şi prinse în cupe de mare valoare. Socot însă că am lămurit destul starea reală a minţilor şi inimilor japonezilor, ce adesea se înfăţişează cu o aparenţă de insensibilitate sau un amestec de râs nebunesc şi descurajare.

S-a mai susţinut că puterea japonezilor de a rezista la durere şi nepăsarea acestora înaintea morţii, sunt datorate nervilor lor, care sunt mai puţin sensibili. Aceasta este întrucâtva adevărat.

Dar problema ce se pune este din ce cauză nervii japonezilor sunt mai rezistenţi?

Aceasta s-ar putea explica prin climatul aspru al Japoniei, comparativ cu cel al Americii şi Euro-

pei, şi prin forma de guvern monarhic, care nu aţâţă atât nervii ca republica în Franţa.

Eu însă socot că aceasta provine, mai ales din cauza marii excitabilităţi şi sensibilităţi, care a obligat pe japonezi să-şi stăpânească simţurile. Însă oricare ar fi explicaţia dată, nimeni nu poate fi complet exact, dacă nu se atribuie cauza acestei înăbuşiri a simţurilor şi disciplinei ce se formează într-un lung şir de ani.

Disciplina şi stăpânirea de sine însă, poate să ducă cu uşurinţă prea departe şi să fie dăunătoare. Astfel, această disciplină înăbuşă inspiraţiile geniale ale sufletului. Poate transforma naturile sensibile în naturi aspre. De asemenea, poate da naştere la ipocrizie sau la boli de nervi, căci orice virtute, oricât de nobilă ar fi, are dezavantajul său. De aceea, în fiecare virtute trebuie să descoperim mai ales partea sa bună şi să urmărim idealul său pozitiv. Idealul „stăpânirii de sine", constă în a păstra nivelul minţii – după expresia japoneză – sau, împrumutând o expresie greacă, să realizeze starea de „euthymie" pe care Democrit o numea „suprema fericire" a omului.

Exemplul cel mai caracteristic de stăpânire de sine este obiceiul japonezilor de a-şi face Hara-Kiri.

Obiceiul sinuciderii şi al răzbunării

Obiceiul sinuciderii este cunoscut sub numele de „Hara-Kiri”, iar cel al ispăşirii sub numele de „Kataki-uchi”. Ele au fost analizate şi descrise de străini în mod mai mult sau mai puţin complet.

Voi începe cu sinuciderea. Îmi voi mărgini observaţiile numai la „Seppuku” sau „Kappuka”, denumit în mod popular, *Hara-Kiri*, ceea ce în traducere înseamnă „sinucidere prin spintecarea abdomenului”. Ce lucru absurd, vor exclama acei care aud de acest mod de sinucidere pentru prima dată.

Oricât de absurd ar părea acest mod de sinucidere pentru străini, el nu este aşa nou pentru cei care au citit pe Shakespeare care a pus următoarele cuvinte în gura lui Brutus: „Spiritul tău Caesare, umblă în afară şi bagă săbiile noastre în pântecele noastre” sau a privit tabloul pictat de Gaercino reprezentând moartea lui Caton, ce este expus în Palatul Rossa din Geneva.

Oricine a citit cântecul lebedei pe care Addison îl pune în gura lui Caton, desigur că nu va râde,

văzând sabia sa pe jumătate înfiptă în abdomen. În mintea japonezilor acest fel de moarte este asociat cu duioase sentimente, aşa încât nimic respingător, cu atât mai puţin infamant nu cuprinde concepţia lor despre sinucidere.

Atât de minunată este puterea transformatoare a virtuţii, a măreţiei, a duioşiei, încât cea mai urâtă formă a morţii devine sublimă şi un simbol a unei noi vieţi, ca şi semnul crucii pe care Constantin l-a contemplat, dar în numele căruia a cucerit lumea.

Nu numai din punctul de vedere al motivelor ce conduc la sinucidere, *seppuku* pierde în concepţia noastră orice nuanţă de absurditate, dar şi pentru că alegerea acestei părţi a corpului, a abdomenului, pentru a aplica tăietura, era bazată pe o veche credinţă anatomică a japonezilor, relativă la lăcaşul sufletului şi al sentimentelor omului.

Când Moise a vorbit despre „intestinele lui Iosif, care au făcut să sufere pe fratele său" sau când David, roagă pe Dumnezeu să nu uite intestinele, sau când Isaia, Eremia şi alţi prooroci, vorbesc despre „murmuratul" sau „tremuratul" intestinelor, toţi împărtăşesc credinţa ce există la japonezi, anume că abdomenul constituie lăcaşul sufletului uman. Chiar evreii vorbeau de obicei de ficat şi de rinichi şi de regiunea înconjurătoare a corpului omenesc, ca sediul emoţiilor şi al vieţii.

Expresia *Hara* era mai cuprinzătoare decât cuvântul grecesc *phren* sau *thumos* şi japonezii, ca şi elenii, credeau la fel că spiritul omului locuieşte într-adevăr în acea regiune. Această credinţă nu

aparţine numai popoarelor antice. Francezii de exemplu – deşi Descartes a afirmat că sufletul se afla în glanda şirei spinării – întrebuinţează şi astăzi cuvântul „ventre" (pântece), într-o accepţiune care, deşi din punct de vedere anatomic este prea vag, totuşi din punct de vedere fiziologic este foarte cuprinzător.

De asemenea cuvântul francez „entrailles" cuprinde şi noţiunea de afecţiune şi compătimire.

În tot cazul concepţia japoneză este mai ştiinţifică decât concepţia ce predomină în general, că inima este centrul simţurilor.

Fără a fi întrebat pe vreun călugăr, japonezul ştie mai bine ca Romeo „în ce parte a corpului sufletul omului este aşezat".

Neurologii moderni vorbesc despre nervii abdominali şi stomacali, dovedind prin aceasta că există centri nervoşi simpatici în acele părţi ale corpului, care sunt atinşi în mod serios de către acţiunea psihică.

Această concepţie odată admisă, silogismul în cazul „sinuciderii japonezilor"(*seppuku*) este uşor de construit: „Eu voiesc să deschid lumii lăcaşul sufletului meu. Priviţi-l şi încredinţaţi-vă voi înşivă, dacă este pângărit sau curat".

Nu aş voi să se creadă că urmăresc să justific sinuciderea, din punct de vedere religios sau moral, însă marea consideraţie acordată semenilor lor, constituie o scuză îndestulătoare pentru japonezi ca să-şi ridice viaţa.

Câţi nu împărtăşesc sentimentul exprimat de Garth, în versurile: „Când onoarea este pierdută,

singura scăpare este moartea. Căci moartea spală infamia". De aceea, mulți își înnobilează viața prin sinucidere.

Moartea prin sinucidere era impusă de *Bushido*, când onoarea era compromisă, ca o cheie pentru soluționarea multor probleme morale, așa încât, pentru un samurai ambițios, despărțirea de viață constituie mai curând o chestiune personală, iar nu o chestiune publică sau de ordin religios.

Am curajul să afirm că mulți creștini, cu condiția de a fi destul de curați sufletește, împărtășesc admirația noastră, pentru sublima liniște, cu care Caton, Brutus sau Petronius, și o serie de alte personalități celebre din antichitate, au sfârșit existența lor pământească.

Este oare exagerat a se afirma că primul filozof din lume, Socrate, și-a pus capăt vieții printr-o sinucidere?

Când se istorisește așa de amănunțit, de către elevii săi, cât de voios maestrul lor s-a supus la ordinul statului, pe care el în conștiința sa îl considera totuși ca o greșeală morală, cu toate că avea putința să scape, a băut totuși cupa de otravă cu liniște. În această purtare nu se evidențiază oare o sinucidere?

În cazul lui Socrate, descris mai sus, n-a fost desigur o constrângere fizică, ca într-o execuție obișnuită.

Verdictul judecătorilor era precis căci hotăra: „Trebuie să moară prin propria lui mână". De aceea, dacă a te sinucide înseamnă a te ucide cu propria

ta mână, moartea lui Socrate a constituit desigur un caz evident de sinucidere.

În urmă acestor explicaţii, cititorii mei socot că au înţeles că *seppuku* nu constituie o sinucidere în înţelesul dat acestui cuvânt de europeni.

De fapt, seppuku era o instituţie legală şi ceremonioasă, inventată în cursul Evului Mediu, prin care samuraii ispăşeau greşelile lor sau scăpau de oprobiul public, îşi recâştigau prietenii sau dovedeau sinceritatea lor.

Când seppuku era impus ca o pedeapsă oficială, se făcea cu un ceremonial deosebit, adică distrugerea de sine însuşi se făcea cu forme rafinate şi se executa cu cel mai mare calm şi stăpânire de sine. Pentru aceste motive seppuku era în mod special potrivit profesiunii cavalerilor luptători.

Ca să satisfac curiozitatea cititorilor voi face o descriere a ceremonialului sinuciderii la japonezi.

În acest scop voi reproduce o pagină din lucrarea lui Mitford, *Povestiri din vechea Japonie*, în care este tradusă o descriere ce există într-un vechi şi rar manuscris japonez.

„Noi (stă scris în acel manuscris) şapte străini am fost invitaţi să asistăm ca martori într-un „hondo"[1], în care urma să se execute ceremonia. Scena era impunătoare: o sală mare cu un acoperiş înalt, suportat de coloane negre de lemn.

Din tavan atârnau numeroase lămpi mari aurite şi alte podoabe specifice templelor budiste. În faţa altarului înalt, pardoseala era acoperită cu splen-

[1] Sala principală a unui templu japonez.

dide covoare albe şi ridicată cu zece centimetri de la nivelul pământului. Deasupra era aşezat un covor de catifea roşie.

Candelabre înalte aşezate la distanţe armonice răspândeau o lumină misterioasă şi slabă, care abia era suficientă pentru a vedea cele ce se petreceau. Japonezii, tot în număr de şapte, au luat loc pe stânga, iar noi străinii am luat loc pe dreapta.

După câteva minute de aşteptare Taki Zenzaburo, un om de treizeci şi doi de ani, cu un aer mândru, intră în sală îmbrăcat în haine de gală, având aripile hainei făcute din cânepă, care se îmbracă numai în ocaziile însemnate din viaţă. Acesta era întovărăşit de un Kaishaku şi trei ofiţeri care purtau jimboari, sau mantaua de război cu fireturi de aur. Cuvântul Kaishaku, nu are echivalent în limbile europene, dar înseamnă executor".

Rolul acestui personaj este a unui brav cavaler, şi în cele mai multe cazuri este îndeplinit de către o rudă sau un prieten intim al celui care urmează să-şi facă Hara-Kiri şi raportul dintre ei este mai curând al principalului şi secundului, decât al condamnatului şi gâdelui.

În cazul ce istorisim Kaishaku era un elev al lui Taki Zenzaburo şi a fost ales de către amicii acestuia, din cauza îndemânării sale în mânuirea săbiei.

Taki Zenzaburo întovărăşit în stânga sa de Kaishaku, care îl ţinea de mână, a înaintat încet printre spectatorii japonezi şi ambii s-au aplecat înaintea acestora. Apoi, întorcându-se către noi, străinii, ne-au salutat la fel, cu multă deferenţă.

Salutările lor erau întoarse de noi cu acelaşi ceremonial. Încet şi cu mare mândrie Taki Zenzaburo, japonezul sortit să-şi spintece abdomenul, s-a urcat pe porțiunea de pardoseală ce era mai ridicată, s-a închinat apoi de două ori înaintea altarului, şi s-a aşezat[1] apoi pe covor cu spatele pe altar, Kaishaku luând loc lângă el în partea stângă.

Unul dintre cei trei ofițeri a venit înaintea lui Taki Zenzaburo purtând un suport la fel cu cele întrebuințate în templele japoneze pentru jertfe, pe care, înfăşurat într-o hârtie, se afla Wakizashi, o sabie scurtă de 27,5 centimetri în lungime, având o lamă perfect ascuțită, ca un brici de ras.

Această sabie a înmânat-o, închinându-se lui Taki Zenzaburo, care a luat-o făcând o reverență, ridicând-o apoi pe cap cu ambele mâini, după care a aşezat sabia jos dinaintea sa. După câteva minute de adâncă tăcere, Taki Zenzaburo, cu o voce care nu trăda nici cea mai mică emoție sau ezitare, a spus:

„Eu singur, nesfătuit de nimeni, am dat ordinul să fie împuşcați străinii din Kode[2] pe care l-am reînnoit, atunci când aceşti străini au încercat să fugă. Pentru a răspunde de acest fapt, m-am hotărât să-mi fac Hara-Kiri şi vă rog pe cei de față să-mi serviți ca martori".

Apoi salutând încă odată, vorbitorul şi-a dat drumul hainelor până la brâu şi a rămas gol până

---

[1] Japonezii se aşează în modul următor: genunchii şi vârful degetelor picioarelor ating pardoseala, iar corpul se sprijină pe călcâie. Originea acestei poziții se află în ritualul shintoist.
[2] Un port însemnat din Japonia.

la mijlocul corpului. Cu foarte mare grijă, după cum este obiceiul, el şi-a aşezat mânecile hainei sub genunchi, ca să fie împiedicat de a cădea pe spate, deoarece un nobil japonez trebuie să moară căzând înainte.

Apoi cu o mână hotărâtă el apucă sabia ce era aşezată înaintea sa, o privi cu ochii aprinşi, aproape cu drag. Pentru o clipă el îşi concentră gândirea pentru cea din urmă dată şi îşi implântă vârful sabiei adânc în parte stângă a mijlocului, trăgând apoi încet sabia de-a lungul abdomenului către partea dreaptă şi la urmă răsuci sabia în rană.

În timpul acestei operaţiuni, extrem de dureroasă, el nu a mişcat nici un muşchi al feţei. Când îşi trase afară sabia, el se apleacă înainte şi întinse către noi ceafa. O expresie de durere străbătu pentru prima dată faţa sa, dar nu scoase nici un ţipăt.

În acelaşi timp Kaishaku, care stătea alături şi urmărea cu strângere de inimă mişcările condamnatului, ridică sabia sa în aer.

Se auzi în acelaşi moment o lovitură şi capul retezat de trup al lui Taki Zenzaburo se rostogoli pe pardoseală. O tăcere mormântală a urmat, tulburată numai de zgomotul sângelui ce ţâşnea din trupul aceluia care o clipă mai înainte fusese un mândru cavaler. Kaishaku făcu un respectuos salut, şterse sabia sa cu o bucată de hârtie, pe care o avea pregătită în acest scop şi se retrase apoi din sală, luând cu sine sabia pătată de sânge, ca o dovadă strălucită, dar sângeroasă, a execuţiei care avusese loc.

Cei doi reprezentanți ai Mikado-ului[1] părăsiră apoi locurile lor, trecând în partea unde ne găseam noi străini și ne-au rugat să atestăm că Taki Zenzaburo și-a făcut Hara-Kiri".

Aş putea să înmulțesc descrierea seppukurilor, fie citând extrase din literatura japoneză sau din istorisirile celor care au asistat la astfel de execuții, dar aş lungi prea mult acest subiect. Mă voi mărgini la una singură.

Doi frați, Sakon și Naiki, unul de douăzeci și patru de ani și altul de şaisprezece ani, au plănuit să-l omoare pe Iyéyasu cu scopul de a răzbuna pe tatăl lor. Însă înainte de a intra în palat au fost prinşi. Bătrânul prinț a admirat curajul tinerilor care au încercat un atentat la viața sa, și a poruncit să li se îngăduie să moară în mod onorabil, adică să-și facă Hara-Kiri.

Fratele lor cel mai mic Hachimaré, un copil de opt ani, a fost de asemenea osândit să-şi pună capăt vieții în acelaşi mod, întrucât sentința a fost pronunțată contra tuturor membrilor familiei de sex masculin.

Cei trei frați au fost conduşi la o mănăstire unde urmau să-și facă Hara-Kiri. Un doctor, care a asistat la sinuciderea lor prin seppuku, ne-a lăsat în memoriile sale descrierea acestei scene. Extragem din aceste memorii următoarea descriere: „Când toți trei erau aşezați jos în vederea ultimei formalități, Sakon, cel mai în vârstă dintre frați, s-a adresat celui mai tânăr și i-a spus:

---

[1] Împăratul Japoniei.

– Începi tu cel dintâi, pentru ca să fiu sigur, că tu vei îndeplini Hara-Kiri aşa cum trebuie".

La aceste cuvinte fratele cel mai mic, răspunse că întrucât nu a mai văzut executându-se Hara-Kiri, este nevoie ca alt frate să-l execute mai întâi.

Cel mai în vârstă dintre fraţi, la această replică surâse mulţumit, printre lacrimile ce îi umpleau ochii: „Bine ai vorbit micuţule. În acest fel vei dovedi că eşti copilul tatălui nostru".

După ce fraţii cei mari l-au aşezat pe cel mai mic între ei, Sakon, fratele cel mai mare, şi-a înfipt sabia în partea stângă a abdomenului şi a strigat: „Priveşte frate! Ai învăţat acum? Te sfătuiesc să nu împingi sabia prea adânc, mai înainte de a simţi că vei cădea pe spate. Apleacă-te bine înainte şi ţine drept picioarele".

Naiki, fratele mijlociu, făcu la fel şi spuse copilului: „Păstrează-ţi ochii deschişi, căci altfel vei avea înfăţişarea unei femei ce moare. Dacă sabia nu se înfige bine, măreşte-ţi curajul şi taie de-a curmezişul".

Copilul privi pe unul şi pe altul din fraţi şi după ce amândoi îşi dădură sufletul, el se spintecă singur, cu tot calmul, urmând exemplul fraţilor săi".

Glorificarea seppuku-lui constituie desigur nu o mică tentaţie pentru săvârşirea sa. Pentru motive incompatibile cu dreapta judecată sau pentru motive străine de moarte, tinerii cu mintea aprinsă erau atraşi către acest fel de moarte, după cum sunt insectele atrase de lumină.

Motive variate şi ciudate au condus pe mulţi samurai către acest sacrificiu, întocmai cum fecioarele sunt atrase către mănăstiri. Viaţa nu avea mare valoare, după concepţia populară a sentimentului de onoare. Onoarea trebuie să rămână neprihănită.

Dacă nu mai era aur curat, viaţa devenea un aliaj fără nici un preţ. Dintre scenele infernului lui Dante, cea de a şaptea este cea mai apreciată de japonezi, aceea în care Dante înşiră pe toate victimele sinuciderilor.

De aceea, pentru un adevărat samurai a fugi de moarte, era considerat ca laşitate. Un luptător care a pierdut luptă după luptă şi a fost urmărit din câmp pe deal şi din crâng în peşteră, a considerat că ar fi o laşitate din partea sa să se lase ucis de duşmani. Cu o hotărâre, care se aseamănă cu a martirilor creştini, s-a glorificat ei însuşi printr-o poezie improvizată:

„Vino, vino, moarte mai repede, de pune capăt nenorocirii mele".

Aceasta era învăţătura *Bushido*, anume: să suporţi şi să faci faţă tuturor nenorocirilor, cu răbdare şi cu conştiinţa senină, pentru că după cum spune Mencius: „Când cerul este gata să acorde o mare însărcinare omului îi obişnuieşte, în primul rând, mintea cu suferinţa, iar muşchii şi oasele cu munca, apoi expune corpul său la foame şi îl aruncă într-o sărăcie extremă. Prin toate aceste mijloace cerul îi stimulează mintea, întăreşte făptura sa, şi ajută şovăiala sa". Deci, onoarea adevărată constă în a îndeplini hotărârile cerului şi moartea întâm-

plată în aceste condiții devine glorie, în timp ce moartea dată ca să preîntâmpine greutățile vieții este într-adevăr lașă.

În cartea *Religio Medici*, a lui Thomas Browne, se găsește un echivalent englezesc pentru ceea ce recomandă preceptele japoneze.

Iată-l: „Este un act brav de a disprețui moartea, însă unde viața este mai îngrozitoare decât moartea, este o adevărată virtute să bravezi viața". Un preot japonez celebru din secolul al XVII-lea observă în mod satiric: „Un samurai care nu este în stare să renunțe la viață este în stare ca în momentele decisive să fugă sau să se ascundă". Și mai departe: „Acela care este învățat cu moartea, nici lăncile, nici o săgeată sau sabie nu poate să-l străpungă". Câtă asemănare cu vorbele lui Christos: „acela care a jertfit viața sa pentru mântuirea mea, o va regăsi".

Acestea sunt puține din numeroasele exemple care vin să confirme identitatea morală a raselor umane, în ciuda încercărilor ce s-au făcut de a stabili mari deosebiri între creștinism și păgânism.

Am constatat deci că instituția sinuciderii, nu era așa de nenaturală și barbară, după cum pare la prima vedere. Voi căuta să analizez în cele ce urmează dacă instituția „soră", a ispășirii, se prezintă cu aceleași trăsături.

O atare instituție a existat la toate națiunile și nu este nici până astăzi complet abolită, după cum se evidențiază prin continuarea obiceiului duelului și al linșării.

La un trib sălbatic, care n-are instituția căsătoriei, adulterul nu este un păcat şi numai gelozia amanților apără femeile de abuzul amorului.

Tot astfel, într-o epocă în care nu exista justiția penală, omorul nu era considerat ca o crimă. Numai răzbunarea rudelor victimei asigura ordinea socială.

„Care este cel mai înălțător lucru pe pământ?" a întrebat Osiris pe Horus. Răspunsul acestuia a venit grabnic: „Să răzbuni nedreptatea pricinuită unei rude", la care un japonez ar fi adăugat şi „unui stăpân".

Într-adevăr, vom constata că prin răzbunare se satisface sentimentul de justiție. Răzbunătorul raționează astfel: „Tatăl meu cel bun n-a meritat moartea. Acel care l-a omorât a comis o mare nedreptate.

Tatăl meu, dacă ar trăi, n-ar fi tolerat o moarte ca aceasta. Cerul însuşi pedepseşte o moarte dată pe nedrept. Voința tatălui meu, ca şi voința cerului, cere ca răufăcătorul să înceteze opera sa nelegiuită. Acesta trebuie să piară ucis de mâna mea, pentru că a vărsat pe nedrept sângele tatălui meu. Eu care sunt din carnea şi sângele său, trebuie să ucid pe omorâtor. Acelaşi cer nu poate să mă acopere pe mine şi pe el în acelaşi timp".

Raționamentul, deşi pare simplu, chiar copilăresc, deşi noi ştim că Hamlet nu a raționat mai cu profunzime, dovedeşte totuşi un sentiment înnăscut de dreaptă cântărire şi egală justiție. „Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte", este o maximă de justiție socială.

Sentimentul nostru de răzbunare lucrează tot aşa de precis ca şi cerinţele matematicii, pentru ca ambii termeni ai unei ecuaţii să fie satisfăcuţi. Tot aşa noi nu putem face abstracţie de sentimentul de răzbunare, căci ar însemna să lăsăm un lucru nedesăvârşit.

Iudaismul, care arată pe Dumnezeu răzbunător, sau mitologia greacă, în care există o Nemesis (zeiţa dreptăţi), lasă răzbunarea în seama divinităţilor.

Însă simţul comun japonez pretinde ca *Bushido* să cuprindă şi instituţia revanşei, ca un fel de „curte de justiţie morală", unde oamenii să nu fie judecaţi numai după legile ordinare scrise.

Voi lua un exemplu din istoria japoneză pentru a evidenţia deosebirea.

Seniorul celor patruzeci şi şapte Ronini a fost ucis. Supuşii ce-i rămăseseră credincioşi s-au hotărât să pună în aplicare răzbunarea, singura instituţie de apel ce le era deschisă. La rândul lor aceştia au fost condamnaţi de justiţia scrisă drept criminali de rând. Cu toate acestea, instinctul popular i-a judecat în alt mod, căci de atunci şi până astăzi memoria lor se păstrează încă vie la japonezi, ca şi mormintele lor din cimitirul de la Sengakuji (Tokyo).

Deşi Lao-Tse, filozof chinez, a propovăduit că răutatea trebuie răsplătită cu bunătate, părerea lui Confucius a fost însă mai hotărâtoare, întrucât acesta a arătat că nedreptăţile trebuie răsplătite cu aceeaşi monedă.

Răzbunarea era îndreptățită la japonezi, însă numai când se manifesta în favoarea binefăcătorilor sau superiorilor. Nedreptatea ce se pricinuia sie însuşi, nevestei sau copiilor trebuia îndurată fără protest, ba chiar uitată.

Ambele aceste instituții, a sinuciderii şi a răzbunării, au pierdut rațiunea lor de a fi, din momentul promulgării codului penal în Japonia în anul 1880. Justiția fiind aplicată, numai este nevoie ca un japonez vinovat să-şi facă Hara-Kiri, sau în alte cazuri un vasal să răzbune pe stăpânul său, făcând pe asasinul acestuia să-şi ispăşească crima.

Deşi seppuku nu mai are rațiunea de a exista, totuşi din când în când se mai săvârşesc astfel de sinucideri şi astăzi în Japonia.

Ştiința modernă a inventat multe metode noi ca un om să-şi curme viața, însă trebuie să recu-

noaştem că seppuku este cea mai nobilă dintre sinucideri. Într-adevăr, sinuciderile obişnuite în Europa şi America, în nouăzeci şi nouă de cazuri, provin dintr-o stare patologică şi din laşitatea de a suporta viaţa. Hara-Kiri, dimpotrivă, cere mult sânge rece, se execută de persoane absolut sănătoase, din motive înalte.

De aceea, dintre cele două feluri în care se pot împărţi sinuciderile, după Strahan (în cartea sa *Sinucidere şi boală*) raţionale şi neraţionale, seppuku, se clasează desigur în cea dintâi categorie.

Din aceste două sângeroase obiceiuri sinuciderea şi răzbunarea, ca şi din spiritul general al *Bushido*-ului, rezultă că sabia a jucat un rol însemnat în înălţarea morală a vieţii japonezilor.

武士道

Sabia sau sufletul samuraiului

Sabia la japonezi a fost şi este simbolul puterii şi al vitejiei. Când Mahomed a spus: „Sabia este cheia cerului şi infernului", el s-a făcut ecoul fidel al concepţiei japonezilor.

Copiii samurailor învăţau să mânuiască sabia din cea mai fragedă vârstă.

Constituia o mare sărbătoare pentru aceşti copii când, împlinind vârsta de cinci ani, erau îmbrăcaţi în costumul tradiţional de samurai şi iniţiaţi în obiceiurile profesiunii militare, punându-li-se în cingătoarea de la brâu o sabie adevărată, în locul jucăriei ce o purtaseră până atunci.

După această primă ceremonie care constituia o „adopţio per arma", copilul nu mai ieşea din casă, fără această emblemă a samurailor, chiar dacă în mod obişnuit purta în interiorul casei părinteşti o sabie de lemn aurit, iar după alţi ani copilul trebuia să poarte totdeauna sabia de oţel adevărat, deşi neascuţită, iar sabia de lemn era aruncată.

Când tânărul atingea vârsta adolescenței, adică la cincisprezece ani, dobândind libertate completă, el singur își ascuțea sabia pentru orice eventualitate, așa că posesiunea unei periculoase arme îi da un aer de gravitate și de răspundere. De aceea, fiecare privindu-l își zicea: „acesta nu poartă sabia în zadar".

Arma ce o purta samuraiul la brâu era un simbol a ceea ce se găsea în inima și mintea sa: „devotament și onoare".

De obicei, samuraiul purta două săbii, cea mai lungă numită „Datio" sau „Katana", cea mai scurtă, numită „Shoto" sau „Wakizashi". Ele nu lipseau niciodată de la cingătoarea sa.

Când tânărul se afla acasă, săbiile se păstrau la locul lor de onoare, la intrarea în casă. Noaptea, samuraiul așeza săbiile în apropierea de perna pe care dormea, pentru ca mâna să le poată apuca ușor.

Tovarășe necontenite ale cavalerului, ele sunt scumpe acestuia. De aceea căpătau diferite nume de răsfățare.

Săbiile fiind venerate, erau considerate ca obiecte sfinte și adorate.

Herodot, părintele istoriei, a arătat că sciții aduceau sacrificii unei săbii de oțel.

Multe temple și multe familii în Japonia posedă chiar astăzi o sabie ca obiect de adorație. De aceea, orice jignire adusă acestei arme era considerată ca o insultă personală. Vai de acela care, chiar din nebăgare de seamă, călca peste o sabie căzută pe jos.

Un obiect aşa de preţuit nu putea să nu atragă atenţia artiştilor sau vanitatea posesorilor.

Mai ales în timpurile de pace, când săbiile se purtau cu acelaşi scop, ca o cârjă de un episcop sau un sceptru de către un rege, aceste arme erau considerate ca obiecte de artă.

O piele scumpă sau cea mai fină mătase se întrebuinţa pentru mâner, argint sau aur pentru gardă, lac de diferite culori pentru teacă, ceea ce contribuia să ascundă oarecum înfăţişarea fioroasă a armei dătătoare de moarte. Dar aceste decoraţiuni erau accesorii. Lama însăşi constituia partea de seamă a săbiei.

Fabricantul săbiilor nu era numai un simplu meşteşugar, ci un artist, ce trebuia să aibă inspiraţie în fabricarea săbiilor, iar atelierul său era un sanctuar.

Zilnic acest meşteşugar artist, înainte de a începe lucrul, făcea rugăciuni sau după cum se obişnuia să se spună „el îşi purifica sufletul şi gândul său în vederea făuririi şi călirii oţelului, destinat să fie transformat în sabie".

Fiecare lovitură a ciocanului, fiecare scufundare a fierului în apă, fiecare frecătură de piatra de ascuţit, constituia un act religios de o deosebită însemnătate. De aceea, nu se putea distinge dacă arta meşteşugarului sau zeul tutelar imprimase săbiei fabricate o aşa puternică magie.

Desăvârşită ca o operă de artă, rivalizând cu săbiile de Toledo sau Damasc, săbiile japoneze răspândesc ceva mai mult decât ar putea răspândi numai arta singură.

Lama lor rece, concentrând pe suprafață lumina din aer, fața lor imaculată, strălucind la soare, tăişul lor fără de seamăn, de care se leagă atâtea întâmplări, perspectivele eroice de viitor, forma lor curbă, care uneşte grația cea mai perfectă cu rezistența cea mai straşnică, toate aceste calități pe care le posedă săbiile japoneze ne umplu inima de simțăminte de putere şi frumusețe, de respect şi groază.

Misiunea săbiilor era nevinovată, dacă se păstrau ca un simplu obiect de artă. Însă chiar când le atingi numai cu mâna, te îndeamnă să le întrebuințezi.

De aceea, foarte adesea lama a ieşit afară din teaca în care se odihnea paşnică. Abuzul mergea câteodată până acolo încât samuraii încercau oțelul săbiilor lor pe gâtul vreunei creaturi nevinovate.

Problema care trebuie să ne preocupe mai mult este dacă *Bushido* legitimează întrebuințarea săbiei fără rost şi în orice împrejurare.

Răspunsul nostru este fără ezitare, nu !

După cum un samurai trebuie să acorde o mare însemnătate întrebuințării săbiei în cazuri drepte, tot astfel întrebuințarea sa nelegitimă trebuie condamnată şi disprețuită.

Acela care întrebuința sabia sa în ocazii nepotrivite era considerat ca un poltron sau un fanfaron.

Un om stăpân pe sine ştie când trebuie să facă uz de arma sa şi asemenea împrejurări se prezintă rareori.

Răposatul conte Katsu, care a trăit în vremurile cele mai vechi ale istoriei Japoniei, când asasinatele, sinuciderile şi alte practici sângeroase erau în vigoare, deşi a fost învestit cu puteri dictatoriale, n-a pângărit niciodată sabia sa cu sânge nevinovat.

Istorisind câteva din întâmplările vieții sale unui prieten, contele Katsu, într-o formă populară spune: „Eu am simțit totdeauna o mare repulsie de a ucide un om şi de aceea n-am ucis nici un om în viața mea".

„Eu am eliberat pe aceia ale căror capete ar fi trebuit să fie tăiate. Un amic mi-a reproşat într-o zi: „Dumneata nu omori destul" şi m-a întrebat ironic: „Dumneata nu mănânci piper şi pătlăgele vinete?".

I-am răspuns: „Superioritatea mea este datorată tocmai faptului că nu mi-a plăcut să ucid pe semenii mei. Într-adevăr, am avut garda săbiei mele aşa de puternic înfiptă în teacă, încât mi-a fost greu să trag lama afară. Concepția vieții mele a fost ca alții să mă lovească, însă eu să nu răspund la loviturile lor. Pot să vă asigur că unii oameni sunt ca purecii şi țânțarii, care muşcă în zadar, însă nu pun viața omului în primejdie. Puțină mâncărime este opera lor şi atâta tot".

Acestea sunt vorbele unuia care a aplicat principiile *Bushido*-ului şi atunci când s-a aflat la putere dar şi atunci când a trecut în opoziție.

Maxima populară japoneză „A fi bătut, echivalează cu a cuceri", ceea ce se traduce prin ideea că o cucerire temeinică, constă în a nu se împotrivi unui duşman turbulent; precepte ca: „Cea mai bună

victorie este aceea ce se dobândeşte fără vărsare de sânge" şi alte asemenea, dovedesc că ultima ţintă, idealul cavalerismului, este pacea.

Păcat că acest ideal înălţător în zilele noastre a fost lăsat pe mâna preoţilor şi moraliştilor, pe când profesioniştii armelor au rămas să practice şi să idealizeze războiul.

Datorită acestei împrejurări ei au mers aşa de departe încât au imprimat chiar idealurilor femeii un caracter războinic urmărind să facă din femei nişte amazoane.

武士道

Educația și situația socială a femeii

Femeia a fost numită adesea „prototipul paradoxurilor" pentru că intuiția minții sale este deasupra priceperii bărbaților.

Reprezentarea noțiunii „misteriosul", „necunoscutul" prin ideograme chineze[1] se face prin două desene, primul însemnând „țânăr" și altul „femeie", pe motiv, că farmecele fizice și gândurile delicate ale sexului feminin depășesc forțele mintale ale omului și nu pot fi explicate.

Totuși, idealul femeii, după *Bushido*, nu este format din mult mister, iar paradoxul este numai aparent. Am arătat că acest ideal era un ideal de „amazoană", însă aceasta este numai pe jumătate exact.

Din punct de vedere ideografic, chinezii reprezintă noțiunea de „nevastă" printr-o femeie ținând o mătură în mână. Aceasta nu înseamnă că mătura trebuie să fie întrebuințată de femeie în

---

[1] Japonezii drept scriere au adoptat ideogramele chineze, așa încât scrisul lor se poate citi și de către chinezi.

mod ofensiv sau defensiv împotriva tovarăşului său conjugal şi nici că este dată femeii ca să încânte pe bărbat, ci pentru ca să fie folosită la treburile casnice. Ideea cuprinsă în această ideogramă este de natură casnică, ca şi derivaţia englezească a cuvântului soţie.[1]

Fără a limita sfera activităţii femeii la bucătărie, biserică şi creşterea copiilor, totuşi, după *Bushido*, rolul atribuit femeii era în primul rând casnic.

Contradicţia între idealul casnic şi de amazoană este numai aparent, întrucât aceste precepte ale cavalerismului nu erau incompatibile.

Într-adevăr, *Bushido*, alcătuind un cod de precepte destinate sexului bărbătesc, virtuţile recomandate femeilor erau departe de a avea un caracter pur feminin.

În această ordine de idei, Winckelmam[2] observa că „suprema frumuseţe a artei grecilor este mai mult bărbătească decât feminină", iar Leaky adaugă că această observaţie este exactă, atât în ceea ce priveşte concepţia morală, cât şi concepţia artei la greci.

Bushido, de asemenea, laudă pe acele femei „care se eliberau de slăbiciunile sexului lor şi desfăşurau un curaj eroic demn de cel mai înzestrat bărbat".

Din acest motiv, tinerele fete erau educate în sensul de a-şi stăpâni sentimentele şi nervii, de a mânui armele şi mai ales sabia cu mânerul lung

---

[1] wife-weaver = ţesătoare şi daughter, duhitar = fată care mulge vacile.
[2] *History of European Morales*, Vol.II.

„naginata", ca să fie în stare să se apere în orice eventualitate.

Totuşi, scopul exercițiilor cu caracter militar, nu era menit luptelor în război, ci personal şi casnic.

Femeia, neavând nici un suzeran, trebuia să se apere pe ea însăşi.

Ea îşi apăra deci sanctitatea personală, cu acelaşi zel cu care bărbații apărau pe stăpânii lor. Folosul casnic al educației militare consta în aceea că o punea în postura de a-şi creşte copiii în spirit războinic.

Duelul şi alte exerciții asemănătoare, deşi rareori serveau femeilor în viața de toate zilele, formau o contrapondere pentru toate celelalte obiceiuri sedentare ale femeilor. Aceste exerciții erau făcute nu numai într-un scop igienic, ci puteau fi folosite la nevoie.

Într-adevăr, când atingeau vârsta adolescenței, fetele purtau stilete de buzunar (Kai-Ken), care erau destinate să fie înfipte în inima atacatorilor sau, după împrejurări, chiar în propria lor inimă.

Deşi această din urmă întrebuințare era foarte obişnuită, eu nu o voi judeca cu asprime, întrucât chiar religia creştină, care condamnă sinuciderile, nu condamnă pe femeia care se sinucide, căci Pelagia şi Dominica care s-au sinucis, au fost canonizate totuşi, pentru curățenia lor sufletească.

Când o fecioară japoneză vedea cinstea ei amenințată, ea nu trebuia să aştepte intervenția săbiei tatălui său, întrucât arma necesară se găsea totdeauna sub kimonoul[1] său.

---

[1] Îmbrăcămintea tradițională a femeilor japoneze.

Femeia japoneză consideră înjositor să nu cunoască modul cum se execută sinuciderea. De exemplu, din studiile de anatomie ce le-a făcut în şcoală, ea ştie locul exact unde trebuie să-şi lege picioarele împreună cu un cordon, aşa încât oricât ar dura agonia, corpul să fie găsit mort în poziţia cea mai liniştită, având membrele aşezate cuviincios.

Faptele acestea sunt asemănătoare cu faptele eroice ale martirilor creştinismului sau cu ale vestalelor din antichitate. Străinii au o concepţie greşită despre femeia japoneză, atunci când afirmă că aceasta nu cunoştea pudoarea[1].

În realitate, castitatea constituia o virtute de seamă a femeilor samurailor, iar pudoarea era considerată prima virtute a acestora, fiind preţuită mai mult chiar decât viaţa. Pentru a evidenţia această afirmaţie voi istorisi o întâmplare autentică.

O tânără femeie fiind luată prizonieră, văzând că este ameninţată de a fi violată de către un soldat duşman, declară că se va supune poftei acestuia, însă ceru să i se îngăduie ca mai întâi să scrie câteva rânduri surorilor sale, pe care războiul le-a răspândit în mai multe localităţi.

Când scrisorile au fost terminate, eroina a alergat la prima fântână, scăpându-şi onoarea prin înec.

Scrisoarea pe care această femeie a lăsat-o, se sfârşeşte cu următoarele versuri:

De teama celor din urmă nori,
Care pot întuneca lumina,

---

[1] Vezi Fink, *Lotos Time în Japan*.

Tânăra lună ca să scape
Trebuie degrabă
Să ia calea zborului.

Aş exagera dacă aş lăsa cititorii să creadă că imitarea bărbatului forma cel mai înalt ideal al femeii japoneze. Departe de mine gândul acesta! Din contra, *Bushido* pretindea ca femeile să aibă grațiile cele mai desăvârşite în viață. Muzica, dansul şi literatura nu erau deloc neglijate.

Câteva din cele mai frumoase versuri din literatura japoneză traduc exprimarea sentimentelor femeilor.

Femeile jucau un rol însemnat în istoria literaturii japoneze. Dansul era învățat de femei pentru a îndulci asprimea mişcărilor (vorbesc de fiicele samurailor, iar nu de gheişe[1]).

Muzica o învățau femeile pentru a înveseli orele triste ale părinților sau soților. Scopul final era purificarea inimii, căci se zicea că nu se poate obține o armonie de sunete dacă inima cântărețului nu era în armonie cu sine însăşi.

Prin urmare, în privința educației femeilor, găsim aceeaşi idee de bază, pe care am găsit-o atunci când am studiat educația băieților, şi anume că diferitele îndeletniciri erau destinate să slujească scopuri morale. De aceea, muzica şi dansul se învățau numai într-atât cât era necesar să adauge grație şi strălucire vieții, însă niciodată ca să stimuleze vanitatea şi extravaganțele.

---

[1] Dansatoare de profesie.

Din acest punct de vedere eu aprob pe acel prinț persan, care asistând la un bal la Londra şi fiind invitat să danseze, a refuzat invitația cu brutalitate, pe motiv că în țară sa numai o clasă specială de fete au această îndeletnicire.

Dansul, muzica, etc., nu se învățau de femeile japoneze pentru a fi expuse sau pentru reclamă socială, ci se învățau numai în vederea distincției casnice.

Dacă, totuşi, femeile se arătau la petreceri sociale, o făceau fiindcă se considera că acest lucru făcea parte din îndatoririle unei bune gazde, cu alte cuvinte, din complexul de măsuri constituind „buna ospitalitate".

Pregătirea casnică alcătuia scopul final al educației femeilor.

Putem deci să afirmăm că diversele îndemânări ale femeilor din Japonia, fie cu caracter marțial sau pacific, erau dobândite mai ales pentru a face agreabil interiorul casnic.

Oricât de departe ar fi ajuns femeile japoneze cu educația lor, ele nu pierdeau niciodată din vedere că inima trebuie să fie centrul activității lor. Ca să-şi păstreze onoarea şi curățenia inimii, femeile japoneze se făceau servitoare, se trudeau muncind şi îşi sacrificau chiar viața. Zi şi noapte, cu voce când energică, când dulce, când plângătoare, ele cântau în căminele lor micuțe.

Femeia japoneză, ca fată se sacrifică pentru tatăl său, ca soție se jertfeşte pentru bărbatul ei, iar ca mamă pentru copii săi.

Din cea mai fragedă tinerețe, era deprinsă să se jertfească, căci viața sa nu era independentă, ci totdeauna în serviciul altora.

Dacă ajutorul său este de vreun folos, ea este alături de bărbat; dacă însă femeia stânjeneşte munca bărbatului, ea se retrage după cortină. Nu rareori se întâmplă ca un tânăr să se îndrăgostească de o fată care împărtăşeşte aceeaşi dragoste. Dar dacă fata observa că dragostea băiatului pentru ea îl face să-şi uite îndatoririle, ea se desfigura ca să nu mai placă băiatului. Două poveşti vor confirma puterea de sacrificiu a femeii japoneze.

Adzum era iubită de un bărbat care, dorind să-i câştige dragostea, conspiră contra soțului ei. Pretinzând că acceptă să se unească cu cel ce o iubea, pentru a asasina pe soțul său, ea se aşează în întuneric în locul bărbatului, aşa că sabia iubitului asasin loveşte capul ei, ucigând-o.

De asemenea, scrisoarea ce a fost scrisă de femeia unui tânăr daimyo[1] înainte de a-şi ridica viața, nu are nevoie de comentarii, dovedind puterea de dragoste şi de sacrificiu a femeii japoneze.

„Adesea, scrie ea, am auzit că nu întâmplarea sau norocul conduce mersul evenimentelor aici pe pământ, ci că totul se mişcă în concordanță cu un plan stabilit dinainte.

A se adăposti sub o creangă obişnuită sau a bea din acelaşi râu, este ordonat de veacuri mai înainte de naşterea noastră. De când am fost uniți, în legăturile eterne ale căsniciei, inima mea te-a

---

[1] Nobil militar din clasa cea mai înaltă a samurailor.

urmat, după cum umbra urmează un obiect, inima mea fiind legată de a ta, iubind şi fiind iubită. Deoarece lupta viitoare va fi cea din urmă în viața ta, ia-ți rămas bun de la tovarăşa ta iubită. Am aflat că Ko-u, fiorosul şi viteazul luptător din vechea Chină, a pierdut o bătălie din cauză că a plecat cu iubita sa Gu.

La fel Yoshinaka, deşi viteaz între viteji, a fost învins fiindcă a fost prea slab ca să se despartă la timp de iubita sa nevastă. De ce eu, pentru care pământul nu mai prezintă nici o speranță sau bucurie, de ce să te rețin pe tine sau gândurile tale continuând să trăiască. De ce să nu te aştept eu mai bine pe drumul pe care toți muritorii trebuie să treacă?

Niciodată, te rog, niciodată nu uita binefacerile pe care bunul nostru stăpân Hidéyori le-a revărsat asupra ta. Recunoştința ce i-o datorăm este tot aşa de profundă ca şi marea şi tot aşa de înaltă ca şi munții".

Jertfirea femeii pentru binele bărbatului său, pentru familia sa, era tot aşa de înălțătoare şi onorabilă ca jertfirea bărbaților pentru suzeranii lor sau pentru patrie. Renunțarea de sine, afară de care enigma vieții nu poate fi rezolvată, era cheia devotamentului bărbatului, precum şi cheia jertfei femeii japoneze pentru viața domestică.

Femeia nu era sclava bărbatului decât în măsura în care bărbatul era sclavul stăpânului său. Rolul atribuit femeii japoneze era considerat drept „Naijo", adică „ajutor intern".

În scara ascendentă de servicii, femeia se găseşte în primul rând, căci ea se jertfeşte pentru bărbat. Bărbatul se sacrifică pentru stăpânul său, iar acesta, la rândul său, se sacrifică împăratului şi cerului.

Recunosc slăbiciunea acestui principiu şi consider creştinismul superior, fiindcă declară că fiecare suflet ce vieţuieşte este direct răspunzător numai faţă de creator. Totuşi, cât priveşte doctrina serviciului, serviciul adus unei cauze mai înalte decât propria sa cauză, cu sacrificiul persoanei sale, formează de altfel cheia misiunii lui Christos pe pământ.

Bushido este deci bazat pe un adevăr etern.

Nu trebuie să fiu acuzat pentru faptul că susţin doctrina jertfirii pentru alţii, întrucât şi eu admit într-o largă măsură părerea enunţată de Hegel, că istoria constă în dezvoltarea şi înfăptuirea libertăţii individuale.

Ceea ce am urmărit este numai să dovedesc că întreaga învăţătură a *Bushido*-ului era aşa de îmbibată cu spiritul de jertfă, încât aceasta era cerută nu numai de la femei, ci şi de la bărbaţi.

De aceea până ce influenţa preceptelor sale va fi în întregime înlăturată, societatea japoneză nu va putea împărtăşi părerea exprimată de un american, care, expunând situaţia femeii în Japonia, a exclamat: „Să dea Domnul ca toate fetele japoneze să se revolte împotriva vechilor obiceiuri". Poate oare o astfel de revoltă să reuşească? Se va îmbunătăţi oare statutul femeii în acest modă Oare drepturile pe care femeile japoneze le vor dobândi, vor putea

compensa pierderea fineței moravurilor, acea delicatețe în purtări care formează caracteristica și apanajul cel mai de seamă al femeilor în această țară? Oare pierderea gustului de menaj de către matroanele romane nu a fost urmată de o puternică corupție? Reformatorii americani pot să ne asigure că revolta femeilor noastre constituie adevărata cale ce trebuie s-o urmăm în vederea dezvoltării istorice? Aceste întrebări se prezintă cu un caracter destul de grav. Eu cred însă că prefacerile vor veni de la sine, fără revoluție.

S-a vorbit și s-a scris mult despre respectul pe care cavalerii din Europa îl purtau „lui Dumnezeu și femeilor".

Nepotrivirea acestor termeni de comparație l-a făcut pe Edward Gibbon[1] să se revolte. Se susține, de asemenea, de către Hallam[2] că moralitatea cavalerului era brutală, că gentilețea față de femei dădea naștere la dragostea ilicită.

Influența cavalerismului asupra caracterelor slabe a dat filozofilor și istoricilor prilej pentru polemici.

Guizot[3] susține că feudalismul și cavalerismul au avut influențe binefăcătoare, în timp ce Spencer afirmă că într-o societate militară (și ce altceva este feudalismul?), situația femeii este fatalmente inferioară și se îmbunătățește doar când societatea devine industrială.

Care din aceste teorii este aplicabilă Japoniei?

---

[1] Filozof și istoric englez (1737–1796).
[2] Istoric englez (1767–1859).
[3] Istoric și om de stat francez (1787–1879).

Răspund că ambele conţin adevărul. Astfel, clasa militară în Japonia era restrânsă la samurai şi cuprindea aproape două milioane de suflete.

Deasupra acestei clase se aflau nobilii militari, Daimyo şi nobilii curteni, Kugé, aceştia din urmă nefiind decât luptători cu numele, în realitate nobili sibariţi, care duceau o viaţă de desfătări.

Sub aceste două clase se aflau masele sau restul poporului, meseriaşi, comercianţi şi ţărani, a căror viaţă era destinată muncii paşnice. Aşa că ceea ce Spencer considera drept caracteristică unei societăţi militare se poate aplica în Japonia numai clasei samurailor, în timp ce caracteristica referitoare la societatea industrială era aplicabilă claselor aşezate deasupra şi sub clasa samurailor.

Această susţinere a noastră este confirmată prin situaţia femeii în Japonia, pentru că în nici o clasă femeia nu se bucură de mai puţină libertate decât în aceea a samurailor. Pare curios, totuşi se poate spune că cu cât clasa socială era mai joasă (ca de exemplu a micilor meseriaşi), cu atât situaţia femeii era mai apropiată de cea a bărbatului.

Printre nobili, de asemenea, deosebirea în situaţia sexelor era mai mică, mai ales din cauza puţinelor ocazii care să evidenţieze diferenţa sexelor, nobilii fiind aproape complet efeminaţi din cauza vieţii ce o duceau. Teoria lui Spencer era deci perfect ilustrată de situaţia din Japonia. În ce priveşte doctrina lui Guizot, acesta se referă în special la nobilime, aşa că ea se putea aplica numai claselor Daimyo şi Kugé.

Ar fi să denaturez adevărul istoric, dacă din cuvintele mele cititorul şi-ar putea forma o proastă părere despre statutul femeii sub regimul *Bushido*. Spun fără ezitare că femeia nu era tratată ca egala bărbatului, însă până ce cititorul nu va fi în stare să deosebească între diferenţă şi inegalitate, vor exista totdeauna neînţelegeri asupra acestui subiect. Într-adevăr, dacă ne gândim că bărbaţii înşişi sunt în puţine privinţe egali între ei, (de exemplu înaintea judecătorilor sau a urnei) discuţia referitoare la egalitatea sexelor ne apare ca satisfăcătoare. Când „Declaraţia Independenţei Americii" a proclamat că toţi oamenii au fost creaţi egali, nu era vorba de inteligenţa şi darurile lor fizice; se repetă numai ceea ce se enunţase de către Ulpian, cu mult înainte, şi anume că toţi oamenii sunt egali înaintea legii. Drepturile legale constituie în acest caz măsura egalităţii dintre oameni. Dacă legea ar fi singura scară cu care să se poată măsura situaţia femeii într-o societate, s-ar putea determina treapta pe care stă, tot atât de uşor pe cât i s-ar putea evalua averea în bani.

Problema se pune însă altfel: există oare o unitate de măsură justă pentru compararea situaţiei sociale a femeii cu acea a bărbatului? Este oare drept, este suficient să comparăm „statutul femeii" cu acela al bărbatului, aşa cum se compară valoarea argintului cu aceea a aurului şi să fixăm apoi raportul numeric dintre ele?

O asemenea metodă ar exclude din calcul tocmai valoarea cea mai importantă pe care o posedă orice făptură omenească, anume valoarea ei intrin-

secă. Din cauza multiplelor mijloace de care dispune fiecare din sexe, pentru îndeplinirea misiunii sale pământeşti, unitatea de măsură ce urmează a fi adoptată pentru a măsura situaţia unui sex faţă de celălalt, trebuie să aibă un caracter compus, sau ca să ne servim de un cuvânt din limbajul economic, trebuie să fie un „etalon multiplu".

Bushido avea o măsură proprie, care era dublă, şi care încerca să determine valoarea femeii pe câmpul de luptă şi la vatră. Pe câmpul de luptă femeia însemna puţin, în casă însemna totul. I se acorda aşadar un tratament corespunzător acestei duble măsuri; ca unitate social-politică ea nu prea era luată în seamă, în timp ce ca femeie şi mamă primea cel mai mare respect şi cea mai profundă dragoste.

Cum se face de pildă că un popor atât de milităros ca poporul roman respecta şi venera atât de mult femeia?

Bărbatul se pleca înaintea femeii, nu ca luptătoare sau jurisconsult, ci ca mamă!

Pe când părinţii şi bărbaţii erau plecaţi pe câmpul de luptă, administraţia casei era lăsată în întregime în mâinile mamelor şi nevestelor. Educaţia tinerelor vlăstare, chiar apărarea lor, era încredinţată mamelor. Exerciţiile de luptă la care se dedau femeile şi despre care am vorbit mai sus, erau făcute, în primul rând, pentru ca să le pregătească, în mod inteligent, să conducă şi să urmărească educaţia copiilor lor.

Concepţia japoneză despre căsnicie o depăşeşte, cred, pe cea creştină.

Individualismul anglo-saxon nu poate renunța la ideea că bărbatul şi femeia sunt două făpturi deosebite; de aceea, dacă soții divorțează li se recunosc drepturi separate, iar dacă se împacă epuizează vocabularul cuvintelor de dezmierdare şi sentimentalism.

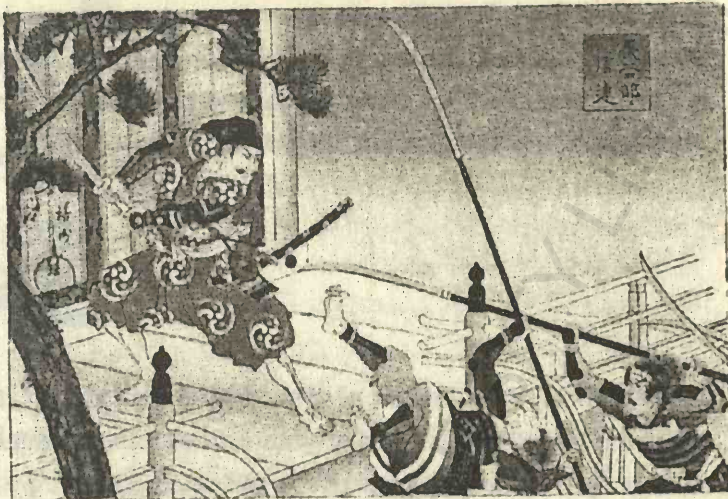
Japonezului îi pare foarte curios când nevasta sau soțul îşi laudă unui străin tovarăşa, ca drăgăstoasă, bună etc.. Nu este de bun gust să spui de tine însuți „că eşti bun, drăguț şi aşa mai departe". Japonezii cred că bărbatul lăudându-şi nevasta sau viceversa, este ca şi cum te-ai lăuda singur şi lauda de sine este considerată în Japonia - ca să nu vorbesc prea aspru - ca o lipsă de tact.

Am vorbit mai pe larg despre această chestiune, fiindcă ați trata soțul sau soția cu un fel de dispreț politicos, era un obicei foarte răspândit la samurai.

Rasele teutonice, începându-şi viața lor de trib cu o frică superstițioasă de femeie, iar americanii începându-şi viața socială cu conştiința penibilă a lipsei de femei[1], respectul acordat de bărbat femeii a devenit în Occident principala unitate de măsură a moralității. Însă în etica militară a *Bushido*-ului, principala linie de demarcație, ce separă binele de rău, era alta, anume sentimentele ce leagă bărbatul față de semenii săi, cele cinci legături despre care am vorbit în prima parte a acestei lucrări.

---

[1] Fac aluzie la acea epocă nu prea îndepărtată, când fetele au fost importate din Anglia şi date în căsătorie pentru un număr oarecare de pfunzi de tutun.

Am arătat că una dintre aceste legături este devotamentul, legătura dintre vasal şi suzeran. Despre celelalte legături am vorbit numai în treacăt, fiindcă nu se găsesc numai la *Bushido* fiind bazate pe dragoste naturală, nu pot să fie decât comune întregii omeniri, deşi în unele puncte au putut fi amplificate în Japonia de condiţiile speciale create de aceste învăţături. Îmi vine aici în minte sentimentul prieteniei, deosebit de puternic între bărbaţi, care face uneori din camaraderie o legătură romantică, care e un sentiment intensificat de separaţia sexelor în tinereţe, care deviază dragostea de la albia firească, pe care i-o ţine deschisă cavalerismul occidental sau raporturile libere din ţările anglo-saxone.

Aş putea să umplu multe pagini cu versiuni japoneze ale legendei lui Damon şi Pythias, Achile

şi Patrocles, sau să descriu în limbajul lui *Bushido* legătura de prietenie, tot aşa de puternică şi de sublimă, ca cea dintre David şi Jonatan. Nu este deci surprinzător că virtuţile şi învăţăturile cavalerismului s-au mărginit la clasa militară.

武士道

Influența Bushido-ului

În paragrafele precedente n-am scos în evidență decât unele culmi mai înalte din lanțul virtuților cavalereşti, deşi toate depăşesc nivelul mijlociu al vieții noastre naționale. După cum razele soarelui ating mai întâi piscurile mai înalte ale munților şi numai apoi, în mod gradat, luminează şi văile, tot aşa sistemul etic, care a luminat mai întâi clasa militară, a găsit în timp adepți în masele populare.

Virtutea e tot aşa de contagioasă ca şi viciul. „Nu e nevoie decât de un singur înțelept într-o societate ca să devină înțelepți cu toții, atât de rapidă e contaminarea", spune Emerson. Nu există clasă sau castă, care să reziste forței de propagare a principiilor morale.

Oricâtă gălăgie se face în jurul marşului triumfal al libertăților anglo-saxone, trebuie să recunoaştem totuşi că impulsul lor a pornit foarte rar de la masele de jos. N-au fost oare mai curând opera cavalerilor şi gentlemenilor?

Ceea ce Japonia este astăzi se datorează numai samurailor. Ei au fost nu numai floarea națiunii, dar şi rădăcina poporului. Toate darurile grațioase

ale Cerului prin ei au fost date poporului japonez. Deşi ei s-au ţinut departe de popor au creat preceptele morale pentru popor şi l-au îndrumat prin pilde vii. Admit că *Bushido* conţine învăţături ezoterice şi exoterice; cele din urmă având drept ţel buna stare şi convieţuirea colectivităţii, în timp ce primele propovăduiau virtutea şi practica virtuţilor pentru ele însele.

Nenumăratele locuri de petrecere şi instrucţiune populară - teatrele, barăcile povestitorilor, amvonul predicatorilor, concertele - şi-au ales subiectele, în cea mai mare parte, din viaţa samurailor. Ţăranii, strânşi în jurul focului din colibele lor, nu ostenesc niciodată repetând isprăvile lui Yoshitsun, şi ale credinciosului său vasal Benkei, sau ai celor doi fraţi viteji Soga; copilaşii ascultă cu gurile căscate, până ce arde şi ultima aşchie şi focul moare în vatră, nu însă şi în inimile lor, în care poveştile ascultate aprind o văpaie nestinsă. Funcţionarii de birou şi băieţii de prăvălie, după ce şi-au sfârşit munca zilei şi închid obloanele magazinelor, se adună împreună ca să-şi spună povestea lui Nobunaga şi a lui Hidéyoshi, şi aşa povestesc până noaptea târziu când ochii li se închid de somn şi visul îi transportă pe câmpurile de luptă.

Copilaşul, care abia a început să gângurească, învaţă să vorbească în limba lui despre aventurile lui Momotaro, cuceritorul curajos.

Până şi fetelor li se infiltrează admiraţia faţă de faptele vitejeşti şi virtuţile cavalerilor, încât sunt gata oricând să asculte, ţinându-şi răsuflarea, poveştile samurailor.

Samuraii au devenit idealul întregii națiuni. „După cum floarea de cireş este regina florilor, tot astfel samuraiul este regele bărbaților", aşa sună un cântec popular japonez. Dezbrăcată de orice fel de preocupări comerciale, clasa militară nu a stimulat niciodată comerțul, dar nu există nici un tărâm de activitate omenească, nici un domeniu al gândirii japoneze, care să nu fi primit în oarecare măsură impulsuri de la *Bushido.* Din punct de vedere intelectual şi moral Japonia este în mod direct sau indirect opera cavalerismului.

Mallock, în extrem de sugestiva sa carte *Aristocrație şi Evoluție,* ne spune în chip foarte elocvent că „Evoluția socială, întrucât nu este biologică, poate fi definită ca un rezultat neintenționat al impulsurilor date de oamenii mari". Progresul istoric este produsul unei lupte duse de o pătură restrânsă a colectivității, care vrea să conducă şi să utilizeze majoritatea în modul cel mai rodnic". Orice părere am avea despre temeinicia afirmației sale, enunțările acestea sunt pe deplin verificate prin rolul jucat în Japonia de *Bushido* în progresul social, până la cea mai înaltă treaptă atinsă azi, de această țară.

Cât de mult sunt pătrunse astăzi clasele sociale de spiritul lui *Bushido,* se vede din gradul de dezvoltarea a unei anumite categorii de bărbați cunoscuți sub numele de „otoko-dat,", conducătorii naturali ai democrației. Aceştia erau luptători vajnici, nu era fibră din ei care să nu fi fost pătrunsă de bărbăția cea mai înaltă.

Fiind în acelaşi timp exponenții şi apărătorii drepturilor poporului, ei aveau sute şi mii de adepți

care îi urmau orbeşte, după cum samuraii urmau pe Daimyo, slujindu-i cu trup şi suflet.

Pe căi multiple *Bushido* a pătruns în masele populare, coborând încetul cu încetul în clasa socială în care s-a născut, lucrând ca un ferment activ asupra maselor şi stabilind „etalonul moral" pentru întregul popor. Preceptele cavalerismului, născute mai întâi ca nişte nobile principii ale unei elite au devenit cu timpul idealul şi inspirația întregii națiuni. Şi deşi masele populare nu s-au putut niciodată ridica până la nivelul moral al acestor suflete înalte, totuşi se poate spune că „Yamato Damashi" (sufletul Japoniei), a ajuns în cele din urmă ceea ce pentru germani este „Volksgeist" (sufletul poporului).

Dacă în adevăr religia nu este mai mult decât „moralitatea mânată de emoție", puține sisteme etice sunt care să poată permite, mai cu dreptate, rangul de religie decât *Bushido.*

Motoori a formulat în cuvinte simțământul mut al națiunii, când a cântat în versuri:

Insule binecuvântate ale Japoniei
Fie ca spiritul lui Yamato
Să alunge pe străini
După cum vântul dimineții parfumat
Suflă floarea sălbatică şi curată de cireş.

Într-adevăr, „sakura"[1], floarea de cireş a fost în timpuri străvechi floarea favorită a poporului

---

[1] Cireşul japonez care face numai floare, dar nu fructe (*Cerasus pseudo cerasus*) şi care alcătuieşte emblema Japoniei.

şi emblema caracterului japonez. Să se observe în special termenii pe care-i întrebuinţează poetul: „sălbateca floare de cireş parfumând soarele de dimineaţă".

Spiritul Yamato nu este o plantă delicată şi plăpândă, ci una sălbatecă, naturală, este o plantă indigenă care creşte în pământul Japoniei.

Se prea poate să aibă din întâmplare însuşiri comune cu alte flori din alte ţări, dar în esenţă ea rămâne un produs original, spontan al pământului nostru. Originea ei japoneză nu este singura însuşire care îi dă dreptul la dragostea noastră. Frumuseţea ei graţioasă şi fină se adresează simţului nostru estetic mai mult decât ar putea-o face orice altă floare. Nu putem împărtăşi admiraţia europenilor faţă de trandafirii lor, cărora le lipseşte simplitatea florilor noastre de cireş. Spinii ascunşi sub foile catifelate ale trandafirilor, tenacitatea cu care se agaţă de viaţă, ca şi cum le-ar fi mai mare frica de moarte, decât teama de a se scutura înainte de vreme şi ar prefera să putrezească pe tulpină; culorile grele şi mirosul pătrunzător sunt caracteristici atât de deosebite de ale florilor noastre, care nu ascund nici spini, nici otrăvuri sub frumuseţea lor, care sunt gata, în orice clipă, să se despartă de viaţă, la prima chemare a naturii, ale căror culori nu sunt niciodată somptuoase şi ale căror parfumuri uşoare nu dispar niciodată.

Ele nu-şi etalează frumuseţea culorilor şi formelor lor, parfumul lor este subtil, eteric ca răsuflarea vieţii. Astfel, în toate ceremoniile religioase, camelia şi mirtul joacă un rol important.

Este ceva spiritual în mireasma acestor flori. Când parfumul delicat al florii de cireş îmbălsămează aerul dimineţii, când soarele răsare şi luminează mai întâi insulele Japoniei, puţine senzaţii sunt mai curate şi mai înviorătoare decât aceea de a inspira adevărata răsuflare a zilei pline de frumuseţe.

Creatorul însuşi este arătat ca schimbându-şi hotărârile după ce a mirosit un parfum suav (*Geneza* VIII, 21). Nu este de mirare deci, că anotimpul parfumat al cireşilor înfloriţi este în stare să scoată din case întregul popor. Pentru câtva timp mădularele lor uită munca obositoare de toate zilele şi inimile lor uită suferinţele şi durerile. Plăcerea lor se sfârşeşte repede şi atunci se întorc la datoriile zilnice cu puteri reînnoite şi hotărâri noi. Astfel, în multe privinţe, „sakura" este „floarea emblemă a naţiunii japoneze".

Această floare, atât de dulce şi de efemeră, dusă pretutindeni de vânt şi răspândind în jurul ei o undă de parfum gata să dispară pentru totdeauna, această floare este în adevăr spiritul tipic al lui Yamato? Este oare sufletul Japoniei atât de pieritor?

武士道

Bushido trăieşte încă?

Ar fi trist dacă sufletul unei naţiuni ar putea să moară atât de repede. Ar fi slab sufletul dacă ar pieri atât de uşor la atingere cu influenţele străine. Complexul de elemente psihologice care constituie caracterul naţional, este tot atât de tenace ca şi „elementele ireductibile ale speciilor, ca şi aripioarele peştilor, ciocul păsărilor, dinţii animalelor carnivore".

În lucrarea sa plină de observaţii profunde şi de generalizări strălucite, Le Bon (*Psihologia popoarelor*) afirmă: „Descoperirile datorate inteligenţei formează un patrimoniu comun omenirii; calităţile sau defectele de caracter constituie însă patrimoniul exclusiv al fiecărui popor în parte; ele sunt stânca neclintită pe care apele trebuie să o scalde zi cu zi, timp de veacuri, înainte de a-i putea netezi asperităţile de la suprafaţă".

Iată cuvinte tari, la care ar fi foarte necesar să reflectăm adânc, dacă presupunem existenţa unor calităţi şi defecte înnăscute, ce constituie patrimo-

niul exclusiv al fiecărui popor. Studiind diferitele virtuți infiltrate de *Bushido*, ne-am servit de comparații și ilustrații din surse europene și am văzut că nici o însușire de căpetenie nu a fost patrimoniul exclusiv al lui *Bushido*. Este adevărat că aici complexul de calități morale prezintă un aspect aproape unic.

Este complexul pe care Emerson îl numește „un bloc în care toate forțele vii intră ca elemente componente". dar în loc să privească acest bloc, ca pe un patrimoniu exclusiv al unei rase sau al unui popor, el îl definește „un element care unește pe cele mai viguroase persoane din fiecare țară: le face să se înțeleagă și să se armonizeze între ele; și este un lucru atât de precis încât i se resimte imediat lipsa".

Despre caracterul imprimat de *Bushido* națiunii noastre și în special samurailor nu se poate spune că ar constitui „un caracter ireductibil al unei specii". Totuși nu încape nici o îndoială asupra marii lui vitalități. Dacă *Bushido* ar constitui o forță fizică numai, impulsul pe care l-a dat în ultimii șapte sute de ani, s-ar fi putut opri, în mod brusc. Cum însă el se transmite prin ereditate, influența lui este extraordinar de răspândită.

Bushido a fost o putere nevăzută, dar atotputernică, care a pus în mișcare indivizii și națiunea japoneză. El reprezintă o „credință" a rasei, pe care Yoshida Shōin, unul dintre cei mai străluciți pionieri ai Japoniei moderne, a cântat-o în strofa următoare, în ajunul execuției lui:

Ştim bine că această viaţă
trebuie să se sfârşească cu moartea
A fost spiritul lui Yamato
care mi-a dat curajul
Să înfrunt orice întâmplare nenorocită.

De aceea *Bushido* a fost şi continuă să fie spiritul animator, forţa motrice a ţării noastre.

Ransome spune că „astăzi convieţuiesc, unul alături de celălalt, trei japonezi distincţi: japonezul vechi, care n-a pierdut încă totul; japonezul modern, care s-a născut de curând şi un al treilea care constituie o tranziţie, prin ale cărei faze foarte dureroase trece astăzi". În multe privinţe, mai ales în ceea ce priveşte instituţiile tangibile, constatarea aceasta corespunde adevărului; în ceea ce priveşte însă noţiunile fundamentale etice, această constatare reclamă oarecare modificări, căci *Bushido*, conducătorul şi fructul Japoniei vechi, reprezintă şi astăzi principiul călăuzitor al acestei tranziţii şi se va vedea că tot el constituie şi forţa propulsoare a epocii actuale.

Marii bărbaţi de stat, care au stat la cârma corăbiei japoneze în epoca vijelioasă a „Restauraţiei" şi în vârtejul renaşterii naţionale, au fost bărbaţi care nu s-au călăuzit după nici o altă învăţătură decât după preceptele cavalerismului. Unii scriitori au încercat, în timpul din urmă, să demonstreze că şi misionarii creştini au contribuit în mare măsură la făurirea Japoniei moderne.

În ce mă priveşte cred că misionarii creştini au avut o activitate foarte rodnică şi au făcut lucruri

mari pentru Japonia în domeniul educativ şi mai ales în cel moral; numai că opera misterioasă, deşi mai puţin sigură a Spiritului, este încă învăluită într-un mister divin. Opera lor nu are încă alt efect decât cu totul indirect. Misionarii nu au obţinut decât roade foarte puţin vizibile în opera lor de transformare a caracterului japonez. Singur *Bushido*, fiind simplu şi curat, a fost acela care ne-a împins către căile bune sau rele.

Henry Normanth, după ce studiază şi observă Extremul Orient, declară că Japonia se deosebeşte de alte regiuni despotice din Orient, într-o singură privinţă, anume: în „influenţa regulatoare pe care o au asupra maselor populare, cele mai stricte, mai riguroase şi mai înălţătoare «coduri de onoare» din toate câte s-au întocmit vreodată". Prin aceste cuvinte el a atins coarda cea mai simţitoare, resortul care a dus la formarea Japoniei de astăzi şi care o va făuri desigur pe cea de mâine. Transformarea Japoniei este un lucru recunoscut de toată lumea. O asemenea operă nu s-a putut desigur înfăptui decât prin influenţa celor mai variate cauze naturale, dar dacă este să o arătăm pe cea mai însemnată, nu putem şovăi nici o clipă şi trebuie să recunoaştem că aceea a fost *Bushido*.

Când am deschis porţile comerţului străin, în 1853, când am introdus în toate ramurile vieţii unele cuceriri şi ameliorări, când am început să studiem metodele politice şi ştiinţifice ale Occidentului, nu ne-a călăuzit dorinţa de a ne dezvolta resursele materiale şi a ne spori bogăţia; încă mai puţin dorinţa de a imita orbeşte moravurile occidentale.

Townsend, un observator conştiincios al instituţiilor şi popoarelor Orientului, a scris: „Ni se spune în fiecare zi că Europa a influenţat Japonia, uitându-se că schimbările petrecute în această ţară insulară se datorează unei mişcări autogeneratoare şi că nu europenii i-au învăţat pe japonezi, ci aceştia din libera lor voinţă, s-au hotărât să înveţe de la europeni metodele lor de organizare, fie civile fie militare, care se dovediseră practice şi rodnice. Japonezii au importat din proprie iniţiativă ştiinţa mecanicii din Europa, tot aşa după cum cu secole mai înainte turcii au introdus artileria în Europa.

Asta nu se poate numi influenţă după cum de pildă nu se poate spune că Anglia este influenţată de China, pentru că importă ceaiul din această ţară. Care este apostolul, sau filozoful, ori bărbatul de stat, ori agitatorul, care a transformat Japonia?"

Townsend şi-a dat seama că resortul care a determinat prefacerile din Japonia a fost pus în mişcare numai şi numai de japonezi. Dacă Townsend ar fi adâncit mai mult psihologia japoneză, spiritul său de observaţie, atât de perspicace, l-ar fi convins cu uşurinţă că resortul acesta n-a fost altul decât *Bushido*. Sentimentul onoarei, care nu poate fi privit cu nici un preţ ca un element secundar, a constituit resortul principal al acestei prefaceri. Influenţa de ordin material sau industrial nu s-au exercitat decât mai târziu, în cursul procesului de prefacere.

Înrâurirea *Bushido*-ului este încă atât de palpabilă, încât oricine poate descoperi această înrâurire,

în mod lămurit. O privire scurtă asupra vieții japoneze este suficientă pentru a demonstra această influență. Citiți-l pe Hearn, cel mai elocvent și cel mai veridic interpret al spiritului japonez și veți constata care a fost acțiunea *Bushido*-ului. Politețea poporului japonez, care a fost moștenită de la cavaleri, rezistența fizică, vitejia și tăria sufletească a japonezului au fost cu prisosință dovedite în cursul istoriei Japoniei. Și dacă astăzi națiunea noastră mai este capabilă de același sacrificiu patriotic, aceasta se datorează tocmai preceptelor cavalerismului.

Pe de altă parte este drept să recunoaștem că *Bushido* este, în cea mai mare parte, vinovat de defectele noastre de caracter. Lipsa noastră de pricepere a filozofiei abstracte se datorează neglijării educației metafizice sub regimul *Bushido*. Sentimentul de onoare a dat naștere unei sensibilități și unei susceptibilități exagerate și dacă unii străini ne reproșează „încrederea în sine" pe care o avem, însușirea aceasta trebuie, de asemenea, să o considerăm ca o consecință a sentimentului de onoare exagerat.

Călătorind prin Japonia ați văzut poate tineri cu părul în dezordine, neîngrijit îmbrăcați, ținând în mână un baston gros sau o carte, hoinărind pe străzi cu aerul celei mai mari indiferențe față de toate lucrurile pământești. Este acel shosei (student), pentru care pământul e prea strâmt și cerul nu-i destul de înalt.

Și-a făurit teorii proprii despre Univers și despre viață. Ochii îi sunt plini de focul ambiției; spiri-

tul îi este însetat de cunoaştere. Sărăcia este pentru dânsul un stimulent care-l împinge tot înainte; bunurile lumeşti sunt în ochii lui corupătoare de caractere. El este păstrătorul loialităţii, patriotismului şi al onoarei naţionale.

El reprezintă, cu toate virtuţile şi defectele sale, ultima rămăşiţă a lui *Bushido.*

Oricât de adâncă şi de înrădăcinată este încă înrâurirea lui *Bushido,* ea e totuşi, cum am mai spus, nevăzută şi mută. Inima japonezului răspunde, fără aş da seama de ce, la orice chemare care se adresează sentimentelor moştenite şi de aceea unul şi acelaşi principiu moral, fie el exprimat printr-un termen nou, fie prin cuvântul „Bushido", are o eficacitate de o intensitate variată.

Un japonez trecut la creştinism, pe care pastorul nu-l putuse opri prin nici un fel de injoncţiune de la decădere, a fost întors din calea rea, de apelul pe care l-a făcut la devotamentul şi la credinţa lui către stăpânul căruia îi jurase mai înainte fidelitate. Cuvântul „loialitate" i-a reînsufleţit toate sentimentele nobile, care mocneau încă sub cenuşă. O bandă de tineri zgomotoşi, care persistau într-o grevă studenţească de lungă durată, pe care o declaraseră din cauza nemulţumirilor provocate de un profesor, a capitulat la o singură întrebare ce le-a fost adresată de directorul instituţiei:

„Este profesorul vostru un caracter slab? Atunci nu este vrednic de voi, ca bărbaţi, să atacaţi un om pierdut". Incapacitatea ştiinţifică a profesorului care dăduse naştere tulburărilor, apăru deodată ca lip-

sită de însemnătate, pusă față în față cu situația morală a directorului.

Tot astfel, trezind sentimentele infiltrate de *Bushido*, se poate înfăptui în Japonia cea mai înălțătoare renaștere morală.

Dezvoltarea fiecărui popor, începând cu triburile sălbatice din Africa, ce nu au nici un fel de istorie scrisă, constituie o pagină în istoria universală a omenirii, scrisă de însăși mâna lui Dumnezeu. Pentru un spirit filozofic și pios, rasele sunt niște semne ale chirografiei divine, însemnate negru pe alb pe trupul lor. Dacă vrem să lărgim această comparație, rasa galbenă reprezintă o pagină prețioasă scrisă cu hieroglife de aur. Se pretinde că creștinismul este o religie nouă, deși după mine este o „poveste veche, foarte veche", care dacă ar fi explicată în cuvinte lesne de înțeles, adică dacă ar fi exprimată de vocabularul de cuvinte familiar dezvoltării morale a unui popor, ar găsi ușor sunet în inima lui, indiferent de rasa sau de națiunea căreia îi aparține. Creștinismul în forma lui americană sau engleză, cu fantezia și fastul adăugat de anglo-saxoni la grația și puritatea ce i-au fost date de întemeietorul lui, este un altoi uscat pe tulpina lui *Bushido*. Propovăduitorii credinței creștine trebuie să smulgă toată tulpina, cu rădăcini și cu crengi, ca să planteze, în pământul răscolit, sământa Evangheliei?

Un proces atât de eroic ar fi posibil poate în insulele Hawai, unde se afirmă că biserica militantă a avut cel mai complet succes în adunarea de bogății imense și distrugerea raselor indigene. Un

asemenea proces este cu desăvârşire imposibil în Japonia, ba chiar este un proces pe care Isus însuşi nu l-ar fi îngăduit niciodată, pentru întemeierea împărăţiei lui pe pământ. Se cuvine să luăm aminte mai bine la cuvintele unui om sfânt, creştin devotat şi învăţat profund: „Oamenii au împărţit lumea în creştini şi păgâni, fără a ţine seama de binele care sălăşluieşte poate în inima celor din urmă, sau de răul ce se ascunde poate în sufletul celor dintâi. Au făcut comparaţie între părţile cele mai bune ale propriului lor suflet cu părţile cele mai rele din sufletul semenilor lor, au comparat idealul creştinismului cu corupţia Greciei sau a Orientului. Nu s-au ostenit să fie imparţiali, s-au mulţumit să îngrămădească tot ce se poate spune spre lauda lor, şi au dispreţuit celelalte forme de religie"[1].

[1] Jawet, *Sermons on Faih and doctrine.*

Însă oricare ar fi greşelile săvârşite de indivizi răzleţi, nu încape nici o îndoială că principiul fundamental al religiei profesate de ei este o forţă de care trebuie să ţinem seama atunci când facem aprecieri asupra viitorului *Bushido*-ului în Japonia.

武士道

Viitorul Bushido-ului

Semne amenințătoare plutesc în aer arătând că viitorul *Bushido*-ului este amenințat. Nu numai semne, ci chiar forțe puternice par să-i amenințe existența.

Puține comparații se pot face istoricește mai judicios decât cea între evul cavalerismului european şi aceea a *Bushido*-ului japonez şi dacă este adevărat că istoria se repetă, atunci e sigur că se va întâmpla cu acesta din urmă acelaşi lucru ca şi cu cel dintâi. Cauzele mai indirecte şi mai generale care au contribuit la distrugerea cavalerismului, în şi după Evul Mediu, au intrat desigur în acțiune şi în Japonia provocând declinul *Bushido*-ului.

O diferență însemnată între cele ce s-au întâmplat în Europa şi ceea ce se întâmplă în Japonia este că, atunci când în Europa cavalerismul a fost dezbărat de feudalism şi adoptat de biserică, el a căpătat o viață nouă, pe când în Japonia nici o religie nu a fost în stare să-l mențină în viață; aşadar când mama acestei instituții, feudalismul, a pierit, *Bushido*-ul a rămas orfan, fiind nevoit să se susțină singur.

Organizațiile militare de astăzi ar dori poate să-l ia sub aripa sa protectoare, dar noi știm că el nu va găsi loc destul să se întindă și să se dezvolte. Shintoismul care l-a hrănit în copilărie este el însuși învechit.

Numeroase puteri oculte se îndreaptă împotriva preceptelor cavalerismului.

Decăderea ceremonialului, sau cum se mai spune „vulgarizarea vieții" în sânul claselor industriale, a devenit una din principalele racile ale civilizației timpurilor din urmă, în ochii tuturor oamenilor cu simțire delicată. Valul irezistibil al democrației triumfătoare, care nu poate îngădui nici un fel de „trust" – și *Bushido* era un trust organizat de aceia care monopolizaseră rezervele de inteligență și de cultură, fixând gradele și valoarea calităților morale – este îndeajuns de puternic pentru a înghiți rămășițele *Bushido*-ului.

Forțele sociale de astăzi sunt potrivnice spiritului sectar de clasă și cavalerismul este un spirit de clasă. Societatea modernă, întrucât urmărește unitatea, nu poate admite obligații pur personale, create în interesul exclusiv al unei clase. La aceasta se adaugă interesul instrucțiunii populare, al artelor industriale și al moravurilor, al bunăstării și în genere al vieții orășenești. Statul, clădit pe stânca „onoarei și a mândriei naționale" și consolidat de aceste sentimente, fie că-i zicem „Ehrensaat" (statul onoarei), fie că îl numim așa cum face Carlyle, „Heroarchy" (cârmuirea eroilor), este pe cale să cadă în mâinile avocaților șireți și politicienilor fără scrupule.

Au pierit, din nenorocire, virtuțile cavalerismului, a pierit mândria samurailor. Moralitatea ce s-a născut în sunet de trâmbițe și de fanfare, este pe cale să dispară așa cum rând pe rând pier toți șefii și toți regii.

Dacă istoria este în stare să ne învețe ceva, apoi trebuie să spunem că statul clădit pe virtuți militare - fie el o cetate ca Sparta, fie un imperiu ca acela al Romei - nu poate dăinui la nesfârșit.

Oricât de universal și de natural ar fi instinctul de luptă al omului, oricât de rodnic ar fi fost în zămislirea de instincte nobile și virtuți bărbătești, el nu reprezintă totuși sufletul omenesc în totalitatea lui. Sub acest instinct de luptă mocnește un instinct mai divin, acela al iubirii.

Am văzut că shintoismul, Mencius și Wan Yang Ming enunțau același lucru, dar *Bushido* și toate celelalte școli etice militante, preocupate desigur cu chestiuni de ordin practic imediat, au uitat adesea să prețuiască cum se cuvine acest fapt. Viața și-a înmulțit necesitățile în timpul din urmă. Misiuni mai nobile și mai înalte decât cele ale războinicilor reclamă astăzi atenția noastră. Vederile despre viață se lărgesc, democrația se întinde și astfel ideea confuciană despre îndrumare și aș îndrăzni chiar să spun ideea budistă despre milă, se contopește cu concepția creștină despre iubire. Oamenii sunt astăzi mai mult decât niște supuși, ei s-au înălțat la gradul de cetățeni; ba chiar sunt mai mult decât cetățeni, sunt oameni. Astfel, contingentele sociale sunt atât de schimbate, încât au devenit

nu numai nepotrivite, dar chiar ostile concepției lui *Bushido*.

Este deci timpul ca acesta să se pregătească pentru „o moarte onorabilă". Este desigur greu să precizăm momentul morții cavalerismului, după cum este greu să-i precizăm exact începuturile. În Europa, cavalerismul a fost abolit în mod formal în anul 1559, când Henric II al Franței a fost omorât într-un turnir. În Japonia, edictul care a abolit în mod formal feudalismul, în anul 1870, a fost semnalul de înmormântare al *Bushido*-ului. Edictul dat cu doi ani mai târziu, care interzicea portul săbiei, a dat lovitura de grație „celei mai sensibile şi mai grațioase forme de luptă şi de apărare a națiunilor, izvorului de sentimente vitejeşti şi de întreprinderi eroice", inaugurând era nouă „a sofiştilor, economiştilor şi a profitorilor".

În ciuda acestui fapt, spiritul strămoşilor noştri războinici continuă să trăiască în noi. Zgârie de la suprafața japonezului ideile avansate, şi vei da de un samurai. Marea moştenire a mândriei naționale, a vitejiei şi a tuturor virtuților milităreşti ne este, încredințată nouă numai spre păstrare, patrimoniu inalienabil al generațiilor viitoare. Prezentul cere să păstrăm această moştenire, să nu clintim nici o iotă din spiritul străvechi; viitorul va cere să-i lărgim scopurile, aşa ca să poată fi aplicată în toate domeniile şi pe toate căile vieții moderne.

S-a prezis – şi prezicerile au fost confirmate de evenimentele ultimilor cincizeci de ani – că sistemul moral al Japoniei feudale se va nărui şi se va preface în praf, o nouă etică născându-se ca o pa-

săre Phoenix din aceste ruine, pentru a conduce „Noua Japonie" pe căile progresului. Oricât ar fi de probabilă şi de dorit realizarea acestei profeţii, nu trebuie să uităm că pasărea Phoenix renaşte din propria sa cenuşă şi că ea nu este o pasăre călătoare, în trecere, că ea nu zboară cu aripi împrumutate de la alte păsări. Noi ne îndreptăm astăzi ochii în toate părţile, în căutarea altor izvoare de lumină şi blândeţe, de putere şi linişte, dar până acum nu am găsit nimic care să poată înlocui pe deplin preceptele din *Bushido*.

Filozofii „câştigului şi pierderii", utilitariştii şi materialiştii, găsesc partizani printre neguţătorii de logică ieftină, ce au numai jumătate de suflet. Singurul sistem etic, care ar fi în stare să ţină piept utilitarismului şi materialismului este creştinismul, în comparaţie cu care *Bushido*, trebuie s-o mărturisim, este „ca o făclie ce arde mocnit".

În timp ce *Bushido* a pus frâne conduitei morale a cârmuitorilor şi oamenilor politici, etica lui Christos, care se ocupă aproape numai de indivizi, va găsi aplicaţie din ce în ce mai practică, individualistă în capacitatea ei de factor moral, devenind o adevărată forţă.

Morala lui Nietzsche, preconizând autoaservirea, înrudită în anumite privinţe cu morala *Bushido*-ului, este, dacă nu mă înşel, o fază de tranziţie, o reacţie temporară împotriva moralităţii, pe care Nietzsche o numeşte „moralitatea umilinţei, a negării de sine, a sclaviei nazariene".

Creştinismul şi materialismul (în care se cuprinde utilitarismul) vor împărţi lumea în două

tabere. Sistemele de morală mai puțin însemnate se vor ralia de partea uneia sau celeilalte tabere pentru a se putea menține.

De care parte va trece *Bushido?* Neavând nici o dogmă sau o formă rigidă de apărat, el va putea să dispară ca o entitate; precum o floare de cireş, el este gata să dispară la cea mai mică atingere a suflului dimineții. Cine poate să spună că stoicismul a murit? A murit ca sistem, dar trăieşte ca virtute; energia şi vitalitatea lui sunt resimțite şi astăzi în mai multe domenii ale vieții, în filozofia popoarelor occidentale, în jurisprudența tuturor națiunilor civilizate. Ba chiar pretutindeni unde omul luptă să se ridice deasupra lui însuşi, unde spiritul stăpâneşte materia, vedem disciplina nemuritoare a lui Zenon în plină acțiune.

Bushido, ca un cod de morală de sine stătător, va putea să dispară, dar forța lui nu va pieri; învățăturile lui de vitejie militară sau onoare civică vor fi poate scoase din uz, dar lumina şi gloria lui îi vor supraviețui. Peste multe veacuri, când tradițiile sale vor fi înmormântate şi însuşi numele lui uitat, întocmai ca mireasma florii de *sakura,* parfumul lui va continua să plutească în văzduh.

Cuprins

EDITURA HERALD
O.P. 10 – C.P. 33
Bucureşti – Sector II
Tel/637.30.30; 637.25.25; Fax 637.38.38
e-mail: office@edituraherald.ro
www.edituraherald.ro

Comanda 09 /2008
Coli tipar: 10; Format 16/54 x 84

În colecția
SCRIERI INIȚIATICE
au apărut:

ARIANNE BUISSET	*Ultimul tablou al lui Wang Wei*
***	*Mărturisirea unui pelerin (Pelerinul rus)*
KAHLIL GIBRAN	*Darul iubirii*
LOBSANG RAMPA	*Muntele sacru*

Tiparul executat la ***S.C. LUMINA TIPO s.r.l.***
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, București
tel./fax 211.32.60; tel. 212.29.27
E-mail: **office@luminatipo.com**
www.luminatipo.com

[illegible]

[illegible]

[illegible] lui Wang Wei

[illegible] unui pelerin

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Colecția
SCRIERI INȚIATICE

Samuraii reprezintă o castă de războinici întemeiată pe la sfârșitul secolului al XII-lea, în plin feudalism medieval, în perioada de început a shogunatului Kamakura. *Bushido*, codul principiilor morale ale acestor cavaleri, avea rădăcini profund religioase: shintoismul și budismul Zen. Disciplinele fizice (scrima, tragerea cu arcul, judo, jiu-jitsu, mânuirea evantaiului de fier de război, aruncarea suliței) au fost transformate de maeștrii de luptă, adepți ai budismului zen, în discipline ale spiritului menite să dezvolte în discipol voința, puterea de concentrare și stăpânirea de sine. Astfel tehnicile de luptă deveneau totodată mijloace de desăvârșire interioară și căi ce duc la iluminare (*satori*). Nu putem să nu simțim în aceasta măreția „sufletului japonez", suflet pe care îl pot exprima atât de fericit gingașa floare de cireș și teribila sabie de samurai.

ISBN 978-973-111-035-6

EDITURA HERALD